

TOTIUS
CATECHE
SEOS CHRISTIA
NAE EXPOSITIO,
AVTORE IOD. VVILICH.
RESELLIANO.

ADIECTAE
SVNT ET TABVLAE, QVIBVS
TOTA INSTITVTIO HVIVS
CATECHESEOS OB
OCVLOS PO=
NITVR.

Eodem autore.

FRANCFORTI
AD VIADRVM IN OFFIC
cina Ioannis Eichorn, Anno
M. D. LI.

3 fin.

Hec te Vuillichij faciem pictura Iodoci,
Ingenij dotes edita scripta docent.

IODOCVS VVILLI
CHIVS RESELLIANVS RESEL-
LIANIS SVIS S. P. D.

Veritus sum nonnihil, Optimi ciues, uobis quicq; memoriae prodere, præsertim quod ad comparandum uitæ cœlestis salutem & necessarium, & utile esset. Sed multa negotia quibus obrutus sum, cursum mei incepti in his temporibus exulceratissimis impediuerunt, utiq; in tantis turbis tum bellorum tum facti onum semper uestri memor eram, uel magno, quod certis de cauiss silentio prætero, discrimine. Ab fui quidem multos annos, & longo interuallo, & peregre uixi, non pulsus, non fugatus, sed excolendi ingenij, si quod mihi est, gratia alio post mortem meorum parentum, profectus sum. Dicere tamen nequeo, quanto amore & desiderio patriæ perpoliendæ teneor. Nam sub-

A z inde

E P I S T O L A

inde educatio tam domestica, quam
scholastica me mouet, & impellit,
ut uestri obliuio me nunquam capi-
at. Non probo qui stultitiam (sic n.
iudicabant) cuiusdam deridere uo-
lebant, cum Lunam Athenis melio-
rem, & nitidiorem esse, quam quae
Corinthi pronunciauerat. Siquidem
eundem dulcissime suae patriae amo-
re illectum sic sensisse non est dubius
um. Nam etiamsi uilissima nonnulla
sint, aut certe ueri non similia, tamen
propter amorē genialis loci pleraque
præstantissima censemur. Quis n.
mentis compos sua, & maximē qui-
bus in uita sua assuetus est, contem-
neret? ita uerum est, quod Ouidius
olim cecinerat.

Rursum amor patriæ ratione ualentior omni.
Vlysses sane apud Calypso uir præ-
stantissimus Ithacam asperam insu-
lam ita adamauerat, ut nidulum illū
saxis affixū immortalitati prætulerat,
ut periclitans plurimum uel fumum
suæ

DEDICATORIA.

suæ patriæ uidere optauerat. Nonne
Stagiram urbium Olynthi unam à
Philippo Macedone dirutam Ari-
stoteles eo amore prosecutus est, ut
eandem instaurandam ab Alexandro
Magno exorauerat? Nonne à
diuina eloquentia Theophrastus di-
ctus Eresiam suam? Nonne Troas
dem suam Glycon? Nonne suam
Ceon Ariston maximi fecit adeoq;
in cœlum usq; extulit? Verè Ouidius
us ad Ruffinum cecinit:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Dicit, & immemores non sinit esse sui.

Quid melius Roma? Scythico qd frigore peig
Huc tamen ex illa barbarus ille fugit.

Cum bene sint clausæ cauea Pandione natæ,
Nititur in sylvas queq; redire suas.

Affuetos tauri saltus, affuetæ leones
Nec feritas illos impedit, antra petunt.

Ecquis dulcissimorum suorum pa-
rentum, cœli, aëris, aquarum, alimen-
torum in educatione puerili gratus
obliuisci posset, eorumq; uoluptas

A 3 te

E P I S T O L A

te iucundissima non moueretur?
Si quis perpenderet communia pa-
trię beneficia ab ipsis cunabulis usq;
uix ingratitudinis notam subterfus
geret. Quare Timotheus Atheni-
ensium dux, cùm collegam suum
propter honores quosdam superbis
entem audiisset dicentem, Putas ne
Timothee patriam nostram fore gra-
tam? respondit, modò nos dignas
gratias referre possemus. Prudens
sane responsum ducis est, qui maios-
tra beneficia patrię esse, quām ut quis
piam ijsdem etiam gratissimus re-
sponderet, atq; hoc animo adole-
scendum superbientium, quasi nihil
suo natali loco deberent, in altiores
dignitatis gradus subiecti, non pa-
rum refrenantur. Id quod & quas-
tum decalogi nostri præceptum iu-
xta cum promissis largissimè expo-
scit, ne qua ingratitudinis propter
pietatem in patriam dica scribere-
tur. Rectè igitur in Critone Pla-
tonicus

DEDICATORIA.

tonicus Socrates patrias leges sibi ꝑ personę fictionem loqui cogitat. An sic es inquiunt, sapiens, ut te latuerit, patri & matri & progenitoribus omnib. patriam esse anteponendā? atqꝫ esse uenerabilius quiddā sanctiusqꝫ & in superiore sorte tum apud deos, tum apud homines mentis compotes esse collocandam? colereque eam oportere magis, eiqꝫ obedire, ac rigidius se gerenti mitius assentiri qꝫ patris; & si quid iubeat uel dissuadere illi quantum liceat, uel facere, & patientissimè sustinere quicquid iusserit patiendum? At si mandaerit uerberari te, siue in uincula consici, siue in prælia miserit ad uulnera excipienda, mortemqꝫ subeundam, obediendum est omnino. Ius enim ita dictat, & neqꝫ tergiuersandum, neqꝫ fugiendum, neqꝫ ordinem deserendum, sed in bello, in iudicio, & prorsus ubi cuncta ea sunt, que res publica, patriaꝫ iusserit, facienda,

A 4 aut

EPISTOLA

aut certe uerbis, quatenus iustum est,
uti licet ad persuadendū illi, eamq;
placandam. **V**i aut uti nefas est, uel
contra matrē, uel contra patrem, ma-
xime uero omnium contra patriam.
Hæc sunt q̄ leges patriæ afflictio So-
crati suadent, omnibus p̄ijs & audi-
tu & lectu gratissima dignissimaq;
a Christiana doctrina nihil aliena.
Quot quæso & quantos non acu-
leos in animis gratorum hominum
sententia harum relinquit? Siquidē
per patriā pater noster matrem duxit
in uxorem, & produxit, per patriam
iusta educatio & eruditio nobis ac-
cessit, per patriam in musica & gym-
nastica instituti sumus. **Q**uid mul-
tis? per patriam geniti, educati, atq;
erudit̄ sumus. Cur igitur hæc ipsa
nos tanquam suos, & liberos & ser-
uos, non exposceret præter multa
commoda? Nā quod naturæ cogni-
tum est & familiare, nescio quānam
sui dulcedinem mortalibus in uita
præ

DEDICATORIA.

præstat? Quapropter Euripides sus-
auiter mihi cecinisse uidetur, cùm
patriæ, quia est dulcissima, numquam
quempiam satis gratum fore signis
ficeret his uersibus:

Ἴωντος ὁ εἰοικε Κίλτατον ερωτοῖς,
δοῦλον νομίσοι Δάναι μὲν ἀπόνε τοῖς Κίλορ.

Est enim patria, sicut ille ait, uelut al-
ter quidem deus, & primus maximusq; parens. Quæ cùm sint, ut
sunt, quæ uerissima, & nullis rati-
onibus repudianda, me non parum
ut uobis, ô carissimi ciues, speciem
meę beneuolentię, obedientię, huma-
nitatis, & pietatis erga uos præberē,
impulerunt. Atq; uobis non leges,
sicut Stagiritis Aristoteles, sicut Gn
idijs Eudoxus, Lacēdemonibus Ly-
curgus, Atheniensibus Solon, præ-
scripsit, sed elementa pietatis Chri-
stianæ, quibus salus animæ magis,
quæ fortunarum & corporis quæ-
titur, & quantum animus rebus ex-
ternis præstat, tanto illa omnibus &
legibus

EPISTOLA

legibus & artib. excellentiora sunt.
Vobis autem nihil citra sacræ scri-
pturæ authoritatem & testimonium
scriptum reliqui. Sed hæc sunt penè
præcipua capita, Vt Deus sit una
quædam essentia diuina, omnium
rerum totius mundi, adeoç ipsius
mundi creatrix, tribus personis, deo
patre, filio, & Spiritu sancto con-
stans. Vt a patre sit filij & Spiritus
sancti prima etiam ante conditum
mundum origo. Itaç æqualitas est
in diuinitate, & potentia. Vt filius
Deus & homo humani generis so-
lus sit per dei misericordiam redem-
ptor, reconciliator & mediator. Vt
Spiritus sanctus ab utroç procedes
fidem nostram sic confirmat, quò
nos membra ecclesiæ Christianæ, in
qua tantum est peccatorum propter
Christum remissio, & post resurre-
ctionem nostræ carnis uitæ æternæ
donum, redderemur. Vt uetus ho-
mo quantus & qualis sit, nisi renatus
fuerit

DEDICATORIA.

fuerit, æternæ condemnationis reus erit. Ut liberum arbitrium in rebus aut spiritus, aut iusticiæ nostræ coram Deo nullum sit. Ut homo per Adami propagationem sit iræ filius. Ut in uere resipiscentibus peccata quantacūq; per fidem in Iesum Christum tantum remittuntur, & condonantur. Ut lex iram Dei & peccata et infirmitatem hominis demōstret. Ut Christianis sit libertas, & non carnis licentia, à maledictione legis, à ceremonijs Leuiticis & hominum traditionibus, ab inferis, & à peccatis per Christum parta & comparata. Ut iustificati, hoc est, absoluti ab omnibus peccatis uel coram Deo per misericordiam Dei in Christo, & propter Christum simus. Ut euangelium certa promissionum de salvatore totius mundi Christo resipiscentibus sit promulgatio. Ut bona opera personam Deo per fidem gratiam & acceptam, necessario sequuntur

E P I S T O L A

ſur. Ut sacramenta iuſticiæ per Chriſtum nobis donatæ uera ſignacula ſint. Ut ſacrificij genus nobis aliud non ſit, quām gratulatorium, non propter ſpectaculum, quaſi eſſet theatrium quiddam, ſed propter participationem ueri corporis & ſanguinis Ieſu Chriſti, ſub pane & uino omnibus iuxta Chriſti iuſtitutionem commune. Ut uera pœnitentia in conuersione peccatoris ad Deum hoc eſt, uera contritione & fide, quibus fidei fructus accedunt, potiſſum uerſetur. Ut ecclēſia Chriſti eo loci ſit, ubi euangeliū uox ſonat, & iuſta Chriſti ſacramentorum administratio & uideatur & percipiatur. Ut conuitutiones humanæ mutatione religionis Chriſtianæ nullæ ſint. Hęc et alia q̄ plurima fideliter et candidè uobis ciuib. impartiui, pro nutrificatione lac, ſicut D. Petrus appellat, ἀδολορ redditurus, ut nos uersi in regno cœleſti ciuitate ppter Chriſtum.

DEDICATORIA.

Christum donaremur. Putauī. n. id
psum studium inter dulcissima pa-
triæ officia maximum esse. Nā uobis
duplicata mœnia, uallū, fossē, locus
editus, aliaq̄ mumenta et commo-
da aut nihil, aut certè parū prosunt,
nisi uera pietatis Christianæ funda-
menta istic p̄ pios ecclesiæ ministros
iacta fuerint. Est enim patria nostra
in Germaniæ extremis finibus non
longe à sinu Venedico sita, ubi Var-
norū, uel ut alijs placet, Varniorum
olim sedes fuit, quos hodie Varni-
enses uocari audio, à quibus & epi-
scopus Heilspergensis in Borussia
etiamnum Varniensis appellatur.
Atq̄ hoc scriptum non ea de cauſa
uobis iucundissimi ciues, dedico,
qua Lucilius suis Cōsentinis & Ta-
rentinis, sed ut uos ad commune
Christianæ doctrinæ studium inui-
tarem, pellicerem & retinerem, quo
fieret, ut & in terra, & in cœlo ciues
Christo nobis credentibus uitam

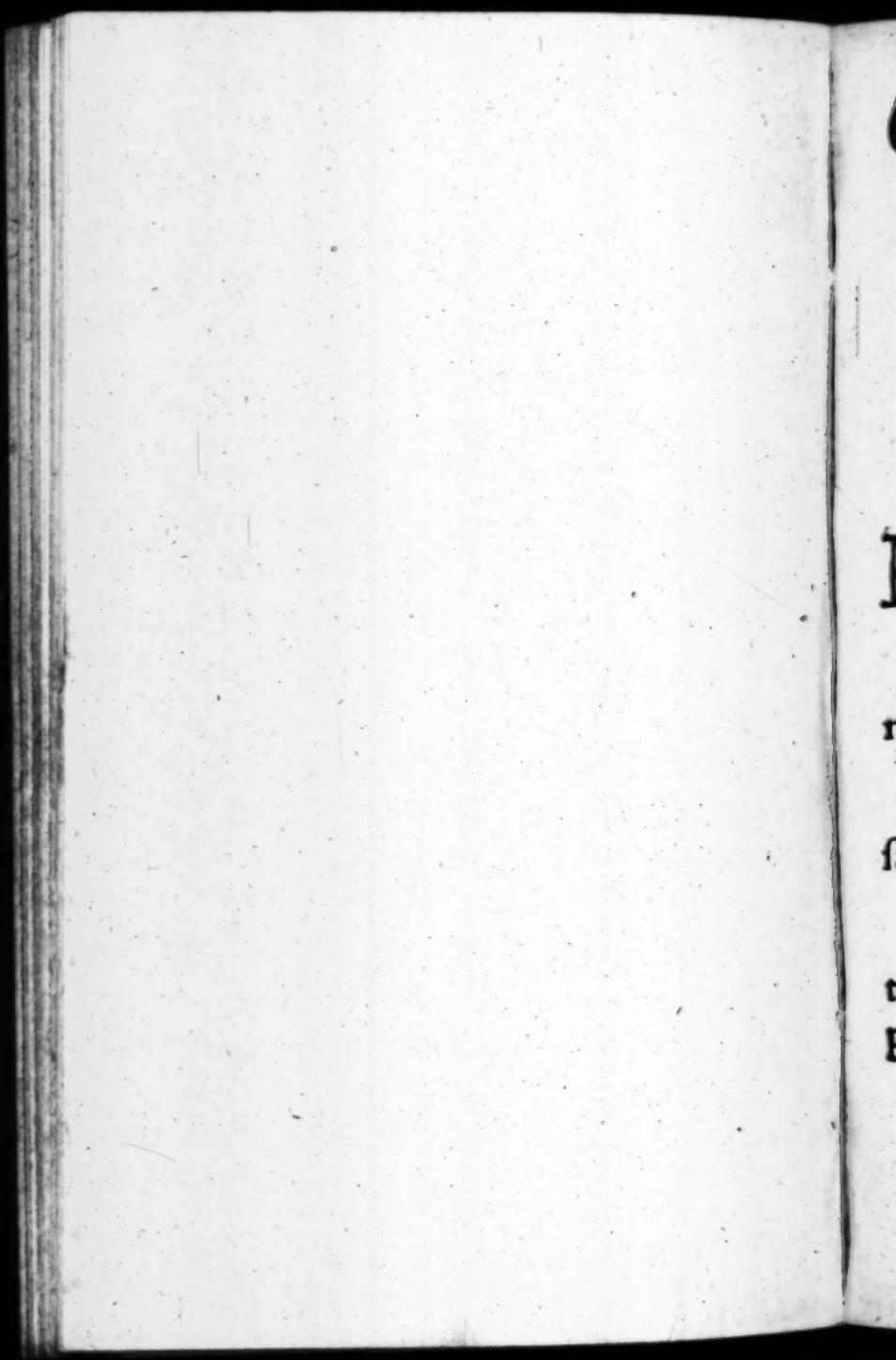
æter.

EPIST. DEDICA.

æternam donante, frueremur. Est
quoq; uobis cùm doctiss. tum p̄fssi
mus episcopus, sicut fama apud nos
manat, Reuerendiss. in Christo Tis
demannus Gizo, absq; dubio offi
cij sui uel contra totius mundi tyra
nidē memor erit. Nos quoq; preca
tione nostra & interpellatione pro
pter communem omnium nostram
salutem non dormitabimus. Bene
ualete optimi fratres & ciues in
Christo nostro, et incepto
religionis Christianæ
studio pergite.

Salutat quoq; uos Gregorius
frater meus quam officiosissime.
Francphordij cis Viadrū,
Anno DN. 1551.

t
i
s
—
n
e

CORPV^S CATECHISMI.

PRIMA PARS CATECHISMI.

LEX SEV DE^S CATLOGVS.

i.

NON habebis Deos alios
nos coram me.

ii.

Non asumes nomen Do-
mini Dei tui in uanum.

iii.

Memento ut diem Sabbathi
sanctifices.

iv.

Honora patrem tuum, & ma-
trem tuam, ut sis longævus sus-
per terram.

B Non

imp

C O R P V S

V.

Non occides.

VI.

Non mœchaberis.

VII.

Non furtum facies.

VIII.

Non dices contra proximum
tuum fallum testimonium.

IX.

Non concupisces domum pro-
ximi tui.

X.

Non desiderabis uxorē eius,
non seruum, non ancillam, non
bouem, non asinum, nec omnia
quæ illius sunt.

Comminatio & promissio
de præceptis.

Ego sum dominus Deus tu-
us, fortis, zelotes, uisitans ini-
qui

CATECHISMI.

8

quitatem patrum in filios in ter-
tiam & quartam generationem
eorum, qui oderunt me. Et facis
ens misericordiam in millia his,
qui diligunt me, & custodiunt
præcepta mea.

SECVNDA PARS

CATECHISMI.

EVANGELIUM.

CREATIO.

I.

Credo in Deum patrem omni-
nipotentem, creatorem cœli &
terræ.

REDEMPTIO.

I.

Et in Iesum Christum,

II.

Filium eius unicum,

B 2 Dom.

C O R P Y S.

III.

Dominum nostrum.

IV.

Qui conceptus est de Sp̄
ritu sancto.

V.

Natus ex Maria uirgine.

VI.

Passus sub Pontio Pilato.

VII.

Crucifixus,

VIII.

Mortuus,

IX.

Et sepultus.

X.

Descendit ad inferos.

XI.

Tertia die resurrexit a mortuis,

XII.

Ascendit ad coelos,

XIII.

Sedet

CATECHISMI.

Sedet ad dexteram Dei patris
omnipotentis.

XIIII.

Inde uenturus est iudicare uis
uos & mortuos.

SANCTIFICATIO.

I.

Credo in Spiritum sanctum,

II.

Sanctam ecclesiam catholiz
cam, communionem sanctorū.

III.

Remissionem peccatorum.

IV.

Carnis resurrectionem.

V.

Et uitam æternam. Amen.

TERTIA PARS

CATECHISMI.

ORATIO.

B ij Pater

C O R P V S

Pater noster qui es in cœlis,

I.

Sanctificetur nomen tuum.

II.

Adueniat regnum tuum.

III.

Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo
et in terra.

IV.

Panem nostrum quotidianum
da nobis hodie.

V.

Et remitte nobis debita noſtra,
ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.

VI.

Et ne nos inducas in temptationē.

VII.

Scd libera nos a malo. quia
tuum est regnum & potentia &
gloria in sœcula sœculorū. Amen

Quarta

QUARTA PARS
CATECHISMUS.

BAPTISMVS.

Matth. ultimo: Euntes doce
cete omnes gentes, baptizantes
eos in nomine Patris, & Filij, &
Spiritus sancti.

Marci ultimo: Qui credid
erit, & baptizatus fuerit, saluus
erit. Qui uero non crediderit,
condemnabitur.

Ad Tit. iiiij. Secundum suam
misericordiam saluos nos fecit
per lauacrum regenerationis ac
renouationis Spiritus sancti, quem
effudit in nos abunde per Iesum
Christum Saluatorem nostrum
ut iustificati illius gratia, haeres
des simus secundum spem uitae
eternae, fidelis sermo est.

B 4 Ad

C O R P V S

Ad Rom. vi. Sepulti igitur su-
mus unā cum Christo per bap-
tismum in mortem, ut quemad-
modum excitatus est Christus
ex mortuis per gloriam patris,
ita & nos in nouitate uitæ am-
bulemus.

Q V I N T A P A R S
C A T E C H I S M I.

C O E N A D O^o
M I N I.

1. Cor. xi. Dominus noster
Iesus Christus in ea nocte, qua
traditus est, accepit panem, &
postquam gratias egisset, fregit
& dedit discipulis suis dicens;

Accipite, comedite, hoc est
corpus meum, quod pro uobis
traditur. hoc facite in mei com-
memorationem.

Simis

Similiter postquam coenauit, accepto calice, cum gratias egisset, dedit illis, dicens:

Bibite ex hoc omnes, hic castum nouum testamentum est in meo sanguine, qui pro uobis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite, quotiescunq; biberitis in mei commemorationem.

SEXTA PARS

CATECHISMUS.

ABSOLVATIO.

Matthæi xvi. Tibi dabo claves regni coelorum, Quicquid alligerueris in terra, erit alligatum in coelis. Et quicquid solueris in terra, erit solutum in coelis.

Iohann. xx. Accipite Spiritum

B V sanz

CORPVS

sanctum, Quorumcunq; remis-
seritis peccata, remittuntur eis,
Quorumcunq; retinueritis, re-
tenta sunt.

SEPTIMA PARS
CATECHISMI.

INSTITVTIO
OFFICIORVM.

ECCLESIASTICA
OFFICIA.

EPISCOPI.

i. Thimot. 111. Si quis episco-
pi munus appetit, honestus
pus desiderat. Oportet igitur
Episcopum irreprehensibilem ef-
se, unius uxoris maritum, uigis-
tantem, sobrium, modestum,
hospitalem, aptum ad docendū,
non uiolentum, non percusso-
rem

tem, non turpiter lucri cupidum sed æquum, alienum à pugnis, alienum ab avaritia, qui suæ do-
mui bene præsit, qui liberos ha-
beat in subiectione cum omni re-
uerentia. Quod si quis ppræiæ
domui præesse non nouit, quo-
modo ecclesiam Dei curabit?
Non nouitium, ne inflatus in
condemnationem incidat calum-
niatoris. Oportet autem illum
& bonum habere testimonium
ab extraneis, ne in probrum in-
cidat, & laqueum calumniato-
ris, Ad Tit. i.

DIACONI.

1. Timo. iii. Diaconos itidem
compositos, non bilingues, non
multo uino deditos, tenetes my-
sterium

C O R P V S

sterium fidei cum pura consciētia, atq; hi probentur prius, deinde ministrēt sic, ut nemo posse sit illos criminari. Vxores simili-
ter modestas, non calumniosas,
sobrias, fidas in omnibus. Dia-
coni sint unius uxorū mariti, qui
liberis recte præsint, & proprijs
familijs. Nam qui bene ministrā-
uerint, gradū sibi bonum acqui-
sunt, & multam libertatem in
fide, quæ est in Christo Iesu.

A V D I T O R V M
V E R B I.

1. Corin. xi. Sic dominus ordi-
nauit, ut qui Euangelium annun-
tiant, ex Euangelio uiuant.

Gala. vi. Communicet do-
ctori in omnibus is, qui docetur
uerbum.

Hebra.

Hebræ. xiii. Parete his qui
præsunt uobis, & concedite, si
quidem illi uigilant pro animab.
uestris, tanquam rationem redi-
turi, ut cum gaudio hoc faci-
ant, non gementes. Nam id est
inutile uobis.

i. Timo. v. Qui bene præ-
sunt presbyteri, duplii honore
digni habeantur: maxime ij, qui
laborant in sermone & doctri-
na. Dicit enim scriptura: Boui
trituranti non obligabis os. Et
Dignus est operarius mercede
sua. Aduersus presbyterum ac-
cusationem ne admiseris, nisi sub
duobus aut tribus testibus.

OFFICIA CIVILIA.

MAGISTRATVS.

Ad

ba

C O R P V S

Ad Roma. xiiii. Omnis ahi-
ma potestatibus supereminenti-
bus subdita sit. Non enim est
potestas nisi a Deo: quae uero
sunt potestates, a Deo ordinatae
sunt. Itaque quisquis resistit po-
testati, Dei ordinationi resistit.
Qui autem restiterint, sibi ipsis
iudicium accipient. Nam princi-
pes non terrori sunt bene agenti-
bus, sed male. Vis autem non
timere potestatem. Quod bonum
est, facito, & feres laudem
ab illa. Dei enim minister est tibi
in bonum. Quod si feceris id
quod malum est, time. Non enim
frustra gladium gestat. Nam dei
minister est, ultor ad iram ei, qui,
quod malum est, fecerit. 1. Pet. ii.

S V B D I T O R V M.

Ad

Ad Ro.13. Oportet esse subditi
tos non solū ppter iram, uerum
etiam ppter conscientiā. Propter
hocenim et uestigalia soluitis. Si
quidem ministri Dei sunt, in hoc
ipsum incumbentes. Reddite igit
tromnibus quod debetur: cui
tributum, tributum: cui uestigal,
vestigal: cui timorem, timorem:
cui honorem, honorem. Nemini
quicquam debeat, nisi hoc ut
inuicem diligatis. Nā qui diligit
alterum, legem expleuit, 1. Pet. ii.

OFFICIA OECO- NOMICA.

MARITORVM.

1. Petri iii. Viri similiter coha-
bent secundum scientiā, uelut
infir,

C O R P V S

infirmiori uasi muliebri impar-
tientes honorem, tanquam etiā
cohæredes gratiæ uitæ, ne inter-
rumpantur præces uestræ.

Ephes. vi. Viri diligite uxores
uestras, sicut & Christus dilexit
ecclesiam, & semetipsum expos-
suit pro ea, ut illam sanctificaret,
mundatam lauacro aquæ per
uerbū, ut adhiberet eam sibi ipsi
gloriosam, Ecclesiam non haben-
tem maculam, aut rugam, aut
quicquam eiusmodi: sed ut esset
sancta et irreprehensibilis. Sic de-
bent uiri diligere suas uxores, ut
sua ipsorum corpora. Qui dili-
git suam uxorem, seipsum dili-
git, &c. Col. iii.

V X O R V M.

Ephe

Ephes. v. Vxores proprijs uiris subditæ sitis ueluti Domino, quoniam uir est caput uxor, quemadmodum & Christus est caput ecclesiæ, et idem est qui salutem dat corpori. Itaq; quemadmodum ecclesia subdita est Christo, sic & uxores suis uiris subditæ sint in omnibus.

i. Petri 111. Similiter uxores subditæ sitis uiris, ut etiam qui non obtemperant sermoni, per uxorum conuersationem absq; sermone lucrifiant, dum considerant cum reuerentia coniunctam castam conuersationem uestrarum: quarum ornatus sit non extremus, qui situs est in plicatura capillorum, & additione auri, aut in palliorum amictu, ue

C O R P V \$

rūm occultus, qui est in corde,
homo, si is careat omni corrup-
tela: ita ut spiritus placidus sit ac
quietus, qui spiritus in oculis dei
magnifica ac sumptuosa res est.
Nam ad eum modum & sanctæ
illæ mulieres sperantes in Deo,
comebant sese, & subditæ erant
suis uiris, quemadmodum Sara
obediuit Abrahæ, dominum il-
lum appellans, cuius factæ estis
filiæ dum benefacitis, & non ter-
remini ullo pauore.

L I B E R O R V M
erga parentes.

Ephes. vi. Filij obedite pa-
rentibus uestris in domino. Nā
id iustum est, Honora patrem
tuum, & matrem, quod est præ-
ceptum

ceptum primum in promissione, ut bene tibi sit, & sis longævus in terra.

PARENTVM

erga liberos.

Ephes. vi. Patres, ne prouocetis ad iram liberos uestros, sed educetis eos per eruditionem & corruptionem Domini.

Ad Collo. iii. Patres ne prouocetis filios uestros, ne despondant animum.

DOMINORVM.

Col. iii. Vos domini æquitatem & æquabilitatem seruis exhibete, scientes quod uos habetis dominum in cœlis.

Ephes. vi. Et uos domini eadem facite erga illos, remittentes

Cijntes mis

C A T E C H I S M I.

tes minas, scientes quod et uester
ipsorum D ominus est in coelis,
nec personæ respectus est apud
illum.

S E R V O R V M.

Ephes. vi. Serui obedite his,
qui domini sunt iuxta carnem,
cum timore ac tremore, cum sim-
plicitate cordis uestri, tanquam
Christo: non ad oculum serui-
entes uelut hominibus placere
studentes, sed tanquam serui Chri-
sti, facientes, quæ uult Deus, ex
animo, cum benevolentia serui-
entes Domino, & non homini-
bus, illud scientes, quod unus
quisq; quod fecerit boni, hoc
reportabit à Deo, siue seruus fu-
erit, siue liber.

Tit.

Tit. 11. Seruos hortare, ut sus
is dominis pareant, in omnibus
illis placeant: non responsatores
non suffurantes, sed fidem om-
nem ostendentes bonam, ut do-
ctrinam Seruatoris nostri Dei
ornent in omnibus. Col. 111.

S E N V M . E T A D O .
lescentum.

Tit. 11. Senes, ut sobrij sint,
graues, modesti, sani fide, charis-
tate, patientia.

Adolescentes consimiliter ad-
hortare, ut sobrij sint.

A N V V M E T
adolescentularum.

Tit. 11. Anus itidem, ut in ha-
bitu sint, qui religionem deceat,
non calumniatrices, non uino

C iij mul-

C O R P V S

multo seruientes, ut honesta do-
ceant, quo possint modestas red-
dere adolescentulas, ut maritos
suos diligent, ut liberos ament,
ut sobriæ sint, puræ, domus cu-
stodes, bonæ, subditæ suis uiris,
ne sermo Dei malè audiat.

V I D V A E.

i. Timoth. v. Víduas hono-
ra, quæ uere uiduæ sunt. Quod
si qua uidua, liberos aut nepo-
tes habet, discant primum pro-
priam domum tractare & uicem
rependere maioribus. Hoc enim
est honestum & acceptum corā
Deo. Porro quæ uere uidua est,
ac desolata sperat in Deo, & per-
seuerat in obsecrationib. ac pres-
cationibus noctu, dieq. Porro
quæ

quæ in deliciis uersatur, cauiuēs
mortua est.

ETHICA

καθολικα.

Rom. xiii. Dilige proximum
tuum, sicut teipsum.

Dilectio proximo malum
non operatur.

Consumatio itaq; legis, est di-
lectio.

i. Timo. ii. Adhortor ut ante
omnia fiant deprecationes, ob-
secrationes, interpellationes, gra-
tiarum actiones, pro omnibus
hominibus.

CORPORIS CATECHISMI
FINIS.

qu
Ch
m
co
mu
lo
er
m
tr
q
P
f
d
i
t
b
f

Quid est catechesis Christianæ?

EST rudium in clementis pietatis
 Christianæ uiua uoce institutio.
 Nam sicut singularum artium pro-
 fessionibus sua sunt elementa, tan-
 quam prima quedam eius doctrinæ capita. Ita in
 Christiana theologia eadem extare compari-
 untur, quorum comprehensio & summaria
 collectio uoce magistri tradita, aut κατέχεσθαι
 μοι, aut κατέχεσθαι εστι. Huius autem origo
 iam inde ab initio mundi fuit. Siquidem patri-
 arche, eorumq; posteritas uiua uoce ueluti per
 manus usq; ad Mosem primum historiographū
 tradiderunt. Neq; prophetae alij censendi sunt,
 quam eiusdem explanatores. Solent enim tum
 piij, tum prudentes patres familias uel ad focum
 suos liberos sic edocere, ut ipse prior singulis
 dictiōibus, mox etiam membris quibusdam hu-
 ius professionis præeat, ueluti cùm ille dicit pa-
 ter, hi cœu per resonantiam pater, ille noster,
 hi noster reddunt. Alias & ille interrogat de
 singulis eius institutionis capitulis, hi ad rogata
 respondent, adeo ut semper ήχω, id est, que-
 dam uocis reuerberatio, & resonantia, à qua

C 5 id do-

PRIMA PARS

id doctrinæ genus nomen traxit, clarè audiatur;
Quare postea ad hunc modum erudire, & ru-
diorum adolescentum animum informare, Gre-
cis est uel κατηχεῖμ, uel κατηχίζειν, à quorum
priore est κατηχήσις, à posteriore κατηχισ-
μός, utroq; tamen nomine nihil aliud, quam
uina uoce admonitio, doctrinæq; significatur:
cuius sane preceptores, qui uiam commonstra-
bant, κατηχισται, & apud Paul. κατηχεῖν
sunt, qui uero eandē ingressi sunt, tanquam di-
scipuli adhuc prius erudiendi, quam ad myste-
ria & sacrorum usum admittebantur, κατη-
χέμενοι dicti sunt. Nam olim & in alijs arti-
bus discipulis non statim locus dabatur ad alti-
ora aspirandi, nisi ijsdem principijs probè imbu-
ti erant, & sicut de sua medicina Hippocrates
scriptum reliquit: τὰ δὲ ἵερα πράγματα
ἴεροι τὸν δερπόποιοι δικρείνειν, Βεβήλοιοι
δὲ οὐ δερποὶ πειρῶντες δερπίσιρ
ἐπιστήμης, quod est sacrae res sacris hominibus
demonstrantur, prophanis id fas non est, prius
quam scientiae orgijs initiarentur. Ita & quon-
dam antè baptismum adulti de præcipuis fidei
capitibus interrogabantur. Quid quod & D.
Hieronymus contra Pelagianos dist. 4. de con-
secratio

seca. §. 1. consuetudinem fuisse, ut quadraginta dies de Trinitate ante baptismum catechizaretur, postcris memorie prodidit. Siquidem institutus erat Catechismus, ut pueri clementa catechismi et recte et fideliter condiscerent uel prima etate. Ceterum ueteribus quoq; in more positum erat eius rei, de qua tractatio scipienda erat (patet enim hoc nomen fusiis, quam uulgs arbitratur) appellationem coniungere, nunc partium quarundam, ut catechesis symboli, catechesis orationis dominice, catechesis decalogi, nunc totius doctrinae, cum certe et familiae, et nationes propter distinctio-
nis explanationis accessionem discernebantur, cuiusmodi est catechesis theologie, aut Christiana, aut Aegyptiacæ, aut Phænicum, aut Aræbum, aut diuersarum gentium. Constat sanè Aegyptiacos ab Hebreis hanc consuetudinem accepisse, et acceptum diu retinuisse, qua puri theologi non scriptis mysteria doctrinae sacræ, sed uiua uoce et suos tantum docuerunt, quam Moses et alij prophetæ usq; ad Christi tempora summa religione obseruarunt. Nam et Christus ipse à quinto capite Matthæi usq; ad octauum suam catechesin apostolos docuit, cuius ue-
stigia

PRIMA PARS

stigia Paulus, Lucas, & pleriq; omnes non fe-
stinanter, & in transcurso, sed diligenter &
acuratè securi sunt. Post hos autem prestantissi-
mi quiq; doctores non totam doctrinā sed qua-
dam partes commentarijs explicuerunt, inter
quos sunt Augustinus, Ruffinus, Cyprianus, et ali
quot alij, quorum monumenta etiamnum reliqua
sunt, usq; ad Theodosium. Nam post huius tem-
pus eius nomen usq; ad nostram memoriam pe-
ne obliteratum, utiq; hodie Dei Opt. Max. be-
neficio in usum reuocatum est. Voluit enim Pau-
lus in ecclesijs $\bar{\nu}\pi\sigma\tau\bar{\nu}\pi\omega\sigma\tau\bar{\nu}$ sane doctrinā, hoc
est, certam formam catechisticam ad uitandam
omnem ambiguitatē contentionum matrem,
proponendam esse. Itaq; ipse Corinthios pri-
us lacte cibauit, quam solido cibo, hoc est, prius
catechesi Christiana, quam grauioribus aut scri-
ptis, aut questionibus erudituit. Neq; Lucas pri-
us Theophilo euangelium scripsit, quam cate-
chesi ista aliquo usq; progressus fuerat. Sice-
nī futurum erat, ut certitudinem sermonum,
de quibus uiua uoce institutus erat, probē perno-
sceret. Eius autem uerba hæc sunt: que tum pro-
pter ordinem docendi, & discendi, tum pro-
pter meliorem catecheseos captū adscribemus

Τα ἐπιγνώμενα πάντα ἡμῖν κατηχήθησαν λόγων τῶν
ἀσφαλειῶν. Ναμ si quis attenderet, reliqua
scripta theologica qualiacunq; huius cateche-
seos sunt ceu excellentiores quedam extructio-
nes, & exædificationes. Taceo ut grauiſſimi
theologi ueteres quidam uel grauiſſima nostræ
doctrinæ puncta, uel sola catechesi per manus
maiorum tradita, confirmarunt.

Quænam est nostræ cate-
cheseos partitio?

Septem enumerantur partes & haec necessariae, quibus totū catecheseos Christianæ negotiū
absoluitur, alioqui si uel unam partem omisceris, mutila erit tota institutio, & sunt, De-
calogus, Symbolum apostolicum, Oratio do-
minica, Baptismus, Cœna Domini, Absolutio,
& piæ uite institutio. Etsi prima fronte non a-
liter, atq; totius Theologie Christianæ duo dum
taxat capita numerarentur, utpote, Lex & eu-
angelium, sub quorum ambitu & reliqua com-
prehenderentur, atq; subinde in bibliorum ex-
plicatione ad eas recurritur, tamen euangelij uo-
cabulum in quinq; alias partes (pietas enim uitæ
utriq; communis est) tum propter usitatam do-
cendi apud ueteres consuetudinem, tum pro-
pter

PRIMA PARS

pter commodiore & i p̄fis & eth. & plurimis apti-
orem distinctionē & explanationem diuiditur.

Dic statum totius catechismi.

Vnica propositione tanquam *sacra compendium nostrae doctrinæ* concluditur, quæ est
Peccatores iam fide iustificati pie uiuant.

Hæc sane scopum totius sacre scripture con-
tinet, atq; nihil usp̄iam docetur, quod non mo-
dò ad peccatores propter legis cognitionem,
modò ad fidei iusticiam, modò ad pietatem ui-
tæ appositè referreretur. Hanc quoq; Christus
pœnitentia & remissione peccatorum comple-
xus est. Peccatores quidem sunt, cūm impi-
tatis in Deum ex priori, & in proximum ex
posteriore Mosis tabula redarguuntur, Sic fide
iustificati sunt, quando in Deum patrē crea-
rem, in Iesum Christū redemptorem, & in Spi-
ritum sanctum sanctificatorē credunt. Siquidem
hīc est iusticia omnium peccatorū propter Chri-
stum expiatorē & reconciliatorē condonatio,
cum uitæ æterne participatione. Pietas uero
uitæ obedientiam Christianorum uel inchoat-
utiq; Deo gratam, continet, quæ in precepto-
rum executione & officio faciendo consistit.

Prima

Hic locus sit prima
tabulæ. *

PRIMA PARS
CATECHISM.DE LEGE SEV
DECALOGO.

Quid est decalogus?

EST legis *dikinae* moralis propter peccati cognitionem, & propter manudictionem ad Christum atq; uitæ instituendæ regulam compendiosa collectio.

Deus enim decem uerbis fœderis in suo ceterum tanquam testimonijs suam uoluntatem patefacetus, que bona, quæ mala essent significauit. Itaq; decem Hebræis רְבָרִת *sicut* Græcis λόγοι sunt, quibus tanquam septis tota iuris & legum cognitio continetur, adeoq; eiusdem amissio statuenda est, cum sit omnium tum uirtutum, tam Christianarum quam ciuilium, tum uitiorum ueluti tabula quedam, sicut olim erat Atticis ἀρχεw. Est autem Paulo lex Dei præceptum sanctum, iustum ac bonum, quo bona præcipiuntur, mala prohibentur & damnantur. Hæc autem finitio legi divinae potissimum quadrat. Est enim lex uel humana uel diuina. Illa quidē est de Dei cultu

PRIMA PARS

cultu citra Dei uerbum iudicium, & iumentio,
que tamen cum in politicis et ceconomicis, quod
est in rerum rationi subiectarum gubernatio-
ne uersatur, neutiquam repudianda est, huic co-
gnata est lex naturæ, que est notitia animis ho-
minum diuinitus insita, qua tanquam ex rerum
uniuersitate Deum esse, qui bona uelit, et mala
puniat, cognoscere licet. Diuina autem est tri-
plex. Una cærimonialis, que cæmonias Le-
uitici sacerdotij, postea tamen tanquam res um-
bratiles per Christi ceu corporis ueri aduentum
abrogatas, continet. Altera est iudicialis, cuius
in controuersijs forensibus sub magistratu Mo-
se usus præcipuus erat, in cuius le cum Cesaria-
na successit. Tertia est moralis, que non tantum
mores, & uitæ honestatem, exigit more philo-
sophico, sed potius est Dei uoluntas, qua iustum
sui uerbi cultum, & absolutam proximi fratrib
dilectionem efflagitat. Quicquid igitur aut di-
ctum, aut cogitatum, aut factum est, cum lege
Dei pugnans, peccatum est, quod ea de causa
alijs est in genitum, uicium naturæ iam inde ab
Adamo usq; per contagionem propagatum.
In hoc sane tanta est naturæ humanae corruptio
ut ne bonum quidem cogitare potest, eterna
condemna

condemnationis in non renatis causa, alias est perpetratum, quod ex priore tanquam ex fonte derivatur, adeoq; uitiae naturae fructus est, & hoc in non resipiscientibus eternae morti obnoxium, & sicut hoc in scholis actuale est, ita illud originale.

Quare decalogi, aut legis usus est multiplex.

Primus est, ut de integritate humanae naturae ante Adami praevaricationem sit quedam commonefactio. Fuit enim plena Dei cognitione, perfecta iusticia, & sanctitate, sine prauitate cupiditatis, & sine morte. Hec autem per protoplasti peccatum mirabiliter est depravata iuste-
divina obnoxia, omnibus calamitatibus subiecta, in mortem condemnata.

Alter usus est, ut sit disciplina quedam hominem externum, ne tantopere ferociat, coercendi. Quare Paulo est pedagogus rudes erudiens & informans. Itaq; Esaiæ est figuratè iugum oneris, & uirga humeri, est sceptrum executoris, & iuxta Solomonem flagellum equo, frenum asino, uirga tergo stultorum: atq; Paulo Lex est iniustis posita, &c. Hec cuncta & de iusticia ciuili dici possunt.

Tertius est ut peccatoribus peccata patefaciat, augeat, & perterrefaciat. Atq; hac de

D causa

PRIMA PARS

causa Paulus ait: modò per Legem est peccati cognitio, modò per legem abundat peccatum, modò lex iram operatur.

Quartus est, ut ad Christum expiatorem & satisfactorem rectâ confugiat. Nam quod lex præstare non poterat, hoc Deus misso filio præstitti: & Iohannes pronunciat legem per Moysen datam esse, gratiam autem & ueritatem per Iesum Christum.

PRIMVM PRÆ. Da primum præceptum.

EGO SVM DOMINVS DEVS tuus, qui eduxi te de terra Aegypti de domo seruitutis: Non habebis Deos alienos coram me.

Quidnam hoc sibi uult?

Vnus Deus colendus est, qui uoluntatem suam & uerbo, & illustriori testimonio patefecit, id quod in liberatione Israbelitarum ab Aegyptijs, quorum in seruitutem adiudicati erant, declaratur. Is igitur cui res mortaliū cure sunt, qui cuncta opificia sua conseruat, summa obseruantia honorandus est, atq; adeò ab illo solo p̄ī pendent. Diij autem alieni ualeant, quorum dij aut à Deo sunt, aut animos hominum à Deo diceniant, ut sunt idola. Germanis est Abgötterey.

Q̄sot

Quot sunt uirtutum spes
cies in hoc præcepto?

Quatuor precipue, quarum prima est fides, quæ hic est Dei notitia, et in misericordiam Dei propter Christum promissum fiducia. Nam hic tam firma p̄ij est assensio ex uerbo et motu Spiritus sancti, ut is nullis rationibus à uero Deo distractabatur. Est igitur ante önia deus ex suo ipsius uerbo et testimonij cognoscendus, postea in cognitū Deū omnem fiduciam collocare decet.

Altera est Spes, utpote indubitate salutis tam corporalis, quam spiritualis à Deo per fidem expectatio. Siquidem ut fides ad promissa semper respicit, ita spes ea, que natura fidei porrigit, constantissimè expectat.

Tertia Dilectio uel charitas in Deum est, quæ cum qui prior nos dilexit, absolutè redamus. Autē w̄c enim integer hic adsit, et sanctus, atq; perfecta obedientia requiritur. Quare Deum ex toto corde, tota anima, totisq; uiribus diligendum esse et Christus repetiijt.

Quarta est timor, qui est uerus, non fictus, non fucatus conscientiæ perturbatae pauor cum fide coniunctus. Nam p̄ij Deum uindicem malorum timent, et filiorum modo ad misericordia-

D 2 am Dei

PRIMA PARS

am Dei patris omnipotentissimi et beneficentissimi animo infracto confugiunt. Qualis fuit in D. Petro. Iudas enim tantum timuit, ut omnem spem salutis abiecerat.

Pius igitur est iuxta hoc præceptum, qui Deum ex suo uerbo & clarioribus testimonijis nouit, qui in Deum iam probè cognitum confidit, qui etiam errans Deum tanquam & uindicem & consolatorem timet, qui Deum uerè diligit, & sine ulla uitiosis affectibus in Deum sperat. Quia propter omnia commentitia numina fugit, & idola, soliq; Deo adhæret, ad nutumq; & sententiam Diuini uerbi cuncta facit, & loquitur,

ANTITHESIS.

Quot sunt peccatorum for-
mæ in hoc præcepto?

Quatuor precipue, quarum prima est incredulitas, quæ est de Deo eiusq; uoluntate & de promissa propter Christum salutem diffidentia. Tales uidelicet increduli sunt omnes & deo, & Epicurei, Cyclopes, pleriq; Academicæ, gentiles, à quibus complura commentitia numina sua sunt. Tales sunt & heretici, qui uerbo Dei tradito et per filium, prophetas, & apostolos perfacto, neutquam contenti sunt, sed aliud do-

gma

gma comminiscuntur à prophetico & apostolico prorsus alienum. Hi autem à Paulo diffidentie filij nominantur.

Altera est desperatio, quippe dubia salutis à Deo expectatio. Siquidem promissa Dei pro certo non habentur, sed in dubium uocantur, ex qua alia uitia tanquam ex fonte manant, quorū una est Dubitatio, quæ incerta est in Dei uerbum assensio, & spes antea inuicta abjecta, ut in Saule patet. Altera est confidentia, qua desperantes aut deciscentes à Deo, sibi, suis uirtutibus & fortunis tantum permittunt, ut nulla Dei sit cura, non secus ac Magi in carmina sua confidunt. Ultima est supersticio, qua desperantes ad unum aliquod Dei opificium, aut ut hodie loquuntur, creaturam, auxilium, consilium, & rem petendo configiunt: et alias idololatria dicta est, quæ nimis apud Assyrios, apud Græcos, apud Aegyptiacos, apud ueteres Germanos apud Mahometanos, apud Roxos, apud Romanenses uariat, & adeo ut isthæc monstra Idolatrica uix quippiam numeraret.

Tertia est Odium, quo impius à Deo eiusq; uerbo ita abhorret, ut prorsus auersetur, defugiat, & detestetur. Qualis olim fuit Julianus, & hodie quamplurimi uentres.

PRIMA PARS

Quarta est neglectio, cum nulla quempiam deo
sollicitudo tangat, absque ullo timore iram Dei
uilependens. Talis fingitur a poetis Mezentium.
Dici nequit quam supra sit securitas, atque
in his uitiis si quis mauult gradus et incrementum
male de uero Deo sentientium statueret.

Impius est igitur hic, cui Deus est alienus,
qui de Deo diffidit, qui in se aliasque res confidit,
qui Deum auersatur et contemnit, qui eius
prouidentiam abnegat.

Da aliquot exempla Zesi lotypiae diuinae in hoc praecepto.

Populo Israhelitico, quia Baal Peor coluit,
iratus est Dominus, et uno die, iuxta Paulum
(Nam Hebreus tria millia tantum habet) uiginti
millia uirorum perierunt. Item Sacerdotes
Baalis per Heliam interfecit. Item Abiasia Isra-
belitarum rex egrotus in Eckron Baalzebub, de
sua ualeitudine consuluit, Dei emulatoris iste
morbo uitam cum morte commutauit. Neque uero
impiorum cultui pepcrevit. Sic enim Moses
Cananitas et regem Amorreorum, et subditos
gladio intercemit. Sic regem Basan Og dictum
eiusque filios subditosque ad unum omnes interfec-
tit.

cit. Eodem consilio ciuitatem Ai Iosua exussit, eiusq; regem suspendit, & duodecim M. uirom trucidavit. Visitare quoq; iniquitatem patrum in filios, sicut est dialectos Hebraica, (Nam idem est quod Latinis filios punire propter consederatos patres) aemulationis seueritatem ostendit. Nam in castigatione pergit maxime, si liberi iuxta prophetam uestigia parentum ingressi fuerint. Propensior tamen ad misericordiam esse cupit, quam ad seueram aemulationem. Vult enim uel in millesimam progeniem piorum parentum significationem suae misericordiae declarare.

Dic secundum Præceptum,

NON V\$VRPABIS NOMEN
DEI IN VANVM.

Quid est nomen Dei?

Non tantum **הָנָם** nomen maiestatis plenissimum nulli creature, sed soli Deo communicandum, tanquam unicæ & simplicissime essentiae, sed etiam Dei famam, uerbum, auctoritatem & maiestatem, summo honore prosequere, ne qua ratione uanum reddatur, utpote cum alijs dedecori ex damno sit, cum contra diuinitatis naturam sit. Eius autem opera tum

D 4 grata

PRIMA PARS

grata sunt, cum uirtutes primi præcepti tam
quam cause precesserint,

Quot sunt huius præcepti uirtutum formæ.

Sex: Prima. Inuocatio, qua Deum auxiliato-
rem periclitantes implorant. Siquidem hic non
ad unum aliquem diuorum currendum est. Deus
enim se inuocandum esse iubet, Psal. 49. Inuo-
ca me in die tribulationis, eripi a me. Ad Rom.
Quisquis inuocauerit nomen Domini saluus
erit. Neq; uero uel angelii, uel Diui aliquot di-
uinum honorem sibi impendi possunt. Ita an-
gelus Iohannem adoraturum arcebat & ait;
Vide ne feceris, Deum adora. Apostoli quoq;
istiusmodi cultoribus responderunt. Et nos su-
mus homines, Male cessit Lucifer & Herodi
isthæc arrogantia.

Altera: est Gratiarum actio, qua pro bene-
ficijs Dei in nos innumeris memorem animum
ostendimus, Sicut illa est in fortuna aduersa, ita
bæc in secunda.

Tertia: est Glorificatio, qua Dei honorem
gloriamq; summa animi contentione celebra-
mus. Erant & olim Diuorum docealorū
quædam, sed diuersis rationibus.

Quarto

Quarta: est Confessio, qua constanti & intrepido animo nomen, id est, doctrinam Dei palam nullius periculi metu profitemur. Hic enim est nulla neq; simulatio, neq; dissimulatio. Ita Daniel lacum leonum nibil timens, apertis fenestris deum suum etiam nolente rege, coluit, & magno tum Magistratus, tum totius imperij commodo professus est.

Quinta: est doctrinæ puritas, qua genuinus eiusdem sensus nullis rationibus contortus, pro nomine Dei afferendo & promulgando obsecratur & rejicitur.

Sexta: est Iuramentum, ppter heritatis tutelam per Deum contestatio. Hec autem est sui ipsius ad ultima supplicia diuinæ vindictæ, si fallat deuotio. Iurandum autem est, quoties aut Dei gloria aut proximi salus exigit, & idem sit potissimum επαγκτορ.

Pius igitur est iuxta secundū p̄ceptū, qui uera fide, spe, dilectione & timore Deum inuocat, Deo gratias agit, Dei honorem uindicat, Deum confitetur, diuinæ doctrinæ sinceritatem amat, & iuramentum fideliter scruat.

ANTITHESIS.

D 5 Quot

PRIMA PARS

Quot sunt uitiorum aut peccatorum species?

Sex: Securitas, & ~~anod~~ia, qua Deus neq; au-
ratur neq; innocatur, siquidem nulla de Deo il-
lum sollicitudo tangit. Talis est Epicureorum.

Secunda: Ingratitudo est qua officiorum Dei
in nos memoria abolitur, & agenda & haben-
dae gratiae uoluntas deponitur.

Tertia: Blasphemia est maximum divini no-
minis per maledictiones, execrationes aut de-
uotiones de honestamentum.

Quarta: Abnegatio est qua animus metu pe-
riculi deiectus a confessionis officio egreditur,
atq; contra conscientiam professionis Christi
ne ueritatem aut tacet, aut certe disimulat.

Quinta: Sophistice est falsarum opinionum
per imposturas et calumnias contra Dei uolu-
tatem in sacris literis assertio ex defensio.

Sexta: Periurium est qua falsa fit per nomen
Dei testificatio. Ulro enim sibi periurij divi-
nam uindictam expetunt, quam non resipiscen-
tes rariissime effugiunt.

Quare impius est iuxta secundum prece-
pum, cui Deus cura non est, qui Dei beneficia in
memoria non habet, qui per Dei nomen ex-
eratur

eratur & deuouet, qui ueritatem profitenda
Christiane doctrinæ dissimulat, qui falsam do-
ctrinam afferit & tutatur.

Ad sint exempla Zeloty-
piæ Dei.

David Deū inuocare neglexit, dum in lustra-
tionē exercitus sui nimium confidebat. Itaq; ira
& emulatione Dei pestilentia septuaginta M-
uirorum perierunt. Sanherib Assyriorum rex,
turbam quandam ad Deum Israchelitarum con-
temnendum & annibilandum Hierusalem uer-
sus ablegauit, Deus emulans eadē nocte p ange-
lum 185000 uiros interemit. Neq; id ignotum
est, ut Israchelita quidam, dum cum alio alterca-
batur, in nominis diuini appellatione impreca-
batur, Mosī Deus imperauit, ut idem in toto po-
puli conuentu lapidibus obrueretur. E contra-
huc promissa referantur, ut ex Psal: Laudabun-
tur omnes, qui iurant per eum. Conceditur enim
Christianis iuramentum, atq; licitum iudicari
debet, quoties cum salus proximi, tum Dei glo-
ria expostulat. Item, Glorificantes me glorifi-
cabo, Et si quid authoritatis hic Hesiodus habet,
diuersum non sentit hoc carmine.

Avd̄ḡd̄s

PRIMA PARS

Ἄνδρος δὲ ἀνόρκα γένει μετόπιδη
ἀπείνωμ.

Hic locus est et de uotis, quae si non fuerint, et
pia et possibilia uana iudicanda sunt.

Da tertium præceptum.

MEMENTO V T D I E M SABBATI
S A N C T I F I C E S .

Quid est Sabbatum?

Diem Dominicum et ferias in sacrarum re-
rum usum conferens, Deo dicabis et consecra-
bis, quod sit a sidua uerbi diuini, aut publica, et
in templo, aut priuata, ut in familia, meditatio-
ne, doctrinaq; et ministerij Ecclesiastici con-
seruatione, et in Synaxcos atq; ceremoniarum
Christianarum obseruantia consistit.

Quot sunt uirtutum species?

Tres: Prima Prophetia que est sacrarum li-
terarum tam legendo, quam discendo studium
a siduum et perpetuum, cui iusta earum expo-
sitione adiungitur.

Secunda est ceremoniarum Christianarum
obseruantia, qua Sacramentorum iuxta Christi
institutionem fit administratio. Ea autem est
principiæ coena Domini, cuius una pars ueterib.

fin

fuit & yoxi nempe communio propter dilectionis uinculum, & hodie offertorij nomen adhuc reliquum est, quod eleemosynas in Scholas pauperes & ministros Ecclesie distribuendas completebat. Huius loci est et Baptismus, & Absolutio, aliaeque ceremoniae pie in Ecclesie edificationem necessarie.

Tertia: est conseruatio ministerij Ecclesiastici, qua summo honore ueros ecclesie Christiane ministros, tanquam propheticorum & apostolicorum custodes, falsarumque opinionum confutatores prosequimur.

Pius itaque est iuxta hoc praeceptum, in Deum credens & timens, qui in literarum sacrarum cognitione iustam operam ponit, quae ceremonias ecclesiasticas, quorum Christus author est, observat, & ministros uerae ecclesie honorat.

Quot sunt uitiorum in hoc praecepto formae?

Tres: Prima, Fastidium Prophetie, quo studium & lectio arcanarum literarum iuxta cum expositione posthabetur.

Altera, est ceremoniarum Christianarum prophanatio, qua nulla habetur aut concionum, aut Sacramentorum, aut aliarum ceremoni

mon

PRIMA PARS

moniarum piarum ratio, aut si alia earum
dem atq; Christus instituit, tractatio suscipitur.

Vltima: est ministerij ecclesiastici contemp-
tus, & est doctrinæ Christianæ, & schole pie
tanquam promptuarij ministrorum Ecclesie,
aut negligētio, aut certē negligentior cura.

Quare impius hic est, qui Theologiam Chris-
tianam discere non dignatur, qui negligentius
cœna Dominicæ particeps est, qui sacramento-
rum genuinum usum commutat, qui ministros
ecclesie & scholas tanquam pietatis Christianæ
dīacōnūs, cuiusmodi olim fuerunt & Mo-
nasteria, non promouet.

Habes ne & hic exempla Zelotypiæ?

Prefectus Ahasie regis iuxta cum quinqua-
ginta igne cœlitus demisso absumptus est. Nam
Eliam prophetam delusit. Nonne quadraginta
duo pueri à duobus ursis dilaniati sunt, qui Eli-
sæum illudendo recalvastrum de via clamita-
bant?

Est ne qua Sabbati dispensatio?
Sunt ciuiis due cauſæ, Charitas & Necesitas,

Sic

Sic à Christo dum spicas Sabbatho uellebant, uti famelici ederent discipuli, purgantur. Sic David cum suis esurientibus, panes propositionis edebat. Sic Christus Iudeos docuit Sabbatho licet tam esse benefacere, & animam seruare, alioquin Iudeorum Sabbatho Deus apud prophetas passim reiicit.

Quis nam usus est ceremoniarum Ecclesiasticarum?

Sunt Ceremoniae diuinae utpote à Christo ordinatae, cuiusmodi habentur Sacra menta, ut Baptismus, Coena Domini et Absolutio. In hisq; dē non est aliis usus et finis, quam Christi uerba sonant, de quibus infrā suo loco copiosius. Sunt et ceremoniae humanae, quorum aliquot tollerande essent, si nihil pietati Christianae derogarent. Veteres sane prudenter in istiusmodi quatuor capita obseruarunt, quorum primum est Eutaenia, quae in feriis potissimum attenditur, quibus est propter doctrinam et piam precationem atq; interpellationem certa ordinatio, ne quid temere et confusè designetur. Alterum est euochnus, quoties uir aperto capite et mulieres testo in templis orant, quoties uiris docere publicè permittitur, mulieribus

PRIMA PARS

bus non item. Tertium est ὑπόμνησις, an-
picta piarum historiarum imagines propter
rudiorum & plebeiorum hominum unam di-
quam institutionem tollerantur. Tales enim
imagines ὑπομνήματα iudicabantur. Eius
quoque farina sunt cantica quedam de quorun-
dam martyrum historijs, adhuc aliquantò pu-
riora, sicut uetustissima adhuc reliqua maximi
in summis ferlijs contestantur. Ultimum est,
δικοδομή, quae ecclesiam exædificat, adorna,
& promouet, ueluti cum nemo homo synaxen-
sit particeps, nisi eius pietas & in doctrina, &
in uita diligenter explorata fuerit. Item, nemo
minister ecclesiæ creetur, nisi tum dignus prop-
ter eruditionem, qua in docenda pietate potes-
sit, & aduersarios quippe antichristos gnau-
ter conuincat, tum propter honestatē uite, quae
fit ut uagam libidinem uitet, ut non sit auarū,
sed honeste uite amantisimus. Hic uero præ-
denter cauendū est, ne quid damni ad iacopos ap-
nomine Ecclesia Christi accipiat.

Explica quartum præceptum.

HONORA PATREM, ET NA-
TREM TVAM, VT SIS LONGAE-
VVS SVPER TERRAM.

Quod est, superioribus tuis morem geris,
etiam

etiam si nonnihil interdum errauerint, tamen illud per amanter condonandum est, & excusandum, modo non sit contra diuini uerbi sensum, & uoluntatem. Superiores autem sunt gubernatores, quibus nos subditos parere oportet, non tam propter iram, quam propter conscientiam, cum Dei sit praeceptum, & ordinatio. Ceterum parentes sunt aut corporales, iusmodi sunt magistratus inferiores et superiores, pater mater, tutores, & curatores: aut spiritualia, ut catechista & praeceptores.

Quot sunt uirtutum formæ?

Tres. Prima est iusticia uniuersalis, quæ est in omnē magistratum, & ordinem politicum obedientia. Hæc autem et si communis sit, ut reliquas uirtutes, præsertim ciuiles (quæ tamen suo loco sunt et Christianæ) sub se comprehendat, docendi tamen gratia ab alijs secernitur.

Altera est pietas in magistratum, cum illi timorem, tributum, honorem, & uestigalia iuxta Dei ordinationem præstamus. 2. In patriam pietas, est officiorum honoris in locum genitalem, tanquam ortus nostri originem primam communicatio. 3. In parentes est, cum iustus honor, opera & tota uoluntas in patrem & matrem propter uitam nostram, & educationem

E piam

PRIMA PARS

piam defertur. 4. In tutores & curatores & honoris legitimi propter educationis & formularum curationem uicariam suscep tam decreatum. 5. In consanguineos & affines est honoris propter auxilium & mutuam amicitiam, uel ex progeniei procreatione, uel ex societate coniugali assignatio. 6. In catechistas, qua eosdem non tantum honoramus, sed etiam quolibet beneficiorum genere nobis demeremur. Hoc est quod Paulus ait in 6. ad Galatas. κοινωνίῳ δὲ ὁ κατηχόμενος θυλόγῳ τῷ κατηχόντι ἐν τῷ σειρῷ ἀγαθοῖς.

Tertia est obseruantia, per quam homines excellentes & praelaros honore iusto dignamur.

Pius itaq; hic est, qui fide & timore Dei ad ductus leges ciuiles bene institutas, qui parentes uel ciuiles, uel ecclesiasticos, eorumq; uicarios & quoslibet gubernatores quadam obseruantia ueneratur.

ANTITHESIS.

**Quot sunt uitiorum species
in hoc præcepto?**

Tres. Prima iniusticia uniuersalis, que est contra

contra leges, contra magistratum, & ordinem
ciuilem inobedientia, seditio, & factio.

Altera est impietas, que utriusq; generis pa-
rentibus, nihil gratiae & officiorum rependit,
honorans. Hic enim δικαιοποιεῖ μεγάλο-
pere requiritur.

Tertia est despiciētia, que est autoritatis
præstantiorum hominum, & præsidum uel fori
uel ecclesiæ uiolatio.

Quare impius est iuxta quartum præceptū,
qui contumacia quadam legibus & ordinibus
της πολιτείας reluctatur, qui utriusq; paren-
tibus suum honorem non defert, qui gubernato-
res, & quoslibet præsides dedecore afficit.

Quanta est dei zelotypia?

Deus eum, qui parentes iusto honore non pa-
sequeretur, sed dedecore afficeret, in medio po-
puli conuentu lapidibus obruendum esse præ-
cepit. Vcl sola Absolonis mors contestatur, q
non impunè abeunt patentum deformatores.
Præterea in seditiones grauiter animaduertere
solet, sicut Dathan & Abiran Moysi reluctantes
à terra absorpti sunt. Obediendum autem est
magistratui in ijs, que non sunt contra Dei uo-
luntatem. Dandum enim est Cesari, que Cesae-
ris sunt: Deo que Dei sunt.

E 2 Explana

PRIMA PARS

QVINTVM
PRAECEPTVM.

Explanatio quintum præceptum
NON OCCIDES.

Quod est, ne quis sit parricidij author, quod
mente, ore, manu, patratur. Mente quidem, cum
proximum fratrem odio Vatiniano prosequi-
mur, et in corde rancor hominis implacabilis es-
t; adeo μισθρόπωπος consistit, et quando in
necem alicuius etiam occulte assentimur. Sic ore
interficiimus, cum dicitur Raha, id est, cum ira
et odij signa per conuictia et obtrectationes pro-
ducuntur, ueluti cum sis aut balistro, aut furci-
fer, aut homo trium literarum appellatur. Ma-
nu autem interimitur, cum fustibus, gladiis sei-
telis quibuslibet per priuatum hominem sine pu-
blico magistratus mandato interficitur.

Quot sunt uirtutum formæ
in hoc præcepto?

Quinq; Prima est mansuetudo, que est
mentis lenitas cum morum facilitate et uerbo-
rum suavitate. Eius autem partes sunt sex, co-
mitas, benignitas, facilitas, humanitas, humilitas
et tranquillitas.

Altera est uindicatio, que est animi ini-
pulsanda

pulsanda acrimonia. Hec uero cum publica sit
nimisquam que per magistratum sit, plurimum
collaudatur, atque necessaria est, cuius unus gra-
dus est et sumnum bellum, quod tum laudabile
est, cum subditi, ut in pace sine iniuria uiuant,
defenduntur. Debet enim in imperatore nulla
esse malitia, eunquam prelium Dominum praeligi de-
bet. ut Abigael ad Dauidem dixit 1. Reg. 25. Sic
de alijs formis et gradibus vindicationis iudi-
candum est. Privata autem vindicta est penitus
Christianis interdicta.

Tertia est Philosophia, qua alijs bene uolu-
mus, eo amore, qui est parentum in filios, cum
proximi uite quam diligentissime consulatur.

Quarta est Episcopica, que multum de suo in-
re remittit, atque errata uel inimicorum equi-
tate et moderatione animi potius sanat, quam
exacerbat.

Quinta est clementia, qua animus ad iram
accensus comitate quadam retinetur, atque me-
diocres reprehensiones conuictaque tollerat, neque
statim ad ulciscendum prodit, neque euangelio in
iram prorumpit, sed iniuriarum facile obliu-
scitur.

Pius igitur est iuxta hoc preceptum, qui ti-
more et fide in Deum commotus et succensus

E 3 neque

PRIMA PARS

neq; sermone, neq; gestu alijs molestus est, sed
potius se se submittit, uel iisdem suppetiat feri,
cui non ita molestus est uel aduersarius, cui non
est priuatae uimicitae cupiditas, qui multum equi-
tati studet, qui ab ira etiam legitima decedit.

ANTITHESIS.

Quot sunt uitiorum spe-
cies in hoc præcepto?

Quinq;. Prima est irritatio, in qua nulla men-
tis lenitas ostenditur, neq; est morum facilitas,
neq; obvia & prompta uoluntatis in aliquem si-
gnificatio, cuius sex sunt partes: molestia, me-
lignitas, peruicacia, inhumanitas, uel insolens-
tia, superbia, atrocitas, uel fluctuatio.

Secunda est torpor in defensione subditorum
& in ui propulsanda languor, & segnities,
Platoni est pædumia.

Tertia est desopia, in qua nulla affectio
amoris, in consulenda & prospicienda uita ali-
cuius existit.

Quarta est crudelitas aut & maledicentia,
quod est equi boniq; abolitio, summoq; irre-
contentio. Nihil enim moderatione quadam san-
natur, errataq; in quibus est culpa uel leuis, uel
leuissima, uel casus fortuitus, non disimulantur.

Hec

Hec autem multarum turbarum & publicorum
dissidiorum occasio est.

Quinta est immanitas, qua animus inflamma-
tus magna austeritate & scutia in alios etiam
amicos grassatur, & impetum facit iniuriarum.
tenacissima.

Impius igitur hic est, qui nullā benevolentia
in aliū significationē præbet, qui præsertim mag-
istratus negotia & prætoria, & consularia
negligit, qui nullo amore in alium afficitur, sed
hunc potius peremptum cupit, qui summo iure
agit, qui iniuriarum memor & implacabilis est,

Suntne exempla zelotypiæ?

Cain primus homicida etiam singulari nota,
ne interficeretur, insignitus, tandem a Lamech
interimitur. Sic cum Saul Davidis uite subinde
insidiaretur, a Palestiniis circumdatus, gladio
perit. Sic cum Simei Davidem persequebatur,
& eidem conuiciabatur, Solomonis iussu inter-
emptus est. Sic suspendio uitam Haman finiuit,
qui cunctam gentem iudaicam occisam edicto re-
gio esse affectauit. Sic Isabel turpissemè perijt,
cum eius suasu & culpa miserrime Naboth tru-
cidatus erat.

PRIMA PARS

SEXTV M
PRAECEPTVM.

Dicito mihi sextum præceptum.

NON MOECHABERIS.

Quod est, nihil impudicè uerbo, cogitatione, gestu, & opere designabis, sed potius sobrietate & pureuies, Germanis est. Du sollt nicht unkœuschen / Sic & Hebrae sonant. Interdicitur enim omnis animi impuritas, & libido, sicut & uaga libido.

Quot sunt uirtutum species?

Due præcipue, quarum prior quidem est castitas, uirtus, qua affectus partis concupiscentialis circa Venereas uoluptates moderantur, & est triplex à subiecto: una uirginalis, qua non est tantum corporis, sed etiam animi in uirginibus contra uoluptates dei dono continentia ad politicum finem utilis. Altera est uidualis, qua uidue se se à uoluptatibus Venereis integrante & corporis, & animi propter exercitus spiritualia continet. Tertia est coniugalis, qua est coniugum consuetudo iuxta cum moderata debite benevolentia ratione.

Po-

Posterior autem est temperantia, qua corporis
voluptates non suscipiuntur, & cupiditatum
cursus impeditur. Cui uero inserviunt, tanquam
euangelio, ut mundicias, uerecundia praesertim
in morum consuetudine. Reuerentia que ab ob-
scenis picturis & libellis amatoriis, & omnino
ab his, que epulorum sunt, abhorret. Hic est
continentia in cogitationibus & cordis deside-
riis exurentibus. Pudicitia in quinq; sensibus.
Moderatio in uestitu, gestu, & otio. Frugali-
tas, parsimonia, sobrietas, sub qua est & ieu-
nium Christianum.

Pius igitur hoc loci est, qui fide et timore Dei
caste uel coniunx uel cœlebs uiuit, qui sibi ab
omnibus libidinibus tum cordis, tum corporis
temperat.

ANTITHESIS.

Quot sunt uitiorum formæ?

Duae, uogvia, & est quilibet concubitus ua-
gus, indecens, & illicitus, cuiusmodi sunt stu-
prum, incestus, raptus, adulterium. Hebreum
enim uerbum ea omnia complectitur, uidelicet
libidinis ille flamenta & fomenta.

Intemperantia & excessus, qua uel corpus, uel
animus uoluptatibus estruat et polluitur. Hic sunt

E & immun

PRIMA PARS

immundicies, inuercundia, irreuerentia, incontinentia, impudicitia, immoderatio, nequitia, prodigalitas, ebrietas & crapula.

Impius igitur est, qui alterius uxorem concupiscit, cui extra matrimonium uaga est libido, qui uoluptates sectatur, ebriosus, impudens,

Narra exempla zelotypiae.

Sodomite & Gomorrhei nimio luxu uitam uiuentes, ut Ezechie. 16. obseruatur, propter libidinem absq; dubio illinc ortam igne & sulphure consumpti sunt. Item Amon suam sororem Thamar uiciauit, tandem aliquando ab Absolone interfectus est, 2. Reg. 13. Etsi Danili adultero & homicidæ à Deo ignotum erat, tamen in eius familia mutua erat liberorum internitio, & uxores eius à suo ipsius filio debonestate sunt. Non aliam ob causam tribus Beniamin ferè à Domino delecta fuit, q; quod fædissime in uxorem cuiusdā Leuitæ ui oppressam pecauerat. Ita & Ruben à Iacob maledictus erat, quod cubile patris sui condescenderat. Ita Abimelech cùm uxorem Abrahæ tantum rapuerat, à Deo punitus est. Ita Phinees zelo Deimotus, cùm Zambri et Madianiten concubentes perfoderat gladio, à Domino collaudatus est. Pend

autem

autem adulterij grauior esse nequit, atq; hec est apud Paulum. Neq; scortatores, neq; adulteri, neq; molles regni Dei hereditatem accipient. Item alibi: Scortatores & adulteros Deus iudicabit.

SEPTIMVM

PRAECEPTVM.

Explana septimum præceptum.

NON FVRTVM FACIES.

QVOD est, Primum ut quisq; suis rebus utatur, & sit tum dominiorum distinctio, tum rerum proprietas. Deinde ut ne bona aliena uel ficta mendicatione appetamus. Postea ut liberauitate & munificentia nostra egenos iuuemus, ne cunctam rerum nostrarum profusi. Postremo ut in legitimis contractibus iusticia uel ponderalis, uel numeralis, uel mensuralis adsit.

Quot sunt uirtutum hic species?

Sex. Prima est liberalitas, que egentibus equo animo sumptum suppeditat.

Secunda est munificentia, qua animus praestantiora munera sponte erogat.

Tertia

PRIMA PARS

Tertia est hospitalitas, cum ultroneo, miti
& humano adducti animo, & nullo commodo
nostro illecti, hospites & prolixè accipimus.

Quarta est beneficentia, qua mitis animus ad
euius beneficiendum commouetur.

Quinta est abstinentia, qua animi inducun-
tur ut ab alienis abstineant rebus.

Sexta est iusticia particularis, que suum ci-
iq; tribuit, cui cunctæ leges, non male dictæ
Grecis propter æqualem retributionem, vō-
moi, inferuiunt.

Pius igitur est iuxta hoc præceptum, qui si-
de et timore Dei adductus eleemosynam libera-
liter et non grauate de suo gentibus porrigit, q
nemimem defraudat, qui suum cuiq; dat, qui er-
rium ecclesiasticum, unde pie scholæ fouentur,
ministri ecclesia & pauperes aluntur, pro virili
adauget, cui curæ sunt ptochodochea, nosodo-
chea, orphanotrophea, & monasteria, quatenus
pietatis Christianæ & σωτηρία habentur.

ANTITHESIS.

Quot sunt peccatorum
hic formæ?

Sex. Avaritia & prodigalitas, et ficiul-
la nihil expendit neq; sibi, neq; egenib; ita

hec cuncta profundit & concoquuit. Itaq; neua-
ter neq; avarus, neq; prodigus suis, maxime ta-
men familiaribus prospicit, sed uerè eorum ge-
nium defraudat, ut ijdem feliciter ad altiora
non aspirarent.

Est largitio & tenacitas, à superioribus pa-
rum differunt, nisi quod præstandi muneris ra-
tio potissimum habeatur.

Est inhospitalitas nimis in hospites odium,
quo hi male accipiuntur.

Est maleficentia, qua alijs ita molesti sumus,
ut ex horum bonis alicuius rei nobis accessio fi-
at. Hic quoq; damnatur ficta mendicatio, cùm
quilibet ex suis bonis & bene partis uiuere de-
beat.

Est rapacitas, cùm animus sibi per fas & ne-
fas quicquam aliunde corraderem permittit.

Est iniusticia, que alterius bona sibi uendi-
cat, aut est iniurias in rerum & personarum
commutationibus, & communicationibus. Hu-
ius loci sunt furti genera, ut peculatus, sacrile-
gium, latrocinium, rapina, usura, dolus men-
sura, numeri, & ponderis, iuste mercedis de-
fraudatio, patrocinium rabularum in malis cau-
bis propter questum. Neq; alijs sunt medici, qui
deploratos agrotos lucelli spe tantum subinde
uisunt

PRIMA PARS

uisunt. Hic sunt imposturæ in mercibus per in-
stitores, mercatores, & caupones factæ.

Proinde impius est, qui non dat cuic; suum,
qui hospites non prolixè accipit, qui bona sua
ut postea ex alieno uiuat, turpiter dissipat, qui
iniusta lucra sectatur, qui iniquitatem exerceit,
qui pauperibus, scholis, & ministris ecclesie
pro facultate non succurrit.

Exempla zelotypiæ diuinæ in hoc præcepto.

Dum Achan pallium coccinum, ducentos
floscos argenti, ligulamq; auream quinquaginta
fclorum de anathemate sustulit, & in terram
sui tabernaculi confodit, emulans Deus hostibus
Israhelitarum uictoriam concessit, & non prius
placabatur, quam Iosua cum populo Israhelita-
tico Achan eiusq; liberos, iumenta & alias pos-
sessiones cum rebus furtiis combusserat. Item
Gehazi Elisei propheta seruus cum dolose a Na-
emano duo talenta argenti, & duo uestimenta
mutatoria seruauerat, mox lepra hereditaria
affectus est.

OCTAVVM
PRAECEPTVM.

Expliæ

Explica octauum præceptum.

NON LOQVERIS CONTRA
PROXIMVM TVVM FALSVM
TESTIMONIVM;

QVOD est, in doctrina, in negotijs transfigendis, in pactis, in iudicijs, in contractibus, in qualibet hominum consuetudine sis uerus & candidus, ut sit iudiciorum certitudo.

Numera hīc uirtutes.

Duae tantum sunt, quarum una est ueritas, qua immutata ea quæ sunt, quæ fuerunt, & quæ futura sunt dicuntur atq; in dictione testimonij, in iudicijs, in causarum actionibus, & in alijs iuris partibus uersatur. Hīc maximē iudiciorum forenium authoritas confirmatur.

Altera est candor uel ingenuitas, qua omnia sine fuso, sine insidijs, sed sedulo & bono studio aguntur.

Pius igitur est iuxta hoc præceptum, qui fide et timore Dei iudiciorum ueritatem promouet, ut proximorum corpora, fortunæ, & fama defendantur, & nihil subdolè atq; uersutè agitur, sed eandide & simpliciter.

Antithesis.

PRIMA PARS

ANTITHESIS.

Totidem sunt peccatorum
formæ.

1. Falsitas uel mendacium perniciosum, quo
per uerborum falsitatem proximus frater cala-
mitatem & damnum accipit, cum nulla offici
propter necessitatem, nullaq; salutis uerba-
nitatis propter utilitatem, & uoluptatem ratio
habeatur.

2. Simulatio uel $\bar{\nu}\pi\bar{\nu}\kappa\bar{\nu}\sigma\bar{\nu}\iota\bar{\nu}\bar{\nu}$, qua nihil ex ani-
mis sinceritate agitur, sed omnia ficte & dolo-
se. Hic sunt adulatores, palpones, chameleons,
Ecebuli.

Impius itaq; est, qui in proximi perniciem
mentitur, & mendacium dicit, & nihil candidi
agit, sed dolo malo.

Exempla zelotypiæ.

Falsi testes Susanne grauissime puniti sunt.
Daniel. 13. Sic testes falsi contra Christum pro-
ducti confusi abierunt, Matth. 26. Neq; men-
tiendum est Christianis. Quisq; enim proximo
suo ueritatem loqui debet. Eph. 4. Zachar. 8.
Os enim quod mentitur occidit animam. Sep. 1.
Item Psalmo. Perdes omnes qui loquuntur men-
dacium. Item Leuitici 19. Non mentiemini, nec
decipiet.

decipiet unusquisque proximum suum, non peccabitis in nomine meo, nec polluatis nomen Dei tui, quia ego Dominus. Ita Act. 5. Ananias spiritu falsi mente mentiens, collapsus expirauit. Atque qui in nomine Domini mentiebantur, in lege interficiabantur.

NON VNM ET
DECIMVM PRAECE-
PTVM.

Expone nonum et decimum
præceptum.

NON CONCUPISCES DOMVM
proximi tui, non uxorem, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Quod est, tam in rebus mobilibus, quam in immobilibus, quia proximus tibi est, satage ut sacerdotæ teste sint. Itaque eas non concupisces, non illius domo, id est, quibuslibet prædiis insidaberis, non dolosè in eorundem occupatione et usucapione consenties. Hic autem uocem affectus manifesto expressit, que et si ab aliis quoque præceptis non excluditur, tamen hic præcipue dominatur. Et Paulus ad Roma. 7. Concupiscentiam, inquit, non nouissim, nisi lex dixisset: Non

F concu-

PRIMA PARS

concupisces. Concupiscentia autem semper peccatum est, quoties quis suum commodum alterius dispensio querit. Hic faciendum est de iusta, de permutatione, de pignoribus iudicium.

Quot sunt uirtutum species?

Vna. Puritas cordis humani absoluta, que est ad imaginem Dei conformata. Quod est, ut homo uerè sapiens sit, uerè intelligens, uerè integer, uerè purus ab omnibus prauis cogitationibus, & affectuum atq; adeò naturæ humanae est integritas atq; iusta perfectio, atq; talis est, qualem esse exoptat Dei inuiolabilis uoluntas. Est enim lex spiritualis, quæ mundiciem cordis, puros affectus, & plenam obedientiam in Dei præceptis exigit.

Itaq; pius est, qui fide & timore Dei omnium que in Dei honorem, & proximi salutem uerunt, candide expetit, eiq; puro affectu succurrit.

Quot sunt uitiorum species?

Vna. Impuritas cordis, quæ est eius concupiscentia, et malicia corruptæ totius naturæ humanae, et naturæ & propagatae, calamitatumq; infinitarum.

tarum, eterneq; mortis cauſſa. Eſt enim iſta om-
nium malorum affectuum ſons, & ſcaturigo.
Quare Moſes ℥ cordis humani, id eſt, quic-
quid cogitare, & animo concipere potest, ma-
lum eſſe aſſerit. Sic Hieremias prauum (id eſt,
deprauatum iam inde ab iſpa propagatione Ada-
mi et ita infectum, ut ratio & uoluntas in officio
ſuo eſſe nequeant) cor humanum eſſe pronun-
ciavit. Itaq; haec concupiſcentia eſt omnium pec-
catorum uirulentissima radix.

Quapropter impius eſt, cui cordis tanta eſt
impuritas, eaq; perpetua per Christum nondum
expiata. Vel eſt perpetua eius à Deo auerſio et
in uitiosos affectus legi Dei repugnantes praua
inclinatio & propenſio.

Quisnam eſt decalogi uſus?

Oſtendit priuum ad quid creatura humana con-
dita fit, nimirum in Dei gloriā, & proximi
commoditatem. Mox indicat, quanta eiusdem
ſuerat dignitas, & puritas ante Adami preua-
rationem. Erat enim illi plena Dei, & omni-
um naturae rerum plena cognitio, Deo ſemper
obediens, ſine ulla praua cupiditate, ſine cala-
mitatibus & morte. Breuiter imago Dei que-

F 2 maximē

PRIMA PARS

maxime in uera iusticia & sanctitate consistit
recte uocabatur. Deinde commonstrat, quanta
post Adami lapsum calamitas & miseria secura
sit, nempe ignorantia Dei, cæcitas mentis atq;
caligo, plena omnium cupiditatum, atq; adeo
omnium peccatorum hic est colluuius iuxta cum
infinitis calamitatibus, morte eaq; eterna. Po-
stea uia reparandi generis humani ex promis-
sionibus de Christo patefit, ut ad imaginem Dei
qua elapsus est, reuocetur, & uitam celestem
babeat. Postremo ex comminationibus constat,
quanta sit miseria hominum non resipiscientium
& econtra ex pollicitationibus quanta sit feli-
citas eorum, qui legi Dei per Christum, qui u-
nus legi Dei satisfecit, & iram patris placauit,
obedient. Quare recte memoria proditur le-
gem esse mortis administrationem, quod est, lex
tantum condemnat, & non beat, cum suprami-
res nostras pondus uere censemur. Deuterono-
quoq; cap. 27. Maledictus est omnis, qui non
manserit in omnibus legis sermonibus, ut faciat
ea. Atq; promissio legis conditionem semper
adiunctam habet, ueluti si feceris uiues. Nunc
uero cum nemo homo quatenus talis est, legi per
omnia par esse potest. meritò igitur iuxta hanc
finitionem condemnatus est. Item lex est peda-
gogia

gogia in Christum, hoc est, lex peccatori maleditionem, extremam calamitatem & condemnationem sic ostendit, ut corde contrito, cum de se suisque viribus desperare incipiat, ad Iesu Christi unici mediatoris & reconciliatoris gratiam configiat. Item, lex non est iustis posita, id est, iusti sua sponte pietatis & honestatis normam sequuntur, sed iniusti, ut clenchon bonorum operum ritè teneant, sic coerendi sunt, ut honestatis & decori in hac vita & civili societate officio neutiquam egreditur.

EXPOSITIONIS PRIMAE
PARTIS CATECHISMUS
FINIS.

T A B V L A I I . D E D E C A L O G O
Q V O D E S T S E M I N A R I V M V I R T U T V M E T D I-
V I N A R V M E T H V M A N A R V M , C O N T R A
E T V I T I O R V M .

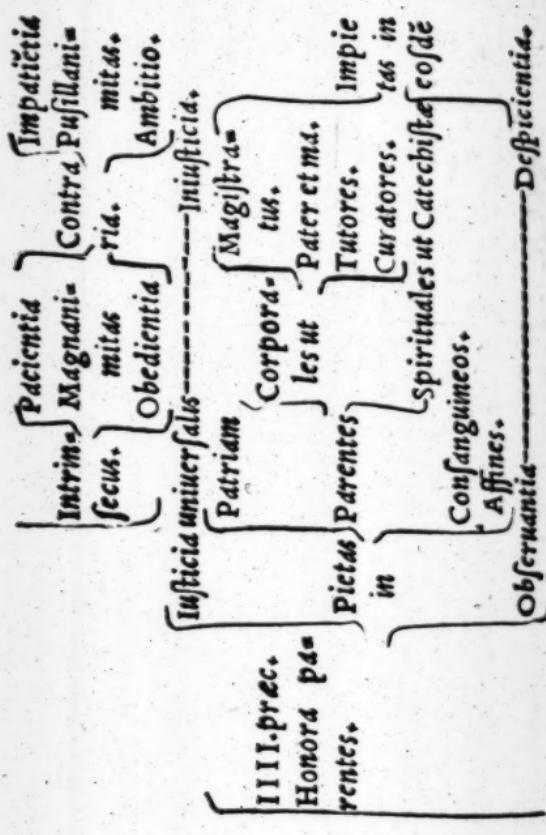
T H E S I S .

Peccati, cùm sit contra Dei voluntatem aut dictum, aut
factum, aut cogitatum, poena est condemnatio.

Timor *Neglectus.*
$$\left\{ \begin{array}{l} \text{Mente quidem in I.} \\ \text{Interi} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{ab solute Desperatio, cui} \\ \text{Fides (quib. conadiungitur Dubi-} \\ \text{orem, habendo Deo ali-} \\ \text{eno.} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{traria uitatio, Confidentialia} \\ \text{cida sunt (et Supersticio.} \\ \text{Dilectio.} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{Odiu.} \end{array} \right\}$$

Mosis priori	Innocatio	Accidia seu Secu ritas.
Tabula pietatis temp in se, seu acerum cultu.	Ore in II. precepto, de non abutendo nomine Dei.	Gratiarum actio Glorificatio
	Exteri orem.	Contra Blasphemiam, sub qua est exercitatio ria Abnegatio. Doctrinae puritas Iuramentum
		Confessio Sophistic.
		Petitorium.
		Prophetia, id est, Iustitia.
		Extrin dicium & lectio sacra.
		Factis in III. precepto de Sabbati sancti
		rum literarum cum eiusdem expositione.
		Actum Hebraicu Propheta Missam cum suis partibus.
		ificacione.

VOLVN-
TAS DEI
EXIGIT

Injusticia particularis, etiam proximi.

Sufficia particularis, et non proximus defenditur, et non leditur. Iniquitas.
 Benignitas. Malignitas.
 Facilitas. Pertinacia.
 Humanitas. Aut insolentia.
 Humanitas. Superbia.
 Humanitas. Atrocia.
 Humanitas. Immunitas.
 Mansuetudo. Humilitas.
 Humanitas. Tranquillitas.
 Humanitas. Clementia.
 V. precep. Non occides, cum uitae proximi contulit.
 cuius partes sunt
 Acrimonie in ieiunio, et non in propulsando, et non in vindicatio.
 Philostorgia.
 EPIKLEIA.
 Posteriori tabula pietatis in hominem propter Deum

F 5

Boc est, quia
times Dcum,
et illi credis. VI. præcep. Nō

ERGO IN machaberis, quo
uxoris proximi
habetur ratio.

Temperantia. Coniugalis. Libido sub Stuprum
Castritas. Individualis. Incessus.
Virginalis. Qua sunt Adulteri-
cum, et breuiter Noxialis, id est,
magus concubitus & indecens.

Intemperantia. Incontinencia seu mollicies.
Frugalitas. Nequitia.
Continentia. Incontinencia seu mollicies.
Liberalitas. Avaritia.
Misericordia. Contraria Tencitatis.

VII. præcep. Non
furit facies, quo Hospitalitas. Iicia, Inhospitalitas.
fortunæ proximi Bencifentia. Malificentia.
curantur. Abſtinentia. Rapacitas.

* Hic sunt Peculia, Sacrilegium, Vſura, Rapina, iniuria
et seu dolus mensura, numeri, ponderis.

Dilectione testimonij
Con tractibus et alijs iuris Medicis

		Dictione testimoniū	
		Con tractibus & alijs iuriis	Malædictiū
		Paribus.	perniciētū
VIII. præ. Non	Veritas	Judicij, et causarū actionib.	tiōsum.
	dices falsum testi-	in	
		Judicij, et causarū actionib.	
	monium: quo fa-	obtructatio.	
	ma proximi con-	Pactis.	
	Candor seu — Simulatio	Adulatio.	
	seruatur.	ingenuitas.	cui accedit Calumnia.
			Malædictia privata
		Impuritas, que	
		homini est natu-	
		ra, adeoq; uitū	
		Puritas ani-	
		mi seu affe-	originis, et lex
		de concupiſcen-	
		tiā proximi aut	lēi p̄ canāphilo
		personarum et	Sophia secerit.
		etūm in 10.	
		Rerū in 9. præ	
		cepto.	
IX. & X. Non		Puritas ani-	
	concupiſces etc.	mi seu affe-	
		de concupiſcen-	
		tiā proximi aut	
		personarum et	
		etūm in 10.	

Communis. Violatores enim et prevaricatores
nunc eterna morte condemnati, maxime non re-
sistientes, nunc pena temporanea afficit, q̄
in plures suffragitur, nempe in quartum usq̄
progeniem. Illa non item.

Singularis. Veluti cum abnegante Christus apud pa-
tre abnegabit, cū dehonestati parentes male erit.
Communis. Cum premia permittit vel spiritualia, ut
vitam eternam, iuxta illud: Si uis uitam ingredi fer-
ua mandata. Vel corporalia, ut εὐωνία, εὐτοχία,
ad eōs felicitate Arist. Huius loci est illud Pauli: Pi-
etas habet promissionem uite presentis et futurae.
singularis. Ut liberali Deus non crit auarus, iuxta
illud: Date dabitur etc.

PROPTER FIDEM
exercitum est

Committatio
aut

Promissio

SECVNDA PARS
CATECHISMI.SYMBOLVM
APOSTOLICVM.

Quid est iustificatio fidei?

IActenus ex lege omnes homines peccatores accusantur, et de iisdē actum esset, nisi fides in Christum succederet. Siquidem fidei iustificatio est, qua credentes uel coram patre in Christo et propter Christum ab omnibus peccatis absolvuntur, et iusti pronunciantur, atq; Spiritus sanctus iuxta cum uita æterna donatur. Huius autem promulgatio et lætissima et iucundissima in potum terrarum orbem iuxta Christi mandatum facta, euangelium est. Nam gratuitā absq; illa conditione propter Christum est peccatorū credentib. condonatio, atq; nouæ obediētie, et si non perfectæ, atq; absolutæ, tñ inchoate, quam Deus non auersatur per Sp. S. renovatione. Omnes enim homines in se credentes Deus salvos fieri exoptat, sed non nisi per filium, qui iuxta Paulum est nunc ἡλασθεὶς, cum Deum patrem

SECUNDA PARS

patrem nobis sua morte propitium reddiderit,
nunc & utr' d' u' op, cum præmium redemptionis
nostræ fuerit, ut qui peccatores per legis sen-
tentiam in seruitutem Satanae, & eterneq; mortis
ad iudicatos, sed nunc ad se aspirantes in liber-
tatem afferuit, & sic uindicauit, ut legis & pec-
cati uis repulsa sit, ut Satana imperium abro-
gatum sit, ut stimulus mortis retusus sit.

Quid nam sibi uult sym-
boli uox?

Est capitulum beneficiorum sancte trinitatis
in nos comprehensio & quasi fasciculus. Itaq;
σύμβολο, aut collatio, quod apostoli cam do-
ctrinam sibi consentientem ante discessionem et
commigrationem ueluti in unum fascem com-
portarint, sicut Ruffinus Aquileiensis ecclesia
presbyter contestatur, aut sit tessera, tanquam
professionis fidei indicium & nota, qua impi &
pijs secernerentur. Quare nonnulli ueterum re-
gulam fidei uocare non dubitarunt, ab aposto-
lis collectam. Et Cyprianus se id doctrine genus
& maioribus accepisse non disimulat. Proinde
olim semper ante conflictationem disputationis
huius symboli tanquam fundamentum precipu-
um formam aliquam proponere soliti sunt, sicut
apud

quid Tertianum, apud Ireneum, apud Epi-
phanium & alios cōplices liquidō cernitur. Po-
stra symbola & publica, ut Nicenum, & pri-
ma, ut Athanasij, Ambrosij, Augustini, sus-
serunt.

Quid est fides Christiana?

CONSTAT hic credere nihil aliud esse,
quam fidem Christianam habere. Est aut
hēs fides assentiens in Dei patris misericordiam
in Christo & propter Christum promissam, du-
a spiritu sancto ad uitę eternę participatio-
nem fiducia. Ea autem que est ad Hebreos 11.
ab hac aut nihil, aut certe parum dissidet. Est
autem eadem rerum sperandarum ὑπόσατιο,
& rerum inuisibilium ἐλεγχό. Verum ut illa
est certa expectatio, atq; adeo affectus promis-
sionibus, quarum spes nobis iniecta est, astipu-
lans, ita hec est certissima notitia, et ut Ambro-
sius conuertit, conuictio propter certam per-
suasione, qua omnis dubitatio, & ambiguitas
de rebus inuisibilibus exterminatur. Est igitur
hoc modo fiducia & firma persuasio res speran-
ta et inuisibilis à Deo promissa (ut gratuitam
propter Christum iusticiam, ut donationem spi-
ritus

SECUNDA PARS

ritus sancti, ut eternam uitam) expectans. Eu-
gelij enim promulgatio easdem de Christo De-
patris promissiones, in quibus est gratia, & do-
num per gratiam perspicue id ipsum declara.
Gratia quidem hic est, qua gratis per solam Dei
misericordiam, cui fides nostra nititur, omni
peccata nostra condonantur, & in filios Dei
propter Christum adoptamur. Donum vero
per gratiam est tum Spiritus sanctus, qui non
in credentium cordibus motus excitat, tum vero
eterna, atque cum Christo hereditas. Cetera
credere in Deum, est certo confidere in Deum
patrem, filium & Spiritum sanctum, unum vero
deum Deum, tres autem personas distinctas.

Quid igitur est Deus?

1. Est essentia spiritualis, utpote > > >
non innitens, & euangelium Deum spiritum
se testatur, ut Ioannis 4. Igitur non est nam
neque caelesti neque elementari congelatus.
2. Aeterna. Hic enim angeli excluduntur
non sunt eterni. Nam in principio creavit, sed
ante omnes creaturas.
3. Intelligens, ut Genesis primo dixit Deus
Dicere non est brutorum, sed naturae intelligentis.

4 Bona, Germanis gütig / que benefi-
cias, unde nobis Gott est gut / à benefacia-
endo.

5 Casta, ut que castitatem præcipit, & exi-
gitur in ipso matrimonio.

6 Verax, ut cuius in ore nullum inuentum est
mendacium.

7 Pura, utpote malis affectibus, quos ipse dam-
nat, non obnoxia. Est enim Deus, qui iniquita-
ten non uult, iuxta Davidem, & ipsum deca-
logum.

8 Liberrimæ uoluntatis. Nam secundis causa-
si non est alligatus, sicut nonnulli impiè philo-
sophantur. Psal. 115. Fecit, quæcunq; uult. Item
Psal. 135, Quæcunq; uult, &c.

9 Misericors, quæ & antea bona erat. Hac
enim nota præcipue à suis agnosci cupit.

10 Immense potentiae uel omnipotentissima.
Id quod celi & terræ uel sola ex nihilo creatio
et rerum creatarum conseruatio, testatur, iuxta
cuius prouidentia, qua cuncta diriguntur,
gubernantur & trahuntur.

11 Sapientissima. Quid enim aliud est quam
sapientia? Nostra uero si qua est, præ illa stul-
tia est.

FILIVS.

G

Pater

SECUNDA PARS

12 Pater filium substantię sue imaginę, sive maiestatis ἀπαύγασμα ab aeterno genuit. Id testatur epistola ad Hebræ. 1. Psal. 2. Mich. 5.

13 Qui filius homo factus est, atq; ita nos filios iræ patri tanquam unicus mediator reconciliavit. Sic Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, et suo unico filio non pepercit. Ro. 8. Neq; proprio filio pepercit, sed eundem pro nobis omnibus tradidit.

SPIRITVS SANCTVS.

14 A quorum utroq; Spiritus sanctus processit.

15 Corda fidelium illuminans, ueraq; cognitione Dei & dilectione imbuens, nouamq; uitam promouens, Est enim iuxta Zachariam Spiritus gratiae & præcum.

16 Cœli & terre & omnium creaturarum conditor & conservator.

17 Ut sibi ecclesiam uerbo suo docendam & informandam propter sui cultum undecunq; colligeret. Est enim inter omnia Dei opicia præcipue homo natus ad Dei gloriam & proximi fratris salutem.

Cur non creditur in deos?

Nam unus Deus tantum est, ut est Deut. 6.

AM

Audi Israel Dominus deus noster est unus deus.
Ad Ephe. 4. Unus Deus & pater omnium. 1.
Timo. 2. Unus est Deus, unus est mediator. Itaq;
fideles in periculis ad eundem consugiunt, non
ad Margaretam obstetricem, non ad Nicolaum
Neptunum, non ad Otiliam oculorum media-
tricem, &c.

Quot igitur sunt personæ?

Tres. Olim apud Græcos ὑπερστατæ dictæ,
sed cum Latinis sit nomen personæ familiarius,
& illi πόντων dixerunt. Personæ autem no-
tabulo, substantiam individuam, intelligentem,
& incommunicabilem, id est, quæ nec conser-
vatur, nec ab alia sustentatur, non male accipi-
unt. Distinguuntur ferè primum ortu atq; pro-
pagatione. Nam pater à nullo natus est, sed ab
eterno filium imaginem suam mente & cogita-
tione sue diuinæ essentie, genuit. Filius autem
à patre ab eterno genitus suo tempore fa-
cetus homo & uictima propter nostri salutem.
Hic est unigenitus filius uidelicet ex substantia
patris, Deus de Deo. Lumen de lumine, uer-
ruq; Deus cum patre. Cæterum Spiritus sanctus
& à patre, & à filio procedit, & sicut ex Dei
cognitione natus est Christus, ita ex patre &
G 2 filio.

SECUNDA PARS

filio spiritus, halitus, flatus exit eiusdem nature
& essentiae cum ijs, à quibus efflatur. Itaq; Gen.
1. Spiritus Domini ferebatur super aquas, id
est, flatus, aut halitus Dei, qui est essentia divi-
nae, & diuinitatis tertia persona modo gallina-
rum incubantium fouit. Id autem patet Ioh.
2. Effundam spiritum meum super omnem car-
nem, id est, de mea spirituali & diuina essentia.
Ioh. 20. Deus in eos spirauit dixit, accipite,
accipite Spiritum sanctum. Act. 2. Flatus re-
pentinus de cœlo factus est. Græcis est Σπεί-
ρυα. Deinde propter certa beneficia in nos se-
cernuntur. Siquidem Deus pater sic mundum di-
lexit, ut unigenitum filium daret, ut omnes, qui
in illum crederent, haberent uitam eternam.
Iohan. 3. Deus filius propter humani generis
redemptionem sub Pontio Pilato passus est, &
mortuus, tertia die resurrexit, &c. Deus Spi-
ritus sanctus per uerbi prædicationem & sacra-
menta ecclesiam colligit, in qua est gratitudo pro-
pter Christum peccatorum omnium condona-
tio, & post carnis resurrectionem uite eterna
donum. Proinde tres sunt personæ aeternæ, &
essentiae, uirtutis & potentiae eiusdem, sicut in
Christi baptisme id ipsum declaratur, & Psa.
32. Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spir-
itu oris

moris eius omnis uirtus eorum. Hic creationis
uirtu explicatur per Dominū, id est, patrē, per
serbum Domini, id est, filium, & per Spiritum
oris domini, id est, per Spiritum sanctum. Hinc
quod non est obscurum, ut fides Christiana ex
serbi diuini auditu nata, in solam Dei misericor-
diam propter Christum confidens per Spiritū
sanctum mentium humanarum ad pietatem &
doctrinę & uitę agitatorem ob-signatur. Quam
obram eis personarum uniuersarum est una
ōuria & à ueteribus post Nicenam synodum
duōtoto, atque hodie in ecclesiasticis cantio-
nibus consubstantiales nominantur, tamen
propter primam originem certaque officia tres
versarae numerantur.

Quot sunt symboli aposto- lici praecipuae partes?

Tris. Totidem enim personae sunt, id est, es-
sentiae spirituales, intelligentes, aeternae, mis-
ericordes, immense & potentiae & sapientiae.
Patri quidem ab aeterno filij unigeniti procre-
atio datur, sicut filio redemptio, & Spiritui
santo sanctificatio. Creatio enim mundi trini-
tati accepta refertur. Hic enim nos esse Dei o-
pificia profitemur, et si tam ex propagatione

G 3 Adami

SECUNDA · PARS

Adami, quām ex operatione nostra peccatores
condemnandi essemus, tamen Christus per mor-
tem crucis nos redemit, & ab omnibus pecca-
tis nos suo sanguine abluit, ut nobis sanctis per
spiritum sanctum in Dei populo post carnis re-
surrectionem uitæ æternæ hereditas ueniat. Et
igitur symbolum nostræ originis, redemptionis
sanctificationis & salutis professio, ut merito
Christianæ fidei sit indicium & tessera.

Da primam symboli partem.

CREDO IN DEVUM PATREM
OMNIPOTENTEM CREATOREM
COELI ET TERRÆ.

QVOD est, in Deum confido, & ab illo so-
lo pendo, ut qui Optimus & Maximus est.
Maximus quidem propter omnipotentiam, qua
eccliam & terram ex nihilo condidit, & me
ipsum in utero matris finxit, atq; formauit, cor-
pus, & animam cum suis facultatibus & aliis
onibus mihi donauit. Optimus est propter bene-
ficiantiam, qua adductus me sibi filium esse uolu-
it, quem etiam nutrit, fouet et tutatur, cuius cum
etia negotia, & uitæ actiones patrum more dis-
pensat, & gubernat.

Explana

Explanatio uerba primæ partis.

Beneficentiae quidem sunt, Deus, qui Grecis est
πόσ. ἀπὸ τοῦ θεοῦ, quod nobis periclitantibus
nos succurrat. Sic apud Hebreos אֵל הָיָה
Deipresentiam innuit, qui ubiq; adest, neq; un-
quam suum opificium deserit. Sic apud Poëtas
Saturnus à saturando dictus, quod sit copiae cor-
ni, Sic apud Germanos Gott est δὲ αγαθός,
nimis omnium bonorum fons, Quare pater
est, dum nos sibi filios esse propter Filium Chri-
stum exoptat. Huius autem paterni affectus εἰ-
φασθεωπίας epitheta paſſim apud Mosem
& Davidem occurunt, utpote misericors, cle-
mens, liberalis, & munificus in multam usq; pro-
geniem. Omnipotentiae uero est, creator mun-
di, No quod in creando mundo uerbū & spiritus
sancti non affuerant, sed quod sit filij & spiritu-
tus sancti, quorum consilio & uoluntate est mun-
di conditus ab eterno prima origo. Itaq; καὶ τὸ
ἴσοκόν patris sigillatim tribuitur, quae & testi-
monium est, quo deus suam uoluntatem patefie-
riconatus sit, uidelicet, quod esset mens eterna
architectrix, bona, iusta, facta hominum spe-
cans & dijudicans. Hæc autem creaturarum

SECUNDA PARS

conditio de deo, eiusq; prouidentia, in qua eis
gnitio uniuersalis nuncupata cernitur, nos ad-
monet, ne quis Stoicum deum uel Fato, uel securi-
dis causis astrictum animo conciperet. Ceterum
cœlum & terram creauit, id est, οὐνέοχν
κύρως mundum, & eius partes utpote natura,
tam cœlestes quam terrestres, & que in utriusq;
ambitu continentur, quarum deus non tantum
author, gubernator, sed etiam per preces pio-
rum hominum, sicut olim Mosis, Eliae, Elisei &
complurium moderator est. Verum hec ipsi
noticia ex creaturis dei prouidentia sua cunctis
administrantis, uirtute sua moderantis, uolunta-
te sua gubernantis mentibus gentilium, quodam
modo indita & infixa est. Istius igitur ratione
Paulus adductus gentiles reos arguit, tanquam
dei cogniti ex rebus uisibilibus contemptores,
atq; ideo peccatores. Neq; eandem in scholis no-
catam ex operibus aut effectis, David in multis
Psalmis repudiauit. Huius quoq; loci est, quod
Aristeas apud Ptolomæum Philadelphum οὐρανόν
appellauerat, Omnibus enim οὐρανόν, id est uniuersum
tribuit. Sic Adonai est propter merum in om-
nes creaturas imperium, cui subinde Zebaoth
ζεβαούκυρως subiicitur, hoc est uirtutum, iuxta
Lxx. sed iuxta Aquilam, est exercitum, nimis
ram

rum quod deus uirtute sic præstat, ut nihil illi sit conferendum, imo angelorum, & omnium spirituum, & militie celestis, id est astrorum imperator & Dominus omnipotens sit. Sic Schadai iuxta Aquilam & Aquilam sufficiens, & ad omnia perpetranda robustus. Sic æl est à robore iuxta Aquilam, cum sit potens, qui quecunq; mit, pro arbitratu suo confidere potest. Sic in dñe nominibus, quorum septuaginta duo ex chalisticis literis numerantur. Neq; uero in episcopis gentilium deorum nomina rite exposuit, ex Aristotelis libello, si inscriptio non sicut de mundo perspicue patet. Non quod ex theologia Christiana docenda sit, sed quod noticiam dei aliquam mentibus hominum fuisse inscriptam diuinitus, quam D. Paulus tantopere appellat, illinc quoq; comprobare liceat.

Quomodo quis hanc symboli partem sibi applicaret?

Si singulas in suum usum partes accommodauerit, & hanc specialem fidem iuxta Augustinū, esse non dubito. Primum credo cum mea ipsius fide, & non aliena speranda sit salus, atq; in illo sic confido, ut nihil sit diffidentiae. Credo quidem in deum, id est, in dei essentiam, cum be-

G 5 nefacere

SECUNDA PARS

ne facere soleat, mihi esse bonam: cum pos sit quo
vult efficere, & adesse ubi cunq; uult, mihi esse
omnipotentem: cum mihi sui cognitione suppos-
ditet, mihi esse sapientem: cum me ab eterna
morte eripiat, mihi esse eternam: cum me infi-
mum spiritu suo confirmet, mihi esse potentem;
cum me multitudine beneficiorum accumulet,
mihi esse bonum & beneficium: cum per Christum
ab eterna condemnatione liberet, mihi esse
misericordem: cum iuxta promissa in rebus ni-
mium accisis semper adsit, mihi esse ueracem.
Quamobrem quicquid est idololatricum, uel
hac sola particula excluditur, atq; certissima
tutelae est significatio, qua fit, ut nihil citra Dei
uoluntatem, aut obfit, aut noceat. Nenime in
Deum patrem, ut qui ante conditum ab eterno
filium mihi genuit, tanquam redemptorem &
reconciliatorem, a quorum utroq; spiritus san-
ctus processit itidem ab eterno. Itaq; filius &
spiritus sanctus a deo existit, & non econtra.
In patrem quidem credo, sed omnipotentem,
quia potest suo tempore sese inuocantibus su-
currere, & cum sit pater, etiam uult, & exau-
dit, interdum secundum nostram uoluntatem, si-
c ut Augustinus ait, interdum secundum nostram
saluem. Postea in deum cretorem cali & ter-

re, Creatorem quidem, cum ex nihilo cuncta &
per verbum & in spiritu sancto produxerat.
Nam ab eterno nihil nisi Deus fuerat, qui sua
prudentia gubernat, & cuncta conseruat. Ve-
rum homo singulari dei consilio ad dei imagi-
nem creatus est, quæ est aut in uera dei & omnium
rum naturæ cognitione, aut in uoluntate, quæ
dei uoluntate non abhorret, aut in libero ar-
bitrio, cum penes illū erat legem plenè adimple-
nere, q[uod] si in creatione potissimum dei Ζαλαυδρω
accernitur. Est igitur inuocandus, sicut Pe-
trus ait: Sollicitudinem in Dominum coniicito.
Nam pro uobis sollicitus est.

Da alteram huius symbos li partem.

Credo in Iesum Christum filium eius unicum,
DOMINUM NO. et. Quod est, confido in
Deum Christum, eiq[ue] me deditum penitus cupio,
nisi qui Opti. Maxi. sit. Optimus quidem est, quia
Iesus, cum peccatores saluet, quia Christus, cum
rex sacerdos sit, quia filius dei, atq[ue] ita deus
et omnipotens, cui æqua est cum patre potestas.
Maximus uero est, quia Dominus est, cum me à
peccatis, à maledictione legis, ab infernis redeme-
re, atq[ue] mihi suam iusticiam, eternamq[ue] uitam
et resurrectionem donauerat. Ex-

SECVNDA PARS
Expone membra & uerba
huius partis.

Porro omnipotentiæ sunt appellationes, I E S U S ab Hebreis deducta uox est, quibus est יְשָׁוֹעַ uel יְהוָשָׁעַ Matthæi 1. eius etymum angelus Marie exposuit. Et uocabis, inquit, nomen eius Iesum, is enim saluum faciet populum suum à peccatis suis. Formatur autem, ut non nulli sentiunt, ab angustissimo quadrilitero יְהוָשָׁעַ, quod nulli creature concessum est, sed soli deo, et per epenthesis ו fit יְהִשָּׁעַ:

Christus est unctus, sicut Hebreis semper dicitur est Meſiah, quod in regem & sacerdotum à ſpiritu sancto unctus fit. Rex quidem est, cum ſuum regnum, quod est Ecclesia sanctorum gubernat, defendit, & tutatur. Sacerdos uero est, cum mediator & conciliator dei & hominum fit, qui aduocatus noster pro nobis deum interpellat, orat, & intercedit. Dicitur autem Meſiah, quod ſic unctus est, ut fit rex regum, sacerdos sacerdotum, dominus dominantium. Si quidem Leuiticum sacerdotium huius tantum umbra fuit.

Filius dei est à deo ab aeterno genitus, ſicut
pater

philosophores quadam ecclesia sic canens iuxta Athanasium, & symbolum Nicenum atq; Constantinopolitanum exponit, deus a deo, lumen a lumine, deus uerus ex deo uero, genitus non factus, consubstantialis patri, per quem omnia facta sunt. Naturalis enim dei filius est, nos uero factum participatione, uidelicet per adoptionem per dei in Christo misericordiam. Christiani cum Sathanæ mancipia erant, in familiâ patri omnipotentis ex gratia asciti sunt. Siquidem nos in filios per Iesum Christum deus predestinavit, atq; illa adoptione Christi quoq; coheredes sumus.

Ceterum beneficentie quoq; notæ sunt in domino nostro, nimirum tam creationis quam redempcionis, Creauit enim nos & conseruauit autem primum a peccatis, per conceptionem, cum forde nostre uitiae conceptio niam inde ab Adamo usq; propagata expurgatur, igitur a spiritu sancto conceptus est semper a deo, & non ex alicuius uiri semine: Nunc per natuitatem, ut immundicies nostræ natuitatis, qua sumus filii iræ & diaboli, expiatuntur, itaq; ex Maria uirgine iuxta prophetarum oracula natus est. Oportuit enim saluatorem sine peccato, & concipi, & nasci. Nam quod ex carnis

SECVNDA PARS

carne nascitur, caro est, cui regni dei hereditas non ueniet. Nascitur igitur ex uirgine, ut nostra natuitatem carnalem & impuram spirituali, & uirginea sua natuitate repararet. Est autem alma apud Esaiam puella adolescentula incorrupta, & sicut Hieronymus ait, abscondita, quæ publico ita se abstinuit, ut pro corum aspectibus non patuerat. Nunc per passionem suam est noster redemptor, atq; ita dominus, ut qui uulneratus est propter iniquitates nostras, & contritus propter scelera nostra, Esaiæ 53. Temporis autem notatio subditur, ut uaticinijs satisficeret. Daniel enim Christum in ultima orbis monarchia nasciturum prædixit, sicut ante illum Iacob Gene. cap. 49. Non recedet, inquit, scepterum de Iuda, & legislator de medio pedum eius, donec ueniat Silo Messiah, & ad eum colligentur populi, quod est, sub id tempus Christus nascetur, quo apud indeos scepterum, id est, imperium, aliquoties antea labefactatum, iam totum ablatum est per Romanorum virtutem. Nunc per crucem redemit, cum pendens in ligno erat execrabilis ad Gala. 3. Et sicut Moses crexit serpentem, etc. Numer. 21. Ioan. 3. Deinde nos à morte redemit per suam mortem & sepulturam. Per mortem quidem sic deus Osce 13. ait;

dit: De manu mortis liberabo eos, & de morte redimam eos, Esaiæ 25. Mæsiæ deglutiuit mortem in eternum, & absterget Dominus deus lacrymam à cunctis faciebus, & opprobrium populi sui auferet ex uniuersa terra, quoniam Dominus locutus est. Per sepulturam autem, ut mortis virtus prorsus extingueretur, Osee 13. O mors, ego ero tua mors, quod est, sic te intemperiam & abolebo, ut nullus aculeus sit tibi resipiens. Postremo nos ab inferis redemit, ut coemportas confringeret, & in se credentes, qui dimitio mundi in sinu Abrahæ requieuerunt, meret atq; eriperet. Sic enim Dominus uitæ auctor apud Oseam: De manu, inquit, inferni liberabo eos, de morte redimam eos, O mors, ego ero pestis tua, O inferne, ego ero deuastatio tua.

Ponò Christus est Dominus, propter iusticiæ, & unitæ eternæ donationem. Iusticia quidem, tum per resurrectionem, iuxta Iona signum transfigurationem in cœlum, ut nos à peccato, lege, morte, & inferis liberati, prorsus coram deo iustificemus (Est enim resurrectio Christi nostra iustitia) tum per sessionem à dextris, qua non tantum est mediator & summus pontifex, pro nobis deum patrem interpellans, sed etiam est eiusdem

SECVNDA PAR'S

eiudem potentiae, honoris, & glorie cum patre, sub cuius pedibus deus omnia subiecit. Vita autem eterna donatur, hic inchoata: sed maxime perfecta, post extremum iudicium, quo erit, ut Lucas ait, ἀπολύτωσις, id est, iuxta Theophilactum utriusque libertatis, animae & corporis conservatio & confirmatio. Hunc uero diem iudicij Malachias uocat succensum quasi caninum, quo impij non aliter atque paleae aut stipula igne inextinguibili peribunt. Verum de eius tempore, de signis eius aduentus, de processu, de sententia ferenda post prophetas, Euangelista & Paulus & Petrus diligentissime isthac explinant. Viui autem hic sunt, qui in his terris adhuc sub Christi aduentu uitam degunt. Quare Paulus ait, Ecce mysterium uobis dico, non omnes immortabimur, quod est, non omnes in terram sepeliamur, Sicut illud ad Thessal. fuisus edocet.

Applica tibi & hanc symboli partem.

Agnosco me natura filium ire & satane, neque ulla operum dignitate, neque alia ratione me deo patri reconciliatum ita esse, ut prorsus dei filius sim, atque per solum Iesum Christum & Ieum & hominem. Deum quidem, ex deo mibi natum

nam ab eterno, cumq; unicum. Hominem uero
mibi ex Maria uirgine absq; peccato etiā crea-
torem mundi utiq; extrema paupertate & humi-
litate in stabulo Bethlehemitico, quo tempore
Augustus Cesar populum censebat, mihi pro-
gnatum profiteor, ut me, aliosq; omnes ad se
affrantes & anhelantes peccatores, saluaret.
Mibi passum octauo decimo Tyberij anno sub
Pontio Pilato Hierosolymarum, locorumq; ui-
ctorum preſide, ut mihi gratis peccata quan-
tu[m]q; condonaret. Mibi crucifixum, ut legis
maledictionem cruci suffigeret. Mibi mortuum
& sepultum, ut me ab eterna morte liberaret,
p[er]enim mors temporanea est tantum in uitam
celestem somnus. Mibi ad inferos descendisse,
ut Satane semper insidiandi, uim & tyranni-
dem contunderet. Mibi tertia die iuxta prophe-
tarum oracula resurrexisse, ut mihi iusticiam,
qua ab omnibus peccatis uel coram deo absolu-
tus sum, impartiret. Mihi in cœlos ascendisse, ut
uictor triumpharet, & mihi dona spiritus sancti
distribueret, ut ministerium ecclesiae nimis ne-
cessarium adornaret, ut sit mihi apud deum
mediator, supplex, & summus sacerdos subinde
interpellans atq; intercedens, ut mihi uiam ad
superos patefaceret. Mihi ueniet iudex cum an-

H gelorum

SECVNDA PAR^S

golorum comitatu, p[ro]mpaq[ue]; splendidissima, ut
ecclesiam suam, cuius me membrum esse uolo,
in regnum patris, ubi gloria est & gaudium
eternum, deduceret, atq[ue] transferret.

Quotuplex est in Christo natura?

Duplex. Diuina, & humana, utraq[ue] alteri
non est ita unita, ut sit confusa, sed sigillatim po-
sita, Philosophia autem docet, que utriusq[ue] na-
turæ essent familiaria, sed hic autoritate sacra-
rum literarum nitimur, que neutram ab altera
in quolibet punclo diuellit. Notum est, ut sit hu-
manæ naturæ familiare, cum laceratur, cum
moritur, cum sepelitur. Contrà neq[ue] id obscu-
rum est, ut diuine conueniat à mortuis resurges-
re, in cœlos ascendere, ad dexteram patris se-
dere, uiuos & mortuos dijudicare, utiq[ue] recte &
appositiè ad uitandos multos errores contra
Nestorium & Eutichen, Deus est crucifixus,
deus est mortuus, deus est sepultus, & contra,
Homo ascendit in cœlos, homo est deo patri
dexter. Id autem sit figura quadam, que pasim
in scholis idiomatum uel proprietatum naturæ
communicatio, ad uitandam naturarum diuulsi-
onem nominatur, qua etiam sit, ut uerè Maria
Deo

Petróne vocetur. Respicunt tamen scriptores ecclesiastici ad utriusque naturae proprietatem. Quare Petrus diserte ait, Christum passum esse carne, Et hunc Irenaeus secutus, dilucidè sic ipsum planum facit, Christum, inquit, crucifixum & mortuum esse, requiescente uerbo, ut crucifi & mori posset. Quid queso hoc diuinum diuid sibi uult, quām quod diuina natura pati uoluntati non sit reluctata, sed eidem obsequentiissima fuit, etiam non lacerata, non mortua. Neque diuersum sentit Paulus ad Colossens. 2. cimerat in dei forma, id est, etiam si deus impensis patri æqualis, ab eterno tamen seipsum emanavit, uidelicet cum diuina natura iræ dei contrapeccatum cesserat, Meo quoque iudicio & illud Esiae eo respexit. Et Dominus, inquit, uoluit conterere cum in infirmitate. Alioqui multis testimonij liquet, utramque naturam sibi coniunctam esse, ut est, Verbum caro factum est, sed in passione & morte λόγον quievisse, prijs doloribus haud displicet. Huc afferendæ & appellaciones naturis in sacris literis aptæ sunt, ut humana, cum sit Mariæ filius, semē mulieris, semen Davidis, filius hominis, Messias, Sacerdos, rex, seruus, pastor. Ita diuinæ quadrant apud Esiam cap. 9. admirabilis, consiliarius, Deus,

H 2 heros

SECUNDA PAR

heros fortis, pater aeternitatis, princeps patiss
In epistola ad Hebr. nominatur patris $\alpha\pi\tau\alpha\gamma$
 $\gamma\alpha\sigma\mu\alpha$ & splendor paternae glorie, et alia mul-
tanomina sunt in Mose et prophetis, quae in suum
locum studiosi auditores comportabunt, & col-
ligent. Præcipue tamen Iesus nomen huic nego-
tio aptum est, etiam si illi quibusdam ducibus com-
mune erat, sicut nobis Germanis est, ein Heldt
vnd Heiland vnd Helffer, tamen perpetuum
Domino nostro addicetur. Illi enim rerum cor-
poralium solum defensores & conseruatores
hic uero rerum tam corporis, quam anime sa-
uatores sunt. Quapropter illi prius id nominis sunt,
quam ex utero matris egereretur. Ceterum
Christi appellatio officium Iesu complectitur, ut
sit rex, & sacerdos. Vnxit enim illum suo spi-
ritu deus, & Esaiæ 61. Christus ipse fatetur: Spi-
ritus, inquit, Domini requiescat super me, eoque
unxit me dominus etc. Regnum uero Christi,
uerbo & spiritu sancto administratur, & in hoc
nos Christiani salutamur, ut qui oleo spiritus
sancti peruncti & in reges, & sacerdotes
ordinati sumus Petri testimonio, atque hac ra-
tione diuinae naturae omnes Christiani partici-
pes sunt.

Recita

Recita tertiam symboli
partem.

CREDO IN SPIRITVM SAN-
CTVM, sanctam ecclesiam catholicam etc.

Quod est, confido in deum spiritum sanctum,
& me illi totum dedo, qui me sanctificat, hoc est,
efficiens membrum ecclesiae Christianae, in qua
est, & peccatorum condonatio, cuius signacula
sum ipsa sacramenta, & post mortuorum resur-
rectionem, uite eternae me participem reddit.

Singula uocabula huius par-
tis plana facito.

spiritus sanctus est tertia diuinitatis perso-
na, à patre & filio procedens, mundi creator,
illuminans & excitans corda hominum tenebri-
cosorum, ecclesiamq; Christi regens & promo-
tus, Ioan. 13. cap. Cum uenerit paracletus,
quem ego mittam uobis, à patre procedit etc.
Hie autem omnes electos à patre & Christo tra-
ditus sanctificat, quod est nouam lucem, & iusti-
tiam accedit, Vnde Zacharias cum spiritum
gratiae & precum appellauit. Significatur us
nos per illum tum esse, tum ualere gratia dei,
ag gratiosos omnia deo sibi polliceri. Qua-

H 3 re deum

SECUNDA PARS

re deum propter exortationis facilitatem per il-
lum inuocamus. Est enim nostrorum cordium il-
luminator & gubernator, in nobis uerum timo-
rem dei, fiduciam, agnitionemq; exuscitat.

Ecclesia hic est sanctorum communio & so-
cetas, cuius Christus caput est, super fundamen-
tum apostolorum & prophetarum constru-
& exedificata. Nam ecclesia cœtus est & con-
gregatio, quæ est euocata è tenebris in lucem
ueritatis, id est Euangeliū, ex impiorum conuic-
tibus in ouile Christi. Quamobrem paſsim mo-
do cœtus dei, modo populus peculiaris, modo
populus hereditarius, modo populus dei, modo
tabernaculum dei, modo domus dei, modo tem-
plum dei in sacris literis nominatur. Quid enim
aliud est ecclesia, quam cœtus sanctorum, in quo
uoluntatem suam per uerbum certaq; testimonis
patefacit? Porro sancti sunt qui in Christum cre-
dunt, à spiritu sancto sanctificati, quibus est pri-
rum dei uerbum, & legitimus sacramentorum
Christi usus.

Ceterum ecclesia sancta est, cum à spiritu
sancto sanctificatur. Sunt enim fideles in Chri-
sto Iesu, id est, qui in Iesum Christum credunt &
confidunt remissionem peccatorum & spiritum
sanctum, nouæ uitæ authorem consequuntur,
etiamfi

etiam si quid impietatis reliquum fuerit, tamen propter ecclesiæ sanctificatorem, ut ita dicam, non imputatur. Præterea horum cœtui & mali iuxta cum Pharisæis commixti sunt. Confertur ecclesiæ sanctitas nunc cū area, in qua est palearum & tritici mistura, nunc cum uerriculo, in quo pisces boni et mali sunt, nūc cum agro, in quo & zizania succrescunt, nunc cum decem uirginibus, quarum quinq; tantum sunt prudenter, nunc cum uinea, in qua sunt operatores & mercenarij, & liberaliter inseruientes, nunc cum magna domo, in qua sunt uaria uasa, in extremitate autem iudicio separabuntur.

Catholica est uniuersalis, per totum terrarum orbem diffusa, nunquam certis locis adstricta. Nam ecclesia catholica est sanctorum confittriam euangelij doctrinam, & uerum sacramentorum Christi usum, atq; per apostolos observatum consentiens, etiam si in quibusdam locis esset dissimilitudo propter hominum ritus quosdam, tamen cum à puritate doctrinæ non dissentiant, ab uniuersitate eius ecclesiæ, nulla debet fieri separatio.

Communio sanctorum non est tantu ecclesiæ Christianæ, que dei cœtus est, notatio, sed etiam honorum spiritualium in ecclesia cōmunicatio.

SECUNDAPARS

Resurrectio mortuorum est, qua nostra corpora, in quibus hic uiuimus suo tempore resurrecta sunt, sed renouata & penitus integra sine omni uitio agilia, utpote spiritualia. Hic enim affectionibus innumeris, non tantum corporis, sed & fortunarum est afflictio, Utique Christus corpus nostrum humile sic transfigurabit, ut suo corpori conforme reddat. Nam hic erit impassibilitas, claritas, subtilitas, & agilitas corporum, sicut antea eadem in corruptione, ignorancia, & infirmitate sepulta sunt. Breuiter, in sepultura corpora nostra sunt animalia, sed in resurrectione spiritualia, quæ exemplo Christi omnia penetrare possunt, non aliter atque ille lapidem sepulchri, & ianuas clausas sine omni impedimento. Atque hic sepulchrum, non carcer, sed cubiculum iudicatur. Remissio peccatorum est eorum gratuita condonatio propter Christum redemptorem, cui testimonium dicunt, spiritus sanctus, uerbum dei iuxta cum sacramentis ueris.

Vita æterna, est certa dei per spiritum sanctum noticia, quæ hic sub fide, spe & spiritu sancto inchoata est, sed post carnis resurrectionem manifestabitur, ut sit perpetui gaudij & immortalis hæreditatis, 1. Petri 10.

Applica

Applica & tibi hanc sym-
boli partem:

Credo me a spiritu sancto ecclesiæ membrum
factum esse, tum quadam inspiratione eiusdem,
cum verbi domini ministerio. Credo mihi Spiritu
sanctum, mihi baptismum, mihi peccatorum re-
missionem, mihi euangelium Christi, mihi iusti-
tiam, pacem, gaudium in Domino, salutem ui-
tae eternam ita communem esse, ut Christo
restituimus in celo sim coheres.

Quænam sunt spiritus
sancti officia præ-
cipua?

Antea docuimus Spiritum s. halitum ignitum
eiusdem essentiæ & naturæ, cuius pater est &
filius, & quorum utraq; ab æterno processit, &
ipse coæternus est, omnipotens, immortalis, in-
corræptibilis, utiq; ab utraq; persona distinctus.
Quare D. Augustinus ait: Spiritus sanctus com-
mune est aliquid patris et filij, quicquid illud est,
At ipsa communio substantialis, et coæternæ est.
Eius uero officia præcipua, et si apud Ioannem ca.
14.15. & 16. describuntur, tamen quædam alia
oboculos ponere non mihi displaceat, cum sit nostræ

H 5 bare-

SECUNDA PARS

hereditatis arrabo, & sicut ad ueritatem dicit, uocat et illuminat, ita in ueritate sanctificat et co seruat. Mundum quoq; de peccato, de iusticia, & de iudicio arguit, afflictis est πρόσκλητος. Conscientias enim de ueritate uerbi & hereditate in Christo accepta confirmat, Rom. 8. & eccl esiam cruci subiectam, omni donorum genere adornat 1. Cor. 12. Rom. 12. Per cum p[ro]p[ter] ignis linguis loquuntur, quod est, constanter et absq; ulla h[ab]esitatione uerbum dei profitentur Acto. 2. Hic sic totum hominem innouat, ut inde fructus non nisi spirituales suppulcent, Cuiusmodi sunt uera fides, uerus dei timor, charitas, &c. Neque enim lex uerè impleri potest, nisi spiritu sancto quem dat Christus, accepto. Ad Galat. 3. & ad Romanos 8. Est & spiritus uite per Christum Iesum, hoc est, Christus spiritum suum nobis im partit, qui nos in implenda lege iuuat. Fortunat quoq; uerbi diuini doctrinam, et quid persecutoribus coram tribunali respondendum sit, suggerit, Luce 12. & Ioan. 14. Est & spiritus libertatis Christianae signum. Quare Paulus ne[re] afferuit: ubi spiritus domini, ibi libertas.

Quibusnam, & cur datur
spiritus sanctus?

Penitentia

penitentibus. Siquidem p[ro]ij spiritum accipiunt, non per opera legis, sed per prædicacionem fidei: & ijdem per spiritum sanctum regenerantur, cum corde contrito ad dei propter Christi misericordiam confugiunt, peccatorum condonationem consecuti, & porro pietati iustificantur. Id quod & Zacharias 12. cap. confirmat: Effundam, inquit, super domum Davidis, & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ op[er]atum. Hoc est, deus effundit spiritum suum, ut essentiam diuinam in corda hominum piorum, qui uerbum dei discunt, & iuxta illud uitam instituunt, tanquam ecclesie Christianæ membra, quæ sunt ciues Hierosolymitani, & in domo Davidis, uidelicet ecclesia Christi. Idem quoq[ue] non est ociosus incola, sed per uerbum dei corda concitat, agitat & impellit, ut gratia deuidentes (Hi enim tantum exaudiuntur) ueritatem inuocent, piamq[ue] uitam transigant. Quarequatenus tales sunt Christiani, absq[ue] dubio spiritus sanctus in eorum cordibus habitat, tanquam pignus amoris à deo patre inditum, diuinae impoenitentes & malicioſi sunt Satanæ cœnacula. Hinc patet, quinam sint uere spirituales, & ut spirituales legem adimpleant, & ut omnia iudicent.

Secundæ Catechismi partis FINIS.

CATECHISMI TABVLA III.
DE EVANGELIO.

E V A N G E L I U M E S T G R A T I T I E P R O P T E R C H R I-
stum peccatorum remissionis, cum donatione spiritus
sancti, aq[ue] uitæ æternæ, prædictio.

11

CREATION

THE STS.

P A I D H A S V A M V S I V S T L

SCHOLASTIC CHOICES IN THE MARKET FOR EDUCATION 229

F. Deum. Sic uolens tuus, & seruus est deus & tu deus tuus, & tu seruus.

II. Patrem, Sic nos illius filij sumus, eiusq; hereditas nobis ueniet.

Racham, misericord, clemens.

Chesum, beneficu, gratis confert.

Chesed, multe liberalitatis & munificencie in milie genos.

rationes.

III. Omnipotentem, Sic potest subuenire.

Sua prouidentia cuncta administrare.

Sua uirtute moderari.

Sua uoluntate gubernare.

Quare est Adonai, Zebaoth, El.

III. Creato: Sic perpetuo souet, uiuificat omnes creaturas, tam cælestrem coeli & stes quam terrestres. Est igitur Ichouah, Elohim, græcius, & utræ Xelæ, in quo sumus, uiuimus & mouemur.

CREDO, id est,
profrus confido, &
sperem meantem, &
pono, In

CATECHISMI TABVLA III. DE EVANGELIO.

EVANGELIVM EST GRATVITAE PROPTER CHRI-
STM peccatorum remissionis, cum donatione spiritus
sancti, atq; uitæ eternæ, prædictio.

I.

CREATIO.

THESES.
FIDE SVAM VS IUSTI.

Sic uolens fuit, & crevit ex aliis, & non remanebat nisi
Schadai, Gott, & Gut.

F. Deum:

Rachis, miserator, clemens.
Chemica beneficis nostris consenserunt.

*Chemum, beneficis, gratis conferit.
Chresed, multe liberalitatis & munificencie in milie genera-
tiones.*

potestem. Sic potest subvenire.

Sua prouidentia cum ea administrare.

Sudwirtume moderni.

Suad uoluntate gubernare.

Quare est Adonai, Zebaoth, El.

III. Creator: Sic perfecto souet, unificat omnes creaturas, tam caelestem quam terrestres. Est igitur Ichouah, Elohim, græcè Εὐτελέξεια, in quo sumus, uiuimus et mouemur. terre.

C R E D O , id est ,
proprius confido , et
suum mecum tenco , et
pono , In

II.

REDEMPTIO PER CHRISTVM, per quem sunt omnia.

I. Iesum, Nomen persone proprium, cum populum à peccatis saluet.

II. Christum, Regem cum olce omnium donorum spiritus sancti per unitus sit, et cui summa potestis ubique est per.

CREDO IN. est officij.

Hic requiritur tanque

fidei fundamentum,

notitia et fiducia.

III. Filium Naturalem à uestro. Nos tantum adoptione et gratia dei unicū, itaque Deum, coeterū, omnipotentem.

Sacerdotem, ut qui se pro peccatis obtulit, Patrem re-

conciliat, interpellat, omniaque nostra offerit.

Conceptionem, ut fordes nostra conceptionis expurge-

rentur. Igitur ex spiritu sancto conceptus es.

Etalem, ut immundicias nostra matutante, que sumus

renatur. Igiter ex spiritu sancto conceptus est.

statalem ut immundicias nostrarum nativitatis. quia sumus
filii in et diaboli, expiaretur. Itaque ex Maria virginis
ne iuxta prophetas natus est. Oportuit enim illum
Saluatorem sine peccato et concipi et nasci.
Peccatis Passione, qui satisfecit pro peccatis nostris.
per Qui languores nostros tulit, Esaiæ ca. 53. Qui po-
suit animam suam peccatum, id est, sacrificium pas-
culare.

Sub Pontio Pilato, maxime et tempore, quo sceptrum
a Iudeis ablatum erat, quo a Pilato corundem praeside
connivente, damnatus est. Huc quadrant Lxx. hebreos
made Danielis.

Redemptionis
Crucem, Chirographum enim insectum cruci affixit, et
factus est victimus pro nobis. Alia enim sacrificia fuisse
sunt tantum umbras huius unici.

Mortem. Absumpta est mors in uitioria,
1. Corinth. 15. Elias mors nostra fuit. Al-
tera autem mors Christianorum, est tan-
tum somnus.

Sepulturam. Cum aculeus mortis sit omni-
no retusus, cui Paulus illudit.

III. Inferis per Descentum ad inferos, ut potestas Sathanica
cum suo sodalicio deceleretur.

Resurrectionem, Quæ est nostri iustifica-
tio, symbolum nouitatis uitæ, hypostasis
nostræ future resurrectionis.

Institutio. Sæcundum ad sapientem, que secundum speravit nos
Adam conclusionem, recte inauguatus.

Iusticia *Assensionem ad supereros, qua coelum aperuit hunc*
per *Adam conclusum, regno inauguratus.*
Sessionem a dextris, cum tanquam cordium gue-
bernator, aduocatus, qui e conspectu abest,
sed uirtute & potentia adest, qui equalis est,
patri potestate, gloria, honore, & regno.

Donat-
tione.

Vite eternae per extremum fpijs coronam iusticie & ui-
judicium, quo secundum tam eternam.
opera mercedem redditu- Impijs mortem eternam.
rus est.

I Sanctifi-

S A N C T I F I C A T I O P E R S P I R I T U M
sanctum, in quo sunt omnia.

spiritum, Deum uerum, qui ab utroq; proeredit. Ita su-
stinet, uegat omnia.

Sanctæ dum credit in Christum, & à carnis illecebris sibi
temperat, etiam si affectibus affectu & flagret.
Catholice, in totum mundum differt, in Christo unita,
& uelut in unum corpus, à Christo capite pendens,
coadit.

sanctum

C R E D O I N
Comprehenditur, n*on*
hec doctrina tantum
fide, non sensu & ex-
perientia.

Sanctum
fidei causa est bec Verbum dei, per quod spiritus sanctus

In qua est p[ro]p[ter]e[re] verbum dei, per quod spiritus sanctus
 eatorum re-excitat corda hominum, et illuminat
 misio, cuius n[on] tenebrosa.
 externe note Sacra[m]enta iusticie signacula.
 sanctu[m], cum sunt. His accedunt Ceremonie p[ro]p[ter]e[re] p[re]ces
 sacrificet. i. tiones, Collationes &c.
 efficiat nos membra eccl[esi]e
 membra eccl[esi]e, In qua est uit[er]e eternitas,
 seu societatis sancte corporibus nostris etiam
 Christum. putrefactis, attamen
rediuuiis, parta per
Christum.

Tertii

I 2

TERTIA PARS

CATECHISMI DE

Oratione Dominica.

AM uero reliquum est, ut peccatores fide iustificati, deum aut in fortuna aduersa inuocent, aut in secunda sint eidem grati, & sicut lege animus noster prostratus est, ita euangelio erigitur, cum nos deo placatos esse propter Christum pro certo habeamus, summa fiducia ad eius thronum impellente spiritu sancto, recta currimus. Nam Sathan more suo insidiari nobis non cessat. Quare necessitas urget, ut dei auxilium petamus, ut ipse nobis contra istius tecunas praesens adsit, & iuxta promissa exaudiat. Siquidem in cruce melius remedium, atq; oratio est, excogitari non potest: quod in Christo, pjs patribus, & martyrib. liquido cernitur. Est itaq; oratio ardens animi uotum ac desiderium, quo & aliquid a deo patre credentes propter Christum petunt, & uoti compotes facti eidem gratias agunt. Nam haec est rerum tam corporis, quam animae seria a deo fidelium precatio.

Quot sunt orationis species?

Dominus,

Due. Inuocatio, & gratiarum actio. Necesse
& enim nobis quod præ manib[us] est aut secundū
esse, aut aduersum: si secundum, memorem pro
beneficijs in nos erga deum animum habemus.
Paulus ad Philip. 4. Cum omni, inquit, gratiarū
actione petitiones uestras apud deum innote-
scant. Si autem aduersum fuerit uel in fortunæ
animi & corporis rebus, mox ad deum
unquam ad sacram anchoram confugimus. Itaq;
Iesu apud Dauidem ait: Inuoca me in die tribula-
tionis, ego exaudiam te, eripiam te, & glorifi-
cabis me. Ad Roma. 10. Paulus: Diues, inquit, in
omnes inuocantes se, quisquis enim inuocauerit
nomen domini, saluus erit. Porro inuocamus no-
mine aut nostro, aut alieno. Nostro quidem, aut
malanos urgentia deprecamur δέκτης depre-
catio, aut successum rerum nostrarum felicem
exoptamus, est προσεύχης petitio. Aliorum ue-
ronomme petitio est ἐντολής interpellatio, &
bodie frequentius dicitur, precatio communis.
Sunt & apud Paulum οὐτέματα.

Quottuplex est oratio?

Duplex, aut seria, aut simulata. Seria qui-
dem est Christiana, quæ spiritu, fide, ueritate, &
scrutenti piarum mentium desiderio constat. Si-

I 3 mulata

TERTIA PARS

mulata uero est hypocrita & pharisaica, que
citra fidem, & pium affectum nescio quid mur-
murat, sed haec ut plurimum multiloquio cuius-
dam pietatis pretextu, & battologia absoluta
ad captandam gloriam, & popularem au-
tantum utilis. De hac ex Esia sic Christus di-
xit: Populus hic honorat labris, quorum cor
longè à me abest, Hoc est, labiorum strepitus
uidetur & auditur, sed non est ardens & seruum
animi desiderium, cum iustas orationis causa
neq; teneat, neq; habeat.

Numera caussas, quæ ad orandum pios im- pellerent.

Vna est dei præceptum, quo ad inuocandum
urgemur. Nam Christus indefinenter orandum
esse, & nunquam deficere iubet. Item illud: Pe-
titte, querite & pulsate. Apud Davidem, inuoca
me in die tribulationis. Aſſidua quoq; oratio im-
probæ uiduae in Euangelio non parum & lau-
datur, & nobis tanquam exemplum proponi-
tur. Neq; minus Paulus iubet, ut orationi inſte-
mus, ad Coloff. 4. & 1, Theſſ. 5. Scmper inquit,
gaudete, incessanter orate, in omnibus gratias
agite. Altera cauſſa, ad precandum nos inuitans

q̄ promissio de exaudiendo, cui innitendum ac
pendendum est. Sic enim Christus Matthæi 7. ait:
venite, dabitur uobis: querite, & inuenietis:
pulsate, & aperietur uobis. **Q**uisquis enim pe-
nitus accipit: & quicunq; querit, inuenit, & pul-
sat aperitur. Item Christus, Si uos, inquit, cum
sicut mali, nostis tamen bona dare filijs uestris,
quanto magis pater uester cœlestis dabit spiri-
tu sanctum potentibus sc? Tertia est fides, quæ
ipromissionibus dei nō recedit, sed easdem com-
prehendit, sequitur, & absq; ulla hæsitatione
cum petit, & inuocat. Deus enim qui uerax est,
promissis stabit. **Q**uare fidelium seu credentium
ideum, tanquam pœnitentium oratio tantum
expeditur. **C**ontra impenitentes deus respuit, &
eorum precatio in peccatum uertitur. Marci 11.
Quicunq; orantes petitis, credite, quod accipie-
tis, & gerunt uobis. Item 9. cap. Omnia possibilia
sunt credenti. Item Matth. 12. Amen dico uo-
bis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, &
dixeritis monti huic tollaris, & mittaris in ma-
re, sic Iosue oratione fidei aliquamdiu so-
lem retinuit. Sic Ezechias apud Esaiam cap. 38.
quindicim annos ad uitam prorogandam à deo
impetravit. Sic Elias pluuiam propter terræ fo-
miditatem promouendam exorauit. Hæc quo-

TER TIA PARS

que non aliò inter precandum respicit, quam ad
Christum reconciliatorem, redemptorem, &
dominum nostrum. Quare Christus in suo no-
mine deum orandum esse præcepit, ut qui est
mediator, aduocatus, rex, et pontifex, per quem
Deus placatus est, & orantes exaudit, Nam in
Christo sunt omnes promissiones, atq; ecclesia
canens recte precatio[n]es claudit, per dominum
nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum
uiuit & regnat in secula, Amen. Huius loci est
illud Pauli ad Ephes. 2. Per Christum habemus
aditum ad patrem, ad Philip. 2. In nomine Iesu
flebit se omne genu, cœlestium, terrestrium, &
inferorum. Neq; uero à fide spes diuelli debet,
quæ per patientiæ dei expectat auxiliū, in deum
confidit, qui præcepit, qui promisit. Modum
uerò, locum, tempus, & terminum ipse fibis-
tuit. Nouit enim antequam petamus, quid, quo-
modo & quando opus habeamus, Matthæi 6.
Neq; uero quempiam mouere debeat, cur auxi-
lium potentibus differat. Sic enim orationis fa-
dem explorat & exercet, sicut in muliere Can-
næa, in Abrahamo, in Centurione & alijs factum
legimus. Quare Iudith ciues Bethulie, quod deo
tempus auxiliij prescripserant, accerrime repre-
hendit. Laudanda quoq; est D. Augustini sen-
tentia,

Deus, inquit, nouit quid det, & cui det, aeterni pulsanti, aderit petenti, & si forte non ierit, nemo dicat se desertum. Forte enim aliiquidare differt, sed neminem esurientem reclinet. Si enim non dat ad horam, exerceat quaren-
tm, non contemnit petentem. Est quoq; oran-
tm potissimum in rebus corporis, & fortuna-
rum, ut cuncta dei consilio & uoluntati sint re-
liuenda. Sic David 2. Reg. 15. ait: Si inuenero
gratiam in oculis domini, ipse redimet me, Et
leprosus euangelicus, Domine, inquit, si uis, po-
tes me mundare. Quid multis? & Christus hanc
cautionem retinuit, Pater, inquit, si uis, si possi-
ble est, ut transeat a me calix iste, uerum non
mea, sed tua fiat uoluntas. Prudenter igitur Au-
gustinus alibi memorie prodidit, sicut haud mul-
tante meminimus, deum dare petita, interdum
scandum nostram uoluntatem, interdum secun-
dum nostram salutem. Ultima cauissa ad preca-
tum alliciens est ipsa, durum ut dicitur telum,
necessitas, que urget & compellit, ut subinde
remus pro aris, ut aiunt, & foci. Hec autem
res petendas complectitur in oratione, cuius
Christus dominus noster author est, tanquam in
fasciculo conclusas. Est enim nobis opus, ut uita
& doctrina nostra sit sancta a uoluntate dei

TER TIA PARS

non aliena, ut ecclesia Christi per ministerium
uerbi diuini, & impulsionem spiritus sancti in
omnes terrarum partes propagetur, ut dei vo-
luntate, in qualibet fortuna, nostraq; uocatione
acquiescamus, ut pius sit nobis magistratus cuius-
lis, & domesticus, ut nobis uictus & amicus,
adeoq; rerum domesticarum copia, & integri-
tas, ut nobis sit publica pax, ut bene sit & no-
stris inimicis, quibus errata haud iniquo animo
condonamus, non aliter atq; deus nobis propter
Christum omnia peccata remittit. Postremo ne-
cessere est, ut Sathanæ, carnis nostræ & mundi
uis & aculeus nonnihil retundatur.

Quotnam sunt res petendæ

Sunt septem, quarum priores quidem tres
eterna bona expetunt, quorum hac in vita est
initium, sed in futura erunt absoluta, posteriores
autem quatuor, res temporales exoptant, pre-
senti uite tantum necessarias, ut eternas felicius
consequamur.

Explica orationis dominicæ exordium.

Exordium est non diuersum ab eo, quod
est in lege Iudeis propositum, Ego sum dominus
deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Exora-
dium

ām autem est primum benevolentiae. Nam
cum dicitur pater, eadem captatur, cum sit pa-
tronum beneficentissimus, cuius nos filii pro-
pter Christum filium naturalem filii sumus. Atq;
hæc est inuocationis fides, quæ ad placatum pa-
tronum in Christo & propter Christum recta inter-
pendum configuit, & spiritus sanctus in piorū
cordibus exagitat, excitat, & propellit. Hæc
autem sola Christianam inuocationem ab im-
piorum inuocatione seccernit. Deinde dum dici-
tur, N O S T E R, attentionis est, cui nos tanq;
filios obedire decet, atq; hic est præceptum dei
mare iubentis. Hinc iterum Turce, & alij im-
pi excluduntur, cum infideles patrem nostrum
littere & inuocare nequeant, qui ipsis non est
platus, sed infestus propter filii sui cōtemptū.
Pohemo & attentionis nota est, cum pater
ad hanc inuocatur, Nam terrenus ipse pater mul-
tis iuriis obnoxius est, sed cœlestis filios alit,
gernat, & in æternam patriam uocat, &
transfert, atq; hic necessitatis punctum subindi-
catur, que à cœlesti patre bona tam æterna
quam temporalia expetere cogit. Esse autem in
utris quid aliud est, quam omnium rerum crea-
torem, conseruatorem, & dominum esse? Itaque
sicut omnipotentia hac phrasi significatur, &
exordio

TER TIA PARS

exordio utraq; recte conuenit. Pater noster est, ergo uult dare, est in cœlis, ergo omnipotens est, & dare potest. Quamobrem sicut in priori parte est diuine uoluntatis, ita in posteriore potestatis & facultatis significatio, illic quidem est τὸ καλὸν, hic uero δύνατον.

Quænam est prima petitio?

SANCTVM SIT NOMEN TVVM.

Petitio est de sanctificando dei nomine, quod per se omnibus rationibus est uenerandum, suscipiendum, & sacro sanctum, uerum subinde illud polluitur & contaminatur, recte igitur ecclesia pro eius nominis sanctificatione ora. Hoc autem in uera dei cognitione consistit, ne quando impietate nostræ aut doctrinæ, aut mis prophanetur, sed ut ecclesia indies magis atque magis cognitione increscat, ne ueluti pueri fluantes uento doctrinæ disturbentur. Nomen uero hic est dei noticia, & maiestas neatiquam uiolanda, atq; sanctificare nō est per se sanctum esse, sed in sacrum usum conuertere, ne unquam per impiam uel doctrinam uel uitam illud male audiat. Quare idem prophanatur, modo cum heretica docentur, modo cum constitutionib. humanis populus dementatur & seducitur. Deinde polluitur

pollutur, quoties sub dei & Christi titulo auari,
trifosi, adulteri, imò plane impij sunt. Sic illud
quod gentiles propter uitam Israhelitarum tur-
pissimam passim diffamabatur, ut est Ezechielis
36. viiiij; deus suam gloriam vindicaturus erat.
Si apud Esaiam ca. 52. nomen suum blasphemari
per impietatem uitae deus conqueritur.
Hec igitur scriptum est, Sancti estote, Nam &
ego sanctus sum. Contra sanctificatur dei no-
men uitae nostra, tum quoties nos filios dei &
filie per Christum iustificatos esse contestamur,
tum quoties nostro exemplo alios ad dei laudem
mitamus, & prouocamus, iuxta illud Christi:
lucrat lux uestra. Et iuxta Paulum, Lucete tanq;
lumina in mundo.

Quænam est secunda petitio?

VENIAT REGNUM TUVM.

Hec est de effectu euangelij, & ecclesiæ gu-
ardatione, quæ fit per euangelicam prædica-
tum, & spiritus sancti administrationem, à
profaci incrementum est & iusta Christi noti-
tia, per quem Sathanæ regnum, quantumvis sit
prepotens, à nobis excluditur, et per hunc in no-
strum regnum gratiæ diuinae inchoatur, & in alte-
natis perficitur. Est autem regnum duplex,
unum

TERTIA PARS

Vnum satanæ, in quo peccatum, mors, lex, infernus, & condemnatio dominantur. Alterum est diuinum, in quo iusticia fidei, pax et gaudium in spiritu sancto percipiuntur, et hoc spirituale a preci puro auctore per quem administratur, & a quo in fide per uerbum sic confirmatur, ut subditæ praua doctrina tuti sint. Ceterum rex a deo super montem Zion Christus iuxta Psal. 2. creatus est, qui credentes in se se gubernat, liberat, seruat atque tutatur. Siquidem hic hostis est Sathan, circumiens, obambulans, & querens quem devoret leonis in modum. Hostis est mundus, cuius princeps est Sathan & hic suis illecebris & illæstamentis a regno Christi auocat. Hostis est & domesticus caro nostra, quæ ad omnis genitrix uitia & uoluptates accendit atque sollicitat. Ceterum Christus rex animos nostros aduersus hostes suo spiritu & uerbo confirmat. Nam per illum tanquam uictorem triumphamus, sicut ait: Gaudete, quia uici mundum, & sathan foras eica etus est, Ioan. 12. Ex his igitur non est obscurum, ut sit spirituale, quod iudei & saepe apostoli ab hac luxu mundani mundanum esse arbitrabantur.

Recita tertiam petitionem.

FIAT VOLVNTAS TUA, quemadmodum in cœlo, ita & in terra. E

Et autem hæc obedientia erga deum ad
tempum angelorum coelestium, uidelicet, ut
quis in sua sorte officium faciat, Deus enim ef-
ficit, ut uelimus, efficiet quoq; ut perficiamus.
Hec autem obedientia sicut tranquillitate et pa-
tientia, quoties res sunt aduersæ, ita gratiarum
atione, quoties sunt secundæ consistit. Ita sit, ut
in primis diuina uoluntate acquiescamus q; obse-
quemus. Porrò uoluntas dei iuxta Paulum est
iustificatio nostra. Siquidem mortificata car-
ni uoluntate ea facit tantum, quæ coelesti patri
gratias cognouit. Natura enim ad maliciam
& inobedientiam proni & propensi sumus.
Quare ut ubiq; diuina uoluntati obtemperemus
ab hinc modum orare Christus noster iu^sit. At-
que hoc est quod Paulus uoluit: Magnificabitur
Christus in corpore meo, siue per mortem, siue
per resurrectionem. Nam mihi uita Christus est, & mori-
lucrum. Est igitur ea obedientia petenda, quæ
est angelis coelestibus, quibus ardens obediendi
animus est, uoluntas, & alacritas, ut de ipsisdem
David cecinit, Facientes uerbum eius, ut audiant
uocem sermonum eius. Item psal. 102. Benedici-
te domino omnes angeli eius, omnes cœlorum
uirtutes, ministri eius, qui faciunt uoluntatem
tuum cœlis. Hac uero similitudine, quæ hic
agnata

TER TIA PARS

agnata est, hypocrisis exterminatur. Id enim sibi
uult, ut sponte, ex animo, sincere, candide, &
absque metu poene dei uoluntati morem ger-
mus. Huc afferre licet historias, quam miseri-
mè perierint, qui diuinæ uoluntati reluctati
sunt, testis est Pharaon, Choræ, Dathan, Abiron,
Saul, Iudas, Herodes, Pharisæi &c. Dicat quis,
Sepe isthæc obedientia uacillat, & exiguae est.
Vtique eadem uel inchoata nondum perfecta, &
absoluta modo in incepto cursu pia uite per-
gat, in tanta infirmitate tanquam pium uotum,
deo grata est. Id quod & gentilis poëta, si quis
hic eius est authoritas, cognouit his uersibus,
Ut desint uires, tamen est laudanda uoluntas,

Hac ego contentos auguror esse deos.

Hæc facit, ut ueniat pauper quoq; gratus adtra
Et placeat cæso non minus agna bone.

Siquidem quidnam usquequaq; coram deo in
tam deprauata natura perfectum esse potest? E
hic pius conatus non est ita contemnendus.

Subde & quartam pe
titionem.

P A N E M N O S T R U M quotidianum da
nobis hodie.

Est de sustentatione uite corporalis. Panis
enim

logia~~co~~

TERTIA PAR

Dic & quintam petitionem,

REMITTE NOBIS DEBITA nostra,
sicut & nos debitoribus nostris remittimus.

Hoc per Cor:
Est de peccatorum condonatione, & mutua
ignoscētia. Statuitur & hic confessio, quae
eccl̄sia se ream esse agnoscit, est & consolatio,
quod sibi remitti peccata propter Christum
sciat. Est deniq; symbolum, ut nostra remissio &
ignoscētia, nobis quoq; à deo agnoscit, & omnia
errata condonari certum sit signum & testimo
nium. Principio enim in parabola euangelica
debitori ex sola gratia debitum remittitur, de
inde conseruo suo debitum ad hunc modum re
mittere debuisset. Tali autem precatione quoti
die opus est, uel Christianis, quibus etiā peccata
sunt remissa propter fidem in Christum (Nam
hic inquit, qui credit in me, non pudebit, sed ha
bebit uitam aeternā) tamen cum in iisdem sit ad
huc reliqua concupiscentia, subinde sit ut per
imbecillitatem lapsi mala facinora patrentur.
Atq; Paulus in carne sua peccatum habitare fa
ctetur, Quare pro remissione erratorum in tanta
infirmitate interpellare deum oportet. Valedi
binc pharisæus sic orans & glorians: Domini
non sum sicut cæteri homines, iniusti, raptore

Imo

Nos confiteri oportet. Fidelis enim est deus, qui remittit. Nam pro remissione peccatorum omnis sanctus orabit, Psal. 31. Dixi confitebor auresum me iniustiam meam, & tu dimisisti. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia iniustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Psal. 51. Miserere mei deus. Tibi soli peccavi. Dele iniquitates meas. Huius quoq; loci est in Iohannis: Filioli mei haec scribo uobis ne peccatis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nobis autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

Explica sextam petitionem.

ET NE NOS INDUCAS in tentationem. Hic oramus, ne temptationibus uarijs succumbamus, non ut auferat temptationem, cum sit fiducia & exploratio atq; experimentum, sed ut gratiam, uirtutem, & spiritum sanctum daret, qui aspergaret mentes afflictorum, ne quando in tantu varietate temptationum labascerent. Est igit tentator sathan, cui unicum est studium, ut homines in omnis generis uitia præcipitet ac perdat. Pater uero suos filios tentat, ut Abram, Isaac, Jacob, Job, & alios sanctos, sed ut

TERTIA PARS

fidem exerceat, ut erudiat, ut emendet, ut ces-
aurum igne probet, Castigat, & quos diligit, ne
cum hoc mundo condemnentur. Quare Paulus,
Beatus, inquit, uir is est, qui suffert tentationes,
quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam
uite, quam promisit deus his, a quibus fuerit di-
lectus. Resistendum igitur est temptationibus
uerbo dei, & armis spiritualibus, ueluti si quis
tentaretur infirmitate & condemnatione, mox
opponat illud Esaie 53. Infirmitates nostras
ipse portauit, uibice eius sanati sumus. Si super-
bia, regerito: Omnis qui se exaltat, humili-
bitur. Si auaricia, & Mammona, reade, Nemo
potest duobus dominis seruire. Item Luca 12.
Cauete ab auaricia. Si libido & ingenita con-
cupiscentia te cruciat, occine, Adulteros & scor-
tatores deus iudicabit. Si te inuidia & ira
torquet, sententias sacras de diligendo inimico,
de mutuæ ignoscentiae commoditate afferto. Si
supersticio & έπειδη οδός προσκεία te male habet,
resiste satanicæ instillationi, hac sententiola oc-
curses. Frustra me colunt doctrinis hominum,
atq; sic in alijs temptationū formis per contraria
sententias decertandum est. Dici non potest,
quantam uim in suis satan exerceat, ut quos
dam corporaliter possideat, dilaniat, diuellat,
seducat,

seducat, ac occidat, Pios utiq; affigit, deo per-
mitte, sed saluo spiritu et anima, contra impios
per multos angores in desperationem reducit,
exemplo est Saul, Achitofel, Iudas, Cain, Esau, et
di complures. Proinde gladio spiritus utrinq;
incidente, & clypeo ignito tela sathanica excu-
tienda sunt, Fides enim uictoria nostra est, 1. Io-
han. 4. Ecquis hic non uidet ut requiratur forti-
tudo & constantia militum Christianorum con-
tra hostes spirituales potentissimos mundi prin-
cipes, ne ab his ad impietatem et alia scelera per-
trahamur, ut potius in statione nostra fortes
perstiteremus, orandum est.

Afferto & septimam peti- tionem.

SED LIBERA NOS à malo.

Est de liberatione ab omnibus malis calami-
tibus, tam internis, quam externis, & uitæ in-
commoditatibus quantislibet. Malum aut hic est
sathanò revnq; ad omnis generis miserias,
criminas, m̄rbos & calamitates impellens. At-
que nisi his malis liberati fuerimus, quidnam de
eterna uita nobis polliceremur? Est enim s̄: a
goλθ̄ mendax & homicida, semper excubans
ut mactet, ut noceat, ut perdat, adeoq; hominib.

K 3 pijs

TER TIA PARS

pijs inuidet, ut cum uel minutula pars corporis
in officio sit illi admodum doleat. Itaq; bac peti-
tione tanquam uno fasciculo Christus omnia ma-
la & corporis & anime complexus est.

Quidnam sibi uult appen-
dix Græca, coronidis
uice adiecta?

Est facultatis notatio, cum sit rex glorio-
sus & præpotens, sicuti certitudinis nota est
Amen, quod alijs est Δγένοιτο, alijs πεπισω-
μέν, hoc est, ut fiat, ut certus sis te uere exaudi-
tum esse, Fidelis enim deus est, promissis stabit,
scq; ipsum non negabit, Amen.

TER TIAE CATECHISMI partis finis.

CATE-

CATECHISMI

ORATIO EST, RERVM SPIRITALIVM ET CORPORALIVM
publicarum & priuararum à Deo proper Christum petitio.

THESES.

ORATIO EST, RERVM SPIRITALIVM ET CORPORALIVM
publicarum & priuararum à Deo proper Christum petitio.

Benevolentie { PATER { Hic FIDES locum habet.
Attentionis est } NOSTER { Hic est praeceptum Dei iubentis ordre.
Exordiolum { Facilitatis cū } QVI ES { Hic est necessitas, unde nascuntur circum-
fit omnipotēs { IN COELIS { stantie orationis.

Necessitas res petendas complectitur.

I. **De gloria Dei, & ecclesiæ profectu, qui est in pietate spiritu.** Doctrina. Huc spectant virtutes secundum di præcepti.

Vite. Sanctificare est in pium usum conuertere.

II. **De effectu euangelij, & ecclesiæ gubernatione, que consitit in aliis.** Donando Spiritus sancto, à quo fidei incrementum est, et Christi notitia.

In cognoscendo Dei uerbo, seu cuius angelio.

III. **De obedientia erga Deum ad exemplum angelorum Patientia in aduersis, caelestium, que est in** Tranquillitate, uel iuxta Hebreos paci.

Gratiarum actione in secundis. Ita casuum & fortunarum prima causa est Deus.

Neccssarie
res petende
aut publicae
aut private
sunt.

1111. De sustentati-
one uite cor-
poralis D^a

Panem Hebreos
is δι?

Hebreos 13:22
successum contra rubigine.
successum agriculturæ contra
tempestates noxiæ.

Pacem eternam contra bellum

Felicitatem economiæ et politi-
tatem, non plene partum nostro
labori, nobis etiam necessario, iuxta
illud: Implet omne animal benedict.

Nolite in crastinu cogitare, sūf-

Quotidianum sicut sua diei malitia.

V. De peccato. Confessio
rum condonati. Consolatio ꝑ sit ppter Christi peccatorum remissio.
one, ꝑ hic est Symbolum Quianos condonamus iuxta illud: Mat.
6. Si remiseritis hominibus errata.

Corpo
fales

V. Auxilium spiritus sancti
contra tentationem generali,
ut ne ab ijs circumcamur auctio-
ne uel

Mundo, ut superbia, propter insignem Dei
donum.

Inuidia, propter felicitatem
alterius.

Diabolus desperatione.

Impulsione ad scelerata. Eft. n.
in ijs architectus et admirifex

Carne nostra, ut concupiscentia omni-
um malorum somite et fonte.

VII. Liberationem ab omnibus, Paulo πονηρούς eft.
ut in commodatibus, que aut corporis
referuntur uel ad Rcm, ut sunt incommoda, aut animi,
A M E N. Certitudinis notae eft, propter promissionem, et facilitatis, cum die:
Quoniam tuum eft regnum.

QVARTA PAR S⁷⁰

CATECHISMI DE SACRAMENTIS.

PORRO cum Sacra menta iustificationis ex fide signacula sint, merito sibi proximum locum uendicant. Sunt enim σφαγίας iusticie, id est certae & infallibilis diuina erga nos gratiae & misericordie in Christo promissae ob signacula, & sigilla. Nam deus uerbo, in quo sunt promissiones, suam uoluntatem patefacit, cui testimonia illustria quorum numero sacramenta sunt, ceu sigilla litteris propter conscientiae ex peccatorum condonatione gratuita in Christo & consolationem uim maximis angustiis, adiuncta sunt. Ufus enim Sacramentorum est, quod diuina in nos uoluntatis significationem prebeant. Est quidem spiritus sanctus arrabo in cordibus nostris hereditatis. Utique externa signa oculata a deo ordinata sunt, propter certitudinis maiorem confirmationem in tanta hominum infirmitate neutiquam repudianda, quibus deus sese nobis credentibus proprium esse testatur. Sunt quoque confederations de dei in nos uoluntate perpetua, ut potest nostra propter Christum iusticia regnare.

Est

Q V A R T A P A R S

Est enim Sacramentum pactum dei cum homini-
bus de perpetua reconciliatione semel initum.
Sicut olim Abraham & eius semini externum
iusticie signum ipsa circumcisio promisiōnī,
qua deus dixit, Ego ero deus tuus, & semini
tui &c. adiuncta est. Ita cum deus promiserat
se se diluuij uniuersalis nunquam futurum autho-
rem, mox in eius testimonium & certitudinem
arcum in nubibus constituit. Quid uellus aliud
sibi uolbat promisse uictorie Gedeoni? Quid
sol & solarium Iosuæ, & Ezechiae aliud signis-
cabant, quam ut essent signa promissionibus ad-
dita. Quapropter Sacra menta sunt non tantum
teffaræ professionis & morum symbola erga
homines, sed multo magis ceremoniæ sunt eu-
gelicæ, quibus est uidelicet de gratuita propter
Christum redemptorem peccatorum condona-
tione promissio & pollicitatio. Itaq; iusticia
nostræ coram deo per fidem, & gratiam dei
signa, testimonia, & pacta sunt.

Quot sunt Sacra menta no- ui testamenti?

Augustino duo tantum sunt, baptismus &
cœna domini, lib. 3. de doct. Christ. ca. 9. Et al-
ianuarium epist. 118. Quare iuxta eundem Sa-
cramentum

tramentum est inuisibilis gratiae uisibilis forma. Quod est gratiae diuinæ totius nobis promissæ à mentibus nostris conceptæ, externa forma, id est signo, quod ob oculos ponitur, plenior fit confirmatio. Siquidem uisibile signum promissæ gracie nos commonefacit, & admonet. Et sicut in ueteri testamento est circumcisio, & Iesus paschalis agni, ita in nouo per illam baptismus, & per hunc ecœna domini adumbratur. Completi sunt autem quodlibet sacramentum, duo, Verbum & rem. Verbo gratia promittitur, Sed res & auctor promissam ratam fore declarat. Et quemadmodum olim circumcisionis ceremonia promissionem dei ratificabat, ita hodie immersio ualauacrum in baptismō regenerationis est testificatio. His quoq; duobus Sacramentis illud quod ex Augustino affertur, tantum conuenit, uelut cum uerbum accedit ad elementum, fit sacramentum. Verum cum familiariſſimum & nomen proprium sit in sacramento, quod remissorum peccatorum propter Christum reconciliatorem sint ceremoniae Christianæ absolutio excludi non potest, cui eadem, quæ prioribus duobus, promissio adiecta est. Neq; uero eorum sententia probanda est, quibus est absolutio baptisimi recordatio, quasi tota nostra uita aliud esset

QVARTA PARS

effet, quam baptismus, id est, poenitentia per mortificationem & uiificationem. Alioqui si quis uocem sacramenti, non pro symbolo gratie, si-
cut in prioribus factum est, sed pro mysterio tantum & re arcana acciperet, innumerabilia statueret sacramenta, quomodo & Ambrosio ablutio pedum sacramentum est, & iuxta interpretem noui testamenti vulgarem, matrimonium
huc accerseretur. Is enim μυστήριον vocabulo sacramenti exposuit. Quid quod omnia & uerba & opera Christi arcana quoddam habent, hac igitur ratione sacramenta nuncuparentur. Breuiter omnia τὰ ἀλληγούμενα ab hac classe non commodè separarētur. Itaq; propter gratiam promissam & præceptum tria statuen-
tur in ecclesia Christi necessaria sacramenta, ut Baptismus, Cœna domini, & Absolutio. Verum cum eadem rerum sacrarum signa sint, innumerabilia haberentur.

D E B A P T I S M O.

Quid est baptismus?

Est lauacrum regenerationis, & renoua-
tionis spiritus sancti per Iesum Christum in nos
effusum sola dei misericordia. Nati enim sumus filii
Ite & diaboli. Siquidem uetus Adam sic immer-
gendus

genus est, ut nouus ex aqua & spiritu sancto ad peccati originalis in infantibus, & simul actualis ex illo prognati propter Christum remissionem renascatur. Est enim *Carissimi ep* nihil aliud quam in aquam mergere. Quare minister ecclesie sic ait: Ego baptizo te in nomine patris, filij & spiritus sancti, Quod est, hac immersione tu peccata in uerbo ablui testificor, quod ad simoniam fide electus, quod in filium adiuum predestinatus, quod sine ulla meritorum dignitate, immo sola grata dei uocatione per uangelium sanctificatus sis. Siquidem ea beneficio uerè spiritualis est, qua baptizati, deum parem sibi placatum per filium & spiritum sacrificantem pro certo habeant. Aqua enim inquam simplex elementum tantam uirtutem non refinet, sed integra actio iuxta dei mandatum. Et autem hic Christi praeceptum baptizari uentis, ut baptizate eos in nomine patris. Nam sine salutis aeternae dispensio, aut negligi, aut contemni non potest. His enim Christus ioban. 3. exterritum exitium comminatur. Et promissio, quae est, ut credens & baptizatus uitam aeternam habeat, aut quod idem sibi uili, saluus erit. Quare baptismus erit organum quoddam aut ceremonia, qua deus baptizato spiritum

Q V A R T A P A R S

spiritum sanctum, remissionem peccatorum, &
uitam eternam donat, Atq; ita Acto. 2. Petru-
m, resipiscite, inquit, & baptizetur unusquisque in
remissionem peccatorum, & accipietis donum
spiritus sancti. Aquam uero illam non iam pro-
mera aqua, sed pro salubri ac salutari lauacro
habemus, in quo omnium peccatorum nostrorum
fit relaxatio, spiritus donatur & in album si-
liorum dei asciscimur & cooptamur. Perfus-
duntur sane baptizandi externe aqua, sed inter-
ne spiritu sancto donantur, cuius igne, potentia
corda nostra sic immutatur, ut quicquid sordium
in animis nostris reliquum est, conflagretur, nos
ut omnino postea non sint peccata ante a baptis-
mo condonata, sed ut ne imputentur. Nam in
carne nostra concupiscentia non omnino do-
letur, cum qua in uita nostra decertare & con-
flictari oportet. Ita enim agendum est, ut pecca-
tum in nobis non regnet, etiam si subinde in tam
deprauata natura, & in tanta infirmitate impin-
gamus. Nam iuxta Paulum ijs qui sunt in Chri-
sto ucre, nihil condemnationis est, Fructus quoque
baptismi iudicatur, ut corpori Christi mystico,
id est, Christianae ecclesiae tanquam membra eius
inseramur, adunemur, & incorporemur, ubi est
omnium peccatorum uenia, spiritus sancti, &
uita

eternæ donum. Itaq; Ananias Paulo dixit: Erige, & baptizare, ablue peccata tua inuocato nomine domini &c. Est enim baptismus ablutione quædam, ut ad Ephe. 5. patet. In uniuersum sanctificamur, & lauacro aquæ per uerbū munimur, & ad uitam. Sed ut inquit idem, secundū fū misericordiam per lauacrum regenerationis, & renovationis spiritus sancti saluos nos faceret.

Quot sunt baptismi significationes?

Due. Primaria una est peccatorum non sordium corporis ablutione, ipsa immersione in Christi mortem. Altera est donatio spiritus sancti & uite eternæ in resurrectionem Christi, & sic est petro ἐπερώτημα id est, pactum, & stipulatio ergadum bone conscientiæ. Itaq; afflitti non inter ac olim patres, clamare audent: Recordarē domine deus foederis tui, quod pepigisti nobiscum. Secundaria autem significatio est quæ similitudinæ, ut sit merum symbolum, & perpetua quædam pœnitentia, quæ apud Paulum notatur uerbo, & mortificationis, qua opera carnis redunduntur, refrenantur atq; exuuntur, & simificationis, quæ est nouæ uitæ institutio, cum opera spiritus sancti induuntur. Vtraq; autem

L significatio

Q V A R T A P A R S

significatio Noe, Abrahamo & pīs patribū olim in circumcisione fuit. Vtrobīq; enim mortificatio carnis, & iusticia cordis requiritur. Signa quidem sunt diuersa, sed res aut significatio eadem est. Sicut & Augustinus lib. 6. contra Iulianum ca. 3. manifestē exponit. Neq; apostolum pudet in 2. ad Colos. Baptismū nostrū circumcisōnēm ipſissimā appellare. Proinde baptismo deus nobiscum se porrō patrem fore propter filium reconciliatorem, peccata condonaturū, & eam labem à uitio originis contrāctam. Nos uerò in eodem fidem nostrā obstringimus, ut uita nostra, eaq; tota carnēm nostrā mortificaturi, uetusq; fermentum expurgaturi simus. Hec est cōuīsa, cur mundo, satanā, & omnibus eius pompis nos reluctaturos esse renunciamus. Eius quoq; loci est, ut nātūrā Tūtop sit transitus ab Aegypto per mare rubrum, & liberatio à Pharaone, hoc est Sathana, quemadmodum & Augustinus in 11. tomo in Iohannem senserat. Sic transitum Iordanis in terrā promissām huc conferre licebit, aliasq; complures figurās. Neq; uerò ab hac significatione Paulus recessit, Roma. 6. Quicunq; baptizati estis &c. ad Colos. 2. Concepulti cum Christo, ad Galat. 3. Quicunq; baptizati estis, Christum induistis.

missis. Induere autem Christum, est illi soli
bonum dare, iuxta solam eius uoluntatem uiue-
r. cum uetus homo exuatur, hoc est, omnibus il-
lis desideriis renuncietur.

Estne discrimin inter baptis- mum Iohannis & Christi?

Nullum est, si uerbum quod docetur, & ad-
ministratione sacramenti spectas, si uero perso-
na officia, maximum est. Siquidem Iohan-
nus baptizans sic docuit: Pœnitentiam agite, ap-
propinquat regnum cœlorum. Baptismus igitur
Iohannis pœnitentibus, hoc est, peccatum sen-
tibus impartitur, quibus regnum cœlorum
adse nunciatur, in quo est gratiæ & remissio-
nis peccatorum propter Christum nuncium.
Vtrobique est eadem aqua, utpote organum spi-
ritu, quam uterque cōmunicat. Vtrobique est idem
uerbum, quod utrinq; prædicatur. Vtrobique est
resudem, nimurum baptismus in hoc institutus,
et si perpetuum gratiæ signum Christianis
sempore oculos positum. Verum Iohannes sua
auctoritate, aut spiritum, aut iusticiam uitamq;
eternam lagiri nequit, quod Christi est officium
peccata condonantis, spiritum sanctum in corda
nostra per uerbi ministerium transfundentis,

L 2 cuius

Q V A R T A P A R S

etius uirtute abba pater clamare audemus. Ita
Iohannes est minister, Iohannes est seruus. Iohannes
Christi nomine peccatorum remissionem
docet. Iohannes Messiae precursor est. Iohannes
plantat & rigat. Contra, Christus est spiritus
sancti donator, est dominus, est totius orbis pec-
catorum suo sanguine expiator, est Messias ipse,
& incrementum dat. Quare prudenter Iohannes
id discrimen notum esse uoluit his uerbis: Ego
baptizo uos aqua ad poenitentiam, qui post me
uenturus est, ille baptizabit uos spiritu
& igne. Item qui uenturus est, for-
tior est me, cuius non sum
dignus, ut calciamen-
ta portem.

Q V I N T A P A R S C A T E C H I S M I de Coena domini.

Quid est participatio Coenæ dominicæ?

Est dignus corporis Christi pro nobis tra-
diti esus, eiusq; sanguinis pro nobis effusi potu-
sub pane & uino in fidei, que remissionem pec-
catorum apprehendit, confirmationem. Nam
primum Dominus Christus in extrema sua cena

com

em instituit, & nobis præcepit, à quo & domi-
nica dicta est, ad finem mundi usq; perduratura
& immutabilis. Ait enim Paulus, Donec uene-
rit pimorum in die nostræ redēptionis. Deinde
panis & uinum in mensa apponitur, sed uerbo
dei, cui fides nostra nititur, est corpus & san-
guis Christi, ex quorum utroq; hoc cœleste con-
sumū apparatum est. Postea dignitas est, non
uostris benefactis & uirtutibus, quibus si ni-
temur, quidnam queso illa participatio con-
fret? neq; in externo cultu, mundicie, & so-
brietate, que cuncta non sunt pijs damnanda,
aut estimatur dignitas, sed comprobatione,
& dijudicatione. Comprobatione quidem, qua
quis seipsum probat, tum Christianæ institutio-
nis intellectu, eoq; genuino, tum fide illam eiusq;
sum apprehendente. Nam agnoscimus nos tan-
tas & tales esse peccatores, ut in æternum ge-
nere cruciatum adiudicandi essemus, sed no-
strorum animos ita deiectos fides propter
Christum, hoc est victimam expiatoriā. & satis-
factionē erigit. Itaq; hac de causa, cum propter
explorationem uitæ et doctrinæ, tum uero pro-
pter absolutionem in nostra communione con-
fessio priuata præmittitur. Dijudicatione autem
lignis colligitur, cum domini corpus alio di-

Q V I N T A P A R S

serimine & ratione, atq; quilibet cibus sumitur,
nempe ueræ fidei tanq; remissorū propter Chri-
stum peccatorum, signum & symbolum certissi-
mum. Proinde qui sese non comprobat, & cor-
pus domini atq; sanguinem negligentius sumit,
corporis Christi reus erit, Nam indignè edit &
bibit. Siquidem quod ad salutem fidelibus institu-
tum est, id infidelis in iudicium, hoc est, pa-
nam & condemnationem accipit. Ex his quoq;
haud obscurum est, quinam ab hac cena arcen-
di sunt, uidelicet qui nullum de pia uite institu-
tione consilium inceunt, sed porrò in gratiam dei
peccare pergunt. Poenitentibus enim propter
sui comprobationem, & corporis dominici di-
iudicationem pro cōfirmatione & fidei & cons-
cientiae nostræ hæc mensa apparata est, Alias
margaritæ porcis non sunt obiiciendæ. Novum
quoq; testamentum sæpe nuncupatur, nouum
quidem, utpote recens à Christo institutum &
ordinatum. Testamentum uero est, cum bie
testator sit, legatum, et hæredes, Christus enim à
deo patre, etiam unigenitus filius in hunc mun-
dum missus est, huius testamenti author & con-
ditor est. Legatum est gratuita propter Chri-
stum redemptorem peccatorum condonatio,
iusticia & uita æterna, & ne quis hoc in dubium
uocaret

ueret uerbis promisit, & sacratissimo cor
pus ac sanguinis sui signo confirmauit. Hære-
tici sunt discipuli, credentes, electi, qui agni
peccatis uerba promissionis in coena domini
apprehendunt, ut iam in illa participatione
iusti iustamenti ueri hæredes, hoc est certè
missionem peccatorum, & iusti per Christum
ueternam consequantur. Quare hac man-
uatione tanquam certissimo signo admone-
tis, propter Christum, iuxta promissionem no-
stris penitentibus certo peccata condonata esse,
quæ fidei nostræ robur ac incrementum ad-
sum esse, atq; inter edendum & bibendum be-
neficiorum Christi cruce partorum, nos partici-
pi & memoræ esse. Grati igitur uitæ sancti-
moniæ uitij abstinemus, Verum non desunt,
quæ huius testamenti genus distinctius explanant,
quæ adscribere non piget, ut uerum usum, ue-
niæ institutionem huius adolescentuli perdi-
sunt. In testamento sex capita requiruntur.
Tehar, utpote huius testamenti author, Hæ-
reditatæ hæreditas ueniet, Verba, quibus uo-
luntu testatoris manifestò exponitur, Literæ
obsignatae, quibus eadem patefit aliquanto cer-
tior. Bona hæreditaria, quæ heredibus aut nu-
tranda, aut pendenda sunt, Debitum & officiū

Q V I N T A P A R S

quod ipsis hæredibus imponitur, & iniungitur,
Quæ sane uniuersa ex uerbis cœne dominice
non obscurè colligerentur. Nunc institutio cœ-
ne proponatur. Primum testator est D O M I-
N V S N O S T E R I E S V S Christus, ad
dextram dei patris sedens, cui χρονογραφία
tanquam circumstantia subiicitur, utpote panis
boris ante supplicium, quo pro nobis morie-
batur. Nam Iudas acceptis triginta argenteis,
eodem tempore illum Iudæis prodidit, Obserua-
tur quoq; modus, cum & panem acceperat, &
fregerat, cui eſus agni paschalis ex ueteri testa-
mento conſerri potest, cum & benedixerat no-
bis, ut pro acceptis beneficijs grati eſſemus, ex-
emplum relinquens. Nam benedicere non est
cruces signare, sed deum laudare, eiq; gratias
agere, cum & fractum panem dederat, hoc est,
eunctis coniuis & hæredibus distribuerat. Mox
hæredes adſunt, nimirum discipuli Christi, qui
uerbo eius obediunt, & discipulorum officium
expediunt, atq; olim omnes in Christum creden-
tes, discipuli nominabantur. Tales quoq; fuerunt
Corinthij, quibus eandem institutionem, uidelicet
et à Christo traditam, atq; uſum Paulus pre-
ſcripsit. Deinde uerba aeternæ maiestatis sacrae
sancta subiiciuntur, quibus iuxa externum sen-
ſum

sum vocat panem, suum corpus, unumq; suum sanguinem, contra omnes phanaticos spiritus appellat. Postea bona hereditaria, quæ usum & utilitatem sacramenti complectuntur, his uerbis significantur, **Q V O D P R O V O B I S** iat, Nam ipse peccata nostra, in corpore suo per lignum pertulit, quo peccatis mortui, ius-
fie uicem, cum eiusdem uibice sanati si-
ui, Pet. 2. Tum mandatum uel debita obe-
lia explicatur. Hoc, inquit, **F A C I T E I N** commemorationem, nimiri ut mortem Do-
ni adnunciascent. Hoc enim sacramentum
est τένεμαντος πιστού hominibus. Eundem
ritum in porrigo calice testator ob-
seruit, iussitq; omnes ex eo bibere, Omnes
quem non tantum Apostolos, sed quoslibet
Christianos tanquam Christi discipulos. Bibe-
runt autem sub uino sanguinem Christi, sicut an-
tiqui pane corpus eiusdem comedenterunt, ut ca-
lum testamenti sit, quo est remissionis pecca-
torum & reconciliationis per Christum partæ
promissio (Nam uetus sanguine hircorum, boum,
ovium, & aliorum pecorum consistebat, ad He-
bre. 9. & quantum Christi sanguis sanguini
hircorum præstat, tanto nouum testamentum ue-
ritati nobilius est, ut in quo tantum umbratilia

Q V I N T A P A R S

habebantur sacra) cuius in hac participatione
memores nos esse oportet. Nam sanguis in puri-
ficationem, hoc est peccatorum remissionem ef-
fusus est. Postremo bonorum hereditatis uis
iterum repetitur, cum ait: H O C F A C I T E,
quod est iuxta Paulum, non sacrificare, non of-
ferre: sed edite, bibite, quotiescumque conscientia
propter uarias tentationes & assiduas contra
sathanæ insultus, contra carnis nostræ illesta-
menta, contra mundi luxuriantis pompam con-
firmando est. Confirmatur autem, cum cuncta
Christi beneficia illi accommodantur, & appli-
cantur. Id sepe faciendum esse, Ambrosius &
Augustinus urgent, atque necessitas fidei constabili-
lienda ultero pios docebit. Maximè igitur hoc
Sacramento abutuntur, qui arculis panem con-
clusum retinent, qui uasis aureis uel argenteis
uicatim circumferunt, qui propter cultum cer-
tis locis constituunt, qui calicem aut potius eius
usum suffurantur, cum haec cena omnibus pri-
oritate omnem ordinem & dignitatem communis
esse debeat, potissimum propter memoriam, qui
fit, ut dum beneficia Christi in se se ferrent,
mortem domini summa cum gratitudine adnun-
ciant. Siquidem talis manducatio ihs qui scriam
agunt penitentiam magnopere prodest, ut vos
testimonia

missione & promissione noui testamenti consummatis, fidem confirment, uitam impiam defuerint, nouamq; ductu spiritus sancti instituant.

Quot sunt coenæ dominicæ significaciones?

Dicitur. Primaria est tum traditio corporis Christi, hoc est supplicium & mors Christi pro peccatorum iustificatione, tum sanguinis effusus, peccatores peccatores abluuntur, Vt ratione corporis & sanguinis Christi, hoc est unum nos miserrimos peccatores beneficiorum meritorio. Quapropter huius coenæ partici piis applicationis memores erint. Quando Iesus Christus per os ministri ait: HOC EST CORPVS MEVM, quod pro uobis datur, siquod ex eorum numero, qui sese redemptos per Christi mortem credunt, prorsus censeant. Iam quando ait: HIC EST SANGVIS M^{II}NI, qui pro uobis effunditur in remissionem peccatorum, se quoq; ablutum & eodem sanctificatum esse semper cogitet. Secundaria autem & symbolica, modo est communionis significatio, id est, mutuae benevolentiae & caritatis, quae κα^ταλογία in pane per granorum tricifarraginem, in uino autem per acimorum liquorem,

QVINTA PARS

liquorem, portenditur 1. Corin. 10. cui accedit
Augustinus. Dominus, inquit, noster Iesus Christus significauit & nos ad se pertinere, & uoluit, mysterium pacis & unitatis nostre in mensa sua consecravit. Hac de causa ueteribus fuit ἀγέπη, communio, eleemosyna, offertorium & σύναξις, Modo gratitudinis est symbolum, quæ Græcis est εὐχαριστία, cum pro tot & tantis in nos peccatores Christi beneficijs memorem & gratum animum habemus, atq; sic mors Domini adnunciatur.

QVINTAE CATECHISMI partis finis.

SEXTA

SEXTA PARS

CATECHISM.

DE ABSOLVATIONE AUT
potestate clauium.

Quid est potestas
clauium?

Est ecclesiastica in docendo euangelio, **et**
in sacramentorum Christi administratione, in
siquid publicè facitorosis, **et** absoluendis re-
presentibus iuxa Christi mandatum facultas.
Tradite enim sunt ecclesiæ, aut eius nomine Pe-
nitentes ad peccata uel retinenda per legem,
remittenda per euangelium. Clauium autem
exhortatione **et** **et** **et** **et** **et** **et** potestas admi-
titionis significatur. Remittuntur quidem
pauci, cum eadem propter Christum reconcili-
antur **et** mediatorem unicum esse remissa
doctrina. Remittentur uero cum eadem non posse
remittere propter impoenitentiam docetur. Siqui-
denit poenitentia locus est, quæ nihil aliud est
quam ad Christum peccatoris, ut uiuat, con-
uersio. Animo enim contrito ex legis prædica-
tione accusantis hominum peccata, **et** condem-
nantis

SEXTA PARS

nantis, ad Christum curritur, tanquam ad salutis nostrae unicae anchoram, cuius beneficio gratia peccata nostra condonantur, et spiritus sanctus in cordibus nouos motus excitare non desinit. Verum ut ligare est ejusce facinorosos ecclesiae filios emendationis et castigationis causa, quousque impiam uitam uiuere perrexerint. Ita soluere est eosdem sed ad deum conuersos recipere. Atque sicut priora duo sunt doctrinam remissionis peccatorum, ita posteriora sunt iudicij.

Quottuplex est potestas ecclesiastica?

Duplex. Una est ordinis seu doctrina, altera iurisdictionis. Ordo quidem hodie ordinatio et uocatio ministrorum, qua iudicio ecclesiae et p[ro]p[ter]i episcopi approbatione ad docendum euangelium, et ad liturgiam administrandam ritè designantur. Huius quoque loci esset, quia hic ordo ad doctrinam praecepit, et confirmatio, quae fuit ueterib[us] patrib[us] professionis catechumenorum fidei Christianae in publico coetu per ministri ecclesie manus impositam approbatio. Iurisdictionis autem modo excommunicatio non tyrannica, sed euangelica,

dict, que flagitiosos extra communionem
sacrorum, quibus est unus spiritus, una fides,
unum baptisma, unus dominus, unus pater, unum
deum; corpus mysticum omnino segregat, non
iunctum per sacramentorum communicationem,
sicut etiam per consuetudinem, quae nulla cum ipsis
abenda est. Modo eiusdem est, qua resipiscen-
tia eiusdem ecclesiae societatem et participa-
tum cunctorum Christi beneficiorum recla-
matur. Hec autem tanquam a meliore sui par-
tis solutio dicitur, quoties peccatores poenitentia-
tis, tanquam ab omnibus peccatis propter
Christum absolutos et iustos coram deo pro-
nuntiat, quae et ipsa in causa est, cur confessio po-
nitur instituta sit, qua nostra delicta et pec-
cata coram deo, uel coram hominibus profan-
tur. Coram deo quidem est, qua nos esse tan-
tu[m] peccatores agnoscimus, ut nisi nobis
propter Christum deus misericors ignouerit, in
seu[m] aeternae mortis adiudicandi essemus,
cum tamen deus iuramento confirmauerat, se
peccatoris mortem nolle, sed eius ad se conuer-
sionem. Eius autem hoc est exemplum.

Confiteor omnipotens aeternus, et uiue deus,
meum esse peccatorem, qui omnino te iudice,
undemandus essem, nisi ad misericordiae tue

(Cuius)

SEXTA PARS

(cuius specimen iam inde ab initio mundi, nos
tantū uerbo, sed & multis testimonij prebūisti)
anchoram supplex confugerem. Fateor equi-
dem neq; ueram in te fiduciam esse, neq; totam
spem meam in te coniectam esse, neq; cunctum
me penitus tibi deditum esse, neq; precando at-
tentum esse, imò tuorū præceptorū minusquam
negligentem esse. Fateor quoq; me non perinde
atq; me ipsum diligere proximum fratrem, sed
illi multis rationibus tam doctrina, quam uia
offendiculo esse. Quare extrema necessitate
adductus, misericors pater te peto, ut mibi tu
gāπτώματα & peccata propter Christum si-
lum tuum totius mundi unicum saluatorem in-
xta promissorum tuorum ueritatem & certi-
dimem condonares, atq; ita spiritum sanctum
tuum impartire dignareris, ut uoluntatem tuam
melius perdiscerem, & secundum eius normam
meam uitam instituerem, per Iesum Christum
regem, & sacerdotem perpetuum, Amen. Sic
Aaronis uoce Israhelitarum ecclesia se ream-
se agnouit, ueniamq; petijit, Leui.16. Aliud bal-
contemnendum Hieremie 9. exemplum propo-
situs est. Deinde hæc confessio est, aut publi-
ca, atq; publica sic & absolutio, qua per ecclesias
omnibus resipiscientibus in publico conuenient
euangelium,

magnum, hoc est omnium peccatorum in Christo propter Christum condonatio depredi-
catur, cuius una aliqua esset forma aut perpe-
tuu, aut certe Christianae fidei capiti pro tempo-
re applicata, ueluti de resurrectionis Christi
significatione, aut genuina, aut symbolica, aut
enarratio ad hunc modum:

Omnipotens deus sic uestri misereatur, quae
super illius in omnes est φιλανθρωπία, ut
uita dominus sit propter omnipotentiam,
pater propter uestri custodiam esset, &
qui propter peccata mortui estis una cum
Christo resuicet, & cum eo resuscitet, ut inter
adheserint opulentiam suam gratiam & be-
nevoliam per Iesum Christum sedeatatis, ut eius
resurreccio sit uestri iusticia & uita, ut uos cum
Christo resurgentis, in nouitate uite duce spi-
ritu sancto ambuletis per Iesum Christum do-
minus nostrum, Amen. Aut priuata est confes-
sio, quia illa Davidis est: Dixi, confitebor
aberrante iniusticiam meam domino. Porro
confessio que fit coram hominibus uerè priuata
& arena, aut coram quibuslibet priuatis, & sic
reconciliationis quedam cum proximo fratre
offenso & à Christo mandata, & à Iacobo his
verbis approbata, Confitemini mutua peccata

M uestra,

SEXTA PARS

uestra, Quod est, sit uobis mutua quedam igna-
scentia, & delictorum condonatio, ut cuncti in
gratiam inuicem redeatis. Aut coram ministro
ecclesie, quæ et si aliquanto recentior sit, tamen
propter doctrinæ & uitæ explorationem, &
potissimum propter absolutionis uni applicata
uirtutem & consolationem adhibetur circa
scrupulosam peccatorum omnium cnumeratio-
nem, Et cum nostra memoria sit priuata, & que
sine arbitris, atq; in aurem ministri dicatur, ana-
ricularis quoq; dici cepta est. Eius autem hoc es-
set exemplum, cum prius minister à te rogatus
sit, ut tuos mores iuxta cum doctrina exploreat,
ut te à peccatis Christi autoritate absoluat.

Agnosco, mihere, à me miserrimo peccatore
deum aliquoties offensum esse, ecclesiam, eiusq;
membra polluta & lesa ita esse, ut propter ma-
gnitudinem & multitudinem peccatorum penit-
tam temporaneis, quam aeternis dei iudicio dignū
me esse fateri cogar. Hic uero non minus ex de-
calogo grauiora peccata maxime, que animus
miserè excruciat, quam ex officijs personarū
ponuntur, ut si magistratus quispiam confite-
tur ex primo precepto de sua incredulitate in
deum, de dubitatione, de confidentia, de super-
stitione, de odio dei, si aut quibusdam obnoxius
esset

superdictis peccatis, aut certè ijsdem sollicitatur. Neq; aliter ex secundo precepto consumetur, si securitatem, si ingratitudinem alium, si blasphemiam, si abnegationem, si superflueniam in seipso esse senserit, & animaduerauit. Hoc modo per alia dei precepta pergere habuit. Postea uero ad officium sua uocationis nihil, ut insontes nō sit tutatus, ut fontes ne perniciis societas disturbaretur, non punierit, & religionem Christi summa diligentia uel quis periculo promouerit, ut dei minister esse Christi &c. Neq; aliter subditi peccata sua, & officij sui parum memores fuerint, conficiantur. Hunc sanè canonem episcopi cum auctoribus, serui cum dominis, mariti cum uxori-
bus, patres & liberi obseruabunt.

His sic expositis, suam sententiam subdet in hanc formam. Pollicor me pro uirili nihil conscientiam patraturum, & oro deum, ut in spiritu suo regat & gubernet, & à te misericordi Christi peto, ut euangelium, à quo penitentia mihi peccatori, sed resipiscenti adiunca, meliorem quoq; uitam ipse instituam, ne deu, eiusq; ecclesia offendatur, promitto. Mox uero, qui sedet à confessionibus illum per-
tulatum, utiq; in Christum confidentem in-

SEXTA PARS

cta mandatum absoluet, et si qua necessitas
scrit, sententijs quibusdam consolationis ple-
niſimis animo paenitentis omnem scrupulum
eximat. Hic quoq; consularem studiosis adele-
ſcentulis, ut quosdam locos de remiſſione pecca-
torum in recipientibus quolibet tempore col-
ligerent contra Nouatianos, quorum secta et
familia nondum plenè extincta est. Primum est
testimonium ex potestate clauium tradita, ut
hac soluerent et ligarent, idq; sicut ad Petrum
dixit Christus, nō septies, sed septuagies septies.
Alterum est Luc. 6. Remittite, uobis quoq; re-
mittetur. Sicut Iohann. 20. Accipite spiritum
sanctum &c. Tertium est Ezech. 18. Si impius
egerit paenitentiam ab omnibus peccatis suis,
que operatus est, et fecerit iudicium et iufi-
ciam, uita uiuet, et non morietur, omnium ini-
quitatū eius nō recordabor. Nolo mortem pec-
catorum, sed magis ut conuertatur, et uiuat. Quartum
est Christi, Matth. 3. Non opus est medico qui
bene habent, sed qui male habent. Non ueni uo-
care iustos, sed peccatores ad paenitentiam.
Quintum, Ezech. 34. Dominator domine deu-
misericors, et clemens, patiens, et multe mis-
ericordiae, qui auſfers scelera et peccata. Sextum
ex Eſaia: Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitas

mis propter me, & peccatorum tuorum nō
 mordabor amplius. Septimum ex Psal. 31. Pro
 hac uite sanctus omnis orabit in tempore ope-
 rando. Dimitte nobis debita nostra, sicut & quo-
 dilicet ecclesia orat. Quid multis? innumera sunt
 misa pronunciata, sicut & exempla, Nonne
 misa sunt peccata paralytico? nonne pecca-
 tio nonne Petro, Paulo, Mattheo, latroni,
 aliis, Davidi, Ezechiele, Manasse, Niniuitis,
 nonne concessit? Certum est misericordiam
 domini exuperare iudicium. Quid igitur est,
 nullipos post baptismum Nouatiani ueniam
 invenit? Tres loci in epistola ad Hebreos
 impenitentibus, desperatis & blasphemis,
 in gratiam dei peccare
 semper pergentibus
 competit, qui-
 bus porro
 Christus non est ui-
 tima, sed horrenda iudicij
 expectatio.

SEXTAE PARTIS CATE-
CHISMI finis.

CATECHISMUS TABVLA QVINTA DE SACRAMENTIS.

THESES.

SACRAMENTA sunt non tantum tesserē professionis erga homines, & morum symbole, sed etiam atq; magis ceremonie euangelice, quibus est de remissione peccatorum promissio. Itaq; iusticie, fidei, & gratiae Dei signa sunt, atq; testimonia ac pacta.

Peccatorum, non sordium corporis ab
luto, ipsa mortis in Christi mortem.
Hec mundantur lauacro aque in uero

Primaria est

Ad Ephes. 5.

I.
Baptismus est Laua-
crum regeneratio-
nde de renouatione

Donatio Spiritus sancti et uite eternae
in resurrectionem Christi: atq; sic est
suplicatio bone conscientie erga Deum.

Spiritus sancti in nobis Secundariae musi- exortificatio, qua exument opera
effigit se fons Christi x. v. g. ut sit moris carnis ad Collof. 3.
Iam, sola Dei misericordia, cuius signi symbolum, et per Viisificatio, vel noncuite institu-
tio, qua induuntur opera spiritus sancti.
petua quedam pacem
nientia, id est, concursio peccatoris et renouatio
uite.

<p>Tria sunt sacrae</p> <p>menta, quorum</p> <p>author est Christi</p> <p>sicut Dio-</p>	<p>II.</p> <p>Cœna Domini est di-</p> <p>gnus Christi et cor-</p> <p>poris eius, eiusq; san-</p>	<p>Primaria</p> <p>Sanguinis effusio, qua peccatores paenitentiales abluuntur, utrobiq; tamen sit mortis Christi, id est, ciuius beneficiorum in nos memosynon, usq; ad eius aduentum.</p>

Myſt̄um & x̄ter̄ḡ ḡm̄nis p̄tot̄, ſub
X̄c̄, id eſt, cere p̄anc & uino, in fi-
moniarum h̄arū dei confirmationē.
& conditor & significatio eius
author.

Communionis id eſt, uite mutuæ, bene-
uolentie & charitatis, que π̄εσικώς
in p̄anc, per granorum tritici ſarragi-
nem, in uino per acinorū uinorum li-
quorum, quorem portenditur: ea de cauſa eſt
σώματ̄, eſt & γ̄πτικ.

Gratitudinis ſeu εὐχ̄δ̄iāς protan-
tis Chriſti in nos peccatores beneficij.

Baptismo renatus hac alitur & confir-
matur in uitam æternam.

111. Publica, que per verbi ministerium omnibus refre-
giscentibus publice euangelium, id est, peccatoris
absolutio aut potestas condonatio predicatorum. Hic est confessio, que sit
ecclasiastica, est ligatio Deo: que contritionem & fidem, paenitentie par-
tes complectitur. Huc veterum indulgentie, &
impoenitentium, & so-
luto paenitentium, sive publicae satisfactio-
nes, & excommunications rea-
plicè sive priuatim, scruntur.
Privata, qua singulis paenitentibus Euangelium p-
per ministros ecclesiarum, quocunq; tempore sa-
etas. Et est duplex.
ministrum uice Christi adiunciatur. Hic est locus
alteri confessio, que non est delictorum enunciatio.
ratio, Sed consilium, doctrina, & consolatio.

M 5

SEPTIMA PARS

CATECHISMI DE PIAB

uite institutione, uel de bonis operibus.

A M uero peccatores paenitentes fide propter Christum iustificati, porro cum sint noue creature, no uos quoq; parient fructus, iustosq; iusticie opera sequuntur, cum persona deo accepta sit, & eius opera deo accepta sunt, sicut exemplo est Abel eiusq; sacrificium. Ita bona opera, et si non iustificant coram deo, tamen necessaria & utilia sunt. Necessaria quidem, quia est dei mandatum, cui morem gerere decet & oportet, quia fides non est res otiosa, sed uia suam excrit per benefacta non minus, atq; cum incensum in flamman & ignem erumpit, quia fides extinguitur, cum non adsit per crucem, iuuacionem, & alia opera bona exercitatio. Utilia uero sunt, cum iisdem a deo premiata corporalia quam spiritualia promittuntur, et in hac terrena, & in coelesti uita. Quare mercede promissio bene operantib. subinde a Christo adiecta est, Et centuplum accipiet, et uitam eternam possidebit, Et misericordi deus erit misericors. Idq; genus multa promissa passim inueniuntur.

Pro

pronde piam uitam instituere, & uiuere cum
proletum necessere est.

Quid est pietas uitæ?

Et noue uitæ iuxta dei uoluntatem propter
hæc exercitium, propter obedientiam, propter
inpreceptum, propter rerum temporalium et
eternarum p̄ijs contingentium promissionem,
iustitio. Siquidem necessario obedientia, que
et operum iusticia, iustificationem fidei se-
parat. Quare Iohann. 1. Epist. 3. Qui facit, in-
quicūtus est, cui suffragatur & Paulus: Debi-
uit, dei sumus, ne secundum carnem uiua-
m, &c. Finis iustificationis est bene operari.
Iesu filij lucis in luce ambulabunt. Item cum
Christo resurgentēs à mortuis, in nouitate uitæ
ambulabis. Item, nos conditi sumus ad bona
opus. Rectè igitur Augustinus asserit, bona
opus præcedunt iustificandum, sed sequuntur
iustificationem. Sunt enim fidei illa opera diui-
nissimata ueluti quedam protestationes.
Brennromnes Paulinae epistolæ, ut iustificati
fide p̄iuant, magnopere urgent, & efflagi-
ant, in se apostolum in fidei obedientiam esse
fons. Nam si uera est fides, modo arboris
non potest non fructum facere. Quis enim
in uita

SEPTIMA PARS

in vita unius alicuius otiosa, atq; adeo in gratiam dei peccante fidem esse pronunciarerit. Necessaria igitur est obedientia in iustificatis, quorum opera, quia deo grati sunt, beneficia censemebuntur. Sunt autem uera & bona opera in decalogo comprehensa, utpote a deo precepta, & non ab hominibus excogitata. Hac enim ratione decalogus hic uitæ instituende norma & regula est. Verum eius specimen maximè probet ira nobis, qui nostri a deo prædestinationem in filios dei adoptiūos, qui nostri uocationem in Euangeliū, sanctorumq; communionem, quodeniq; nostri iustificationem in remissionem peccatorum propter Christum probè & tenemus, & credimus. Mox dei benignitate, sicut gratia ita & precum spiritus effunditur, quippe uos dei gratia & ualere, & esse testificatur, nos uosq; motus in cordibus nostris excitat, & impellit. Quare Pauli δι προτοίμαστε νοστρα tantum opera ordinauit, constituit, & preparauit, sed etiam adiuuit inchoatam piorum obedientiam, ut iudicem uisu & auditu mirabilia efficiant, sicut perspicue in Samuele, in Davide, in Esaia, in Hieremias, in Paulo, alijsq; sexcentis sum est. Verum sane est nos nihil posse sine Christo, sed cum illo ualentissimi sumus, qui no-

spiritum sanctum tanquam impulsorem, & gubernatorem suppeditat. Proinde, qui antea subtenebrarum eramus, iam per illum filij lucis Iesum, ut uestus Adamus exuatur & nouis induatur. Etiam si id ipsum perfecte a nobis fieri augeat in tanta infirmitate, tamen quia iuxta salutem in Christo consummati sumus, id est iusti, vto accepti, non possumus non per Christum in accere. Etiam si tum necessitas urgeat, cum imperceptum immutabile de pia uita instituerit, tum dignitas in persona iusta, tamen non premia $\omega\delta\lambda\kappa\tau\kappa\pi\alpha$ in rebus tam corporis quam animae ad uirtutes Christianas nos uerent, de quibus pa^{er}sim in sacrosanctis Bibliis exempla proposita sunt. Modo committentes in impios non parum deterrerent, cuius milie^{re} est ad Roma. 8. Si secundum carnem mortificare, si in morticini. Si actiones carnis mortificare, quae in renatis sunt peccata aut uina, aut mortalia. Venialia quidem sunt transiit uitiosi affectus, tamen non dominatur, sed idem repugnatur. Itaque credentibus in Christum, & inuocantibus condonantur. Neque igitur idem neque spiritum sanctum id genus peccati excutit. Mortalia uero, quod corpus peccatum et tyrannidem in non reluctantibus exercet;

SEPTIMA PARS

exercet. Tales enim homines, & uolentes & scientes de industria contra conscientiam peccare pergunt facinorosi, in quibus nemo homo ait fidem esse, aut spiritum sanctum inhabitare affirmabit. Quare sicut illic uita, ita & hic mors imperabit.

Quotnam rationibus pia uita instituitur?

Duabus. Communi & particulari. Communi quidem est, quatenus uniuersum hominum genus cuiuscunq; fuerint ordinis & dignitatis comprehendit, eaq; est iuxta decalogi uirtutes. Particularis uero est, que ad quosdam respicit, atq; singillatim officia personarū in officio esse exposcit. Itaq; uniuersalis institutionis ueratio ex decalogo petenda est, ueluti in primo precepto, uerus dei timor, dilectio, reverentia, in cuius bonitatem cordis nostri fiducia coniicienda est. Vanus hic sit nobis Cicero, qui deum magna tantum curare, & parua negligere memorie prodiderat, cum deus parem cum omnibus creaturis, siue in mundo sint magnae, siue despicabiles (Nam non est τροστρολογίη rationem habeat. Quare pijs à deo solo pendent, illi soli fidunt, illum solum patris loco habent,

lent. Ita in secundo est piorum confessio, praedicatione diuini nominis, glorificatio, invocatio, cum gratiarum actione. Quicquid nomen id est sacro sanctam dei maiestatem eleuat, & minuit id tanquam aconitum uitandum est. Ita in tertio est rerum sacrarum studium aliquanto attentius, est diuinorum beneficiorum commemoratio, est sedul' preceptionis assiduitas, Etiam si Christiani propter resurrectionis Christi recordationem octauus dies sacer, & Iudeis septimus, tamen est nobis libertas quædam. Observatur utq; ut sit publici conuentus potissimum propter doctrinam euangelij, & sacramentorum administrationem in ecclesia, certus, omnibusq; notulis. Civilitas quoq; exigit, ut seruis & iumentis relaxatio quædam permittatur, alioquin Christianus quilibet dies sabbatum est. Quare tamen dies non per aleam, non per luxum, non per ebrietatem, non per choreas à pijs transigendus est. Hi & alijs ludibrijs sabbati maximus est abusus. Ita in quarto est honor parentum, & eorum quos parentum loco habemus. Hi enim alii disunt pro loco & tempore, & omni beneficiorum genere afficiendi. Ita in quinto est cædes vilanda, non tantum que fit sanguine, sed & ea quæ vel signo, vel uerbo, quoties ijsdem proxim

SEPTIMA PARS

mus offenditur. Hinc absunt conuiciatores, ob-
trectatores, calumniatores, ofores, inuidi, Non
borum lingua teli uice esse non debet. Ita in se-
xto non sunt adulteri, non stupratores. Damna-
tur hic & stuprum simplex, & omnis uagabu-
do, contra mundicies tam interna, quam exter-
na requiritur. Ita in septimo cauetur, ut quisq;
opus suum faciat, quo se se, & Christiano pre-
sertim nomini addictos aleret, & nihil aliud
expilaret. Furtum autem facit, qui non tantum
rem alienam sublegit, sed & qui ui, fraude, iuris
prætextu rem alterius sibi uendicare & usurpa-
re audet, Sæpe tamen fur à fure in crucem
agitur. Ita in octavo, quisq; sit ueritatem exer-
& mendacij osor, cunctaq; negotia sincerè,
candidè, & absq; fuso expediantur. Ita in nono
& decimo preceptis cordis nostri puriores
exiguntur affectus, ut sit eiusdem sanctimoniu-
s. Est enim uis agniti concupiscentiæ retundenda,
Etiam si illinc uenialia, que ante a more schola-
stico sic app. illauimus, peccata suppululent, tu-
men non sunt extenuanda, sed summa con-
tione animi contra eadem nobis renatis deca-
randum est, ut liceat nobis cum Paulo dicere,
Gratia sit deo, qui dedit nobis uictoriam per Iu-
sum Christum, hoc est, beneficio Christi propi-
tiorum

titoris aut vincere aut certè refrenare istiusmodi morbos nobis integrum erit, alioqui in certamine cum eodem exclamabimus, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore &c.

Quomodo & cur lex adims
pletur, cum sit abrogata?

Abrogata sane est, non ut ne fiat, sed ut ne datur. Nam abrogatio est maledictionis in legi Christum satisfactorem abolitio. Sunt n. Christiani à iure legis conscientiam nostram accusantis & damnantis liberati, ad Galat. 3. Christus nos redemit à maledictione legis, dum pro nobis factus est maledictum, ad Roman. 8. Nulla nunc condemnatio est ijs, qui sunt in Iesu Christo. Due enim sunt causæ, cur lex abrogata sit, una promissio dei, ut est Hieremie 31. Feriam domui Israhel foedus nouum, non secundum pactum, quod cum patribus nostris pepigi. Altera est infirmitas nostra, quæ abrogandæ legi occasionem præbuit. Id uero ex Act. 15. ca. liquet, quod nec patres nostri nec nos portare potuimus &c. Dicat quis, si legi implendæ impares sumus, cur nobis eandem deus obtrudit? Impletur quidem dupli modo, priori quidem, per gratiæ imputationem et per Christi salvatorem.

N salvatorem

SEPTIMA PARS

uatorem unicum legi pro nobis subinde labo-
scētibus satisfit. Nam propter Christum peccati-
catis nostris deus misericors ignoscit, ut impun-
tatione coram deo iusti, beati, & salui simus.
Posteriori autem modo per nostram obediē-
tiam utiq; non ignauam, et si infirmam adimplē-
tur, utiq; hæc impletio & operatio est spiritu
sancti in nobis uirtus, sicut ad Rom. 8. ad Gal. 5.
manifeste docetur. Magnopere quoq; conductit
propriam infirmitatem nosse. Hac enim ratione
philanthropia eximitur, mentes hominum pertra-
refiunt, ut ad Christum uictimam totius mundi
recurrant. Deinde commonefacit ne quis, cum
non sit iusta & absoluta obedientia animus de-
spondeat. Nouit enim sua opera quidacunq;
propter Christum deo non displicere, sed a pa-
tris atq; omnipotentiissimi atq; beneficentissimi
misericordiam subinde propter Christum advo-
catum pœnitens refugit.

Qualis nam est altera pœ-
nitæ instituendæ iuxta pers-
sonarum officia ratio?

Hec est, cum singulis personis sua & institu-
tio & functio designatur, sic enim sit ut sum
queq; faciat officium, deo tanquam primo au-
thori

thorigratum, Et sicut Ethnicis id bonum, & ē
republica utile uisum est, si suam quisq; spar-
than, quam nectus est, adornaret. Quanto uti-
liu cœtu Christiano erit, si singuli in sua uo-
catione, hoc est sorte, tanquam in statione mu-
terasua diuinitus delegata subirent.

Quotnam sunt officiorum in personis genera?

Tu sunt, quot capita ciuitatis bene consti-
tutorentur precipua. Est quidem ecclesia
propter religionis tractationem suscipiendam,
Et politia propter cum societatis humanos, tum
Christianæ pietatis tutelam & conseruationem,
Et deniq; œconomia tanquam piorum duorum
capitum seminarium, & priuata schola, eaq; fa-
miliis. Ceterum sicut in ecclesia personæ
sunt, episcopi, diaconi, & auditores, Ita in ciui-
litate sunt magistratus, & subditi, Ita in domo
aut coniugio, sunt mariti & uxores, aut ex
fructu coniugij, sunt parentes & liberi, aut ex
possessione sunt domini & serui, aut ex estate
utriusq; sexus sunt senes & adolescentuli, sunt
aui & pueri. Atq; si ciusmodi ordines officio
suo egressi non fuerint, sed si singuli summa di-
ligentia, sicut decet & oportet, id ipsum expe-

N 2 dierint,

SEPTIMA PARS

dierint, & confeccrint, dici nequit, quād cuncta
hominum negotia uel altissima pace florerent,
et sancta persisterent. Sunt igitur uniuersa per-
sonarum officia quindecim, quorum singulis su-
prouincia iuxta sacre scripture institutiones
obeunda est.

Quænam est episcopi & in- stitutio & functio?

Episcopus Latinis est inspēctor & curator,
ἐπισκόπος enim est inspicere, tractationem
suscipere, curam agere. Nomen sanè officij est,
non dignitatis, & sepe uocabulum militare.
Quare hinc dictum est ducem exercitus ἐπισκόπον
περι, id est dispicere, ne quid sui uexillii militi-
bus quicpiam desit. Vnde & Homerius He-
rem ἐπισκόπον appellauit, cui & alibi est ex-
plorator. Athenis quoq; episcopi erant, & aii
mittebantur, ut à singulis subditis uite & rerum
gestarum rationem exposcerent. Prudentissimi
sanè homines otium euu uitorum omnium mu-
trem permittere nolebant. Quare in otioso
magnopere animaduertebant, dum rogabant
unde nam sibi uictum & amictum queritarent,
si ad rogatum non ritè responderant, sed facio-
rosi atq; conuicti plectebantur atq; ablegaban-

tur.

tw. Tales autem per Solonem ab Aegy-
ptiis Atheniensibus accepisse non dubito. Erat
enim rex Nabatbeis, sicut & Amasis regis, ut
terrum suarum custodes, post censuram, & iu-
dicium episcopi, atque etiam morte afficieban-
tur. Hinc illis fuisse uidentur episcopi, qui
fuerant Romanis censores, & Laconibus &c.
post. Itaq; episcopi nomen in ecclesiastica
censura manxit, ut is a suis auditoribus non mi-
nus doctus, quam uite modum efflagitarent,
aq; uerò aut inspectator, aut iuxta Hiero-
nymi uerbum superintendens. Neq; uerò, ut
iam Hieronymus ait, olim gradus presbytero-
rum & episcoporum initio distincti fuerunt.
Nam omnes ecclesiæ ministri, quibus docendi
euangelij et administrandorum sacramentorum
muru incumbebat, episcopi nominabantur.
Quocuidem sunt a pastione euangelica pasto-
res, sicut reges apud Homerū ποιμένες θαῶς,
& tam tradant & exhibeant tanquam myste-
riorum dei dispensatores ecclesijs suum demen-
sum parochi & hodie nominantur. Et si prima
fronte presbyteri ab etate (Nam qui etate, do-
cimus, & consilijs felicem ecclesiæ statum
uare poterant, præcipue ad hoc munus deli-
gerbantur) & contra episcopi ab inspicioendo

N 3 & spe-

SEPTIMA PARS

¶ Speculando dicti sint, tamen utrum est ministerij ecclesiastici notatio, quod in dispensatione & administratione verbi & sacramentorum Christi consistit. Quare in Ephesina ecclesia & Philippensem plures erant episcopi, Hi quoq; ab Apostolis non officio, quod ex equo utrifici commune est, separabantur, sed sede & loco. Apostolis enim erat incerta ut quibus munus ad docendum uniuersam creaturam delegatum erat. Sed episcopi certo loco constituti idem munus subeunt, non tantum urbano, sed etiam uicis & pagis. Itaq; olim & xviij. centurionem ceuicani episcopi nominati sunt, Verum ministrorum ecclesie, quorum nomine episcopos, presbyteros, parochos, pastores tam vicinos quam urbanos capimus, electio, uocatio, & ordinatio seu inauguratio olim nullas habebat ceremonias, excepta una manuum impositione. Itaq; nupsiam tonsuræ, unctionis, & aliarum id genus nugarum fit mentio. Itaq; Acto.1. Primus uiros pios & doctos in conspectu ecclesie constituant. Deinde dominum inuocant. Postrem sors a domino temperata in Iudea locum sumendum Matthiam designauit. Item Acto.13. in iunant, orant, manus imponunt, & ad predicationem ablegent. Item Acto.14. LUCAS & BAR.

nabm

nabat cum suffragijs creauerunt per singulas ecclesias presbyteros, precati sunt cum ieiunijs, commendauerunt eos domino, in quem crediderunt. Neq; bodic χ e ieiunijs improbanda est, si eius usus geminus obseruatus fuerit. Nam si in Hebrei, cum quicquid deo benedictum et consecratum uolebant, manus imponabant, et eodem ritu apud Iudeos omnes oblationes celebrabantur. Ita apostoli per manum impositionem presbyterum hunc deo offerabant et consecabant. Imponebant autem iis, quibus a deo spiritum sanctum precabantur, ut idem sic ordinari et gratiam spiritus sancti distribuerent, et se non ex seipso, sed e cœlestibus tantam rem administrare scirent. Itaq; hoc gestu erat communicationis auxiliij mutui, et commissionis, donis spiritus sancti signum et symbolum. Eligebantur autem olim ecclesie iudicio, non curatorum quorundam pontificum. Quia de re Cyprianum audiendum esse iudico, ipsa, inquit, plebs maximè potestatem habet, uel eligendi dignos sacerdotes, uel indignos recusandi. Quod et ipsum uidentur de diuina authoritate descendere, ut sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligitur, et dignus atq; idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Idem

N 4 paulo

SEPTIMA PARS

Paulò post, Coram omni synagoga iubet deus
constitui sacerdotem, id est, instituit & ostendit ordinationes sacerdotales, non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe præsente, uel deligantur malorum crimina, uel bonorum merita prædicentur, & sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium suffragio & iudicio fuerit examinata. Hinc intelligi potest ritus ordinandorum episcoporum à Lampadio in uita Alexandri Seueri descriptus. Solebant enim nomen ministri ecclesiæ alicui praesiendi publicè proponere, si forte in eo esset culpabile, quod ab officio indignum repellere. Non alio modo Augustinus Eradium successorem suum designauit. Postea eligendi ministri prouincia ad proceres ecclesiasticos ad tempus translata sic est, ut è uicinia unus aut duo episcopi & uitæ sanctitate, & doctrine synceritate præ alijs spectabiles in ipsam deliberationes conuocarentur. Sed ea consuetudo hodie antiquata, aut certè corrupta est, & per cornutos presules ad sunt iura collationū, presentationū, & alia id genus tyrannica dominia surrogati sunt, Merito igitur collationum restitutio tali fieret, ut seniores magistratus iussu conuocati consulenterentur, quibus nota est episcopi functio, & quis

quibus certum esset de ingenijis ordinando &
ministrorū, de eruditione & moribus iudicis.
Proinde & illa sacrificuli cuiusdam acclamatio & approbatio hodie, sed admodum temeraria
solet, quæ olim fuerat totius ecclesiæ,
cum ministerium ordinandum esse et dignum et
iustum. Dignus quidem est propter eruditionem
quæsta esse debet, tum ut διδακτικός, id
est, qui ad docendum esset, tum ut aduersarios
pietatis Christianæ conuincere & redarguere
posset. Quare tenax erit fidelis sermonis, & sa-
ncto doctrine, ne aut insidijs aut minis, aut affli-
tione, aut alijs rationibus se abduci sinat. Iustus
arbitratur propter uitæ honestatem, cum sit irre-
prehensibilis, ne quando propter illum flagitiū
innocaretur, cum sit maritus, ut fornicatio-
nem detinet, cum sit sobrius et vigilans, ut ebrie-
tatem & socordiam fugeret: cum sit sapiens, ut
stolidem et temeritatis nota illi inureretur;
cum sit moderatus tam gestu quam habitu, ut le-
sitanum & scurrilitatem detestari uideretur: &
cum subhoffitalis, ut exulantes præcipue Chris-
tianos aleret & foueret: cum non sit uinosus,
ut inter lurcones pocula exiccaret: cum non
uero, uel lingua uel manu, ut calumnias &
leronianam crudelitatem subterfugeret: cum

N 5 non

SEPTIMA PARS

non sit turpis lucri studiosus, ut fraudem & do-
lum in contractib. abominetur: cum sit equus,
ut & turbas non daret, sed multum de suo iure
remitteret: cum non sit rixosus, ut omnem per-
timaciam & conflicitationem formidaret: cum
non sit avarus, ut faciundae pecuniae nimium stu-
dium excraretur, Et sic per alias virtutes epi-
scoporum pergendum est more, & descrip-
tione Pauli, quibus episcopus & ecclesie minister,
ceu gregis istius tunicae ornatus esse debet. Tale
sanè episcopum pro dignitate laudare nemo sa-
tis commode potest, præsertim nostra memo-
ria, qua nobis Flamines, Lupercales, Salii, &
nescio qui non prodigiösi monachi obtrudun-
tur sacre scripturæ depravatores, quorum
pluriq; omnes, sunt & Motpro episcopi iuxta
Petrum, id est, qui alienæ provincie & admini-
strationi non ritè uocati, & electi sese inge-
runt, qui in causa sunt, cur officia ecclesiastica
ita conturbentur.

Qualis nam est diaconorum institutio & functio?

Institutio & functio est diaconorum, præ-
sertim eorum, qui erarij ecclesiastici in schola-
rum & ministrorum ecclesie stipendia, in pau-
perum

perum dimicium praefides sunt, quorum occasio
fuit hoc, Graeci obmurmurabant pauperes suos,
et illas negligi, quibus apostoli excusantes se
nisi muneri non esse parer. Itaque a multitudi-
ne, ut viros probatos septem, quibus id negotiū
demandaretur, eligerent, et hinc diaconos
ministrisunt, sed pauperum, quorum institutio-
nem Lucas subdit. Quos elegerant, inquit, con-
siderant in conspectu angelorum, et orantes
imposuerunt illis manus. Fuerunt et diaconi,
Theologie Christianæ studio penitus addicti
autyrone, et tempore Hieronymi κληρονομού-
siles. Nam ex horum sorte et classe erant
κληρονομεῖοι, id est, sorte eligendi eiusdem epi-
scopatus competitores. Sicut diuus Matthias
et Iacobus forte apostolorum electus, et
etiam apostolus. Vtrique vero diaconi sunt pu-
dici, non bilingues, non uindicti, non lucrum
impescantes, sed bene in fide instituti, unius
morum, liberorum suorum et rei familiaris
suum, et fideles gubernatores. Vocabulum ta-
men diaconiacum fuisus et suo loco patet.

Quænam est auditorum

ecclesiæ functio?

Decet hos et observantia, et liberalitas
iuxta

SEPTIMA PARS

juxta cum gratitudine. Observantia quidem est, qua presides & pios doctores summo honore, tanquam eos, per quorum ora Deus loquitur, non grauare prosequimur. Hi enim iuxta Paulum dupli bonore digni sunt, qui in docendo suum officium expedunt. Multaque iisdem uel Paulo numerata priuilegia concessa sunt. Liberalitas uero hic est, qua ministris ecclesie iustum & amictum ex nostro procuramus, sicut et ipsa gratitudo exigit, tum propter munus docendi & exhortandi, tum propter curam & custodiam nostri, ne prauitate doctrine perimantur postores seducantur. Si aequum est, ut propheta naram artium magistris premium Nimerude, quod est, in Discendop numeretur, quanto & quius est, ubi sacra prophanis rependuntur. Quare stipendium iisdem merito idque satis liberale debetur, quos hospitales, & liberales praecipue esse decet. Nonne qui plantat vineam, & de eius fructu edit? Nonne qui gregem pascit, & de lacte gregis edit? Si olim bobus, qui et ipsi deo curae sunt, triturnibus os non obligatur, quanto rectius carnalia ihs qui spirituam seminarunt, demetere licebit? Notum est, ut semper in ecclesia Christi hi qui in sacris operati sunt, ex sacrificio uixerant, ut qui sacrario astiterunt,

quievant, unde cum sacrario partem deceperant. Sic enim Dominus ordinauit, ut qui euangelium adnunciant, ex euangelio uiuant. Nam Christus opes ex fidelium manibus collectas, quibus iuxta cum suorum discipulorum collegio uiaret utam, possedit. Sic enim Lucas memoriae prodidit: Iesus faciebat iter per singulas ciuitates & castella, prædicans, & adnuncians regnum dei, & duodecim cum illo, simulque mulieres aliique, que ministrabant eis de facultatibus suis. Ne queri sita beneficentia quis se mendicum esse indicaret, ut collata sibi non esse sua putaret. Hec non est mendicitas, sed potestas. Sicut et Paulus ad Corinthi. An non, inquit, habemus potestatem edendi & bibendi? Quis militat suis stipendijs unquam? Necque ab huius sententia Augustinus recessit, qui in libro de opere monacho sum ex euangelio uiuere, non mendicitatem, sed potestatem esse contendit. Hic inuidi aduersarij obiiciunt Christi uerbum: Gratis accepistis, gratis datur. Quae sententia si non contorta fuerit, addona sationis gratis conferenda duntaxat precipui respectur. Rursus ogganiunt, Christi discipulos uacuos quippe sine ære, sine tunica, sine calceamentis, sine uirga, sine pera, in eos aurum & argentum eosdem possidere noluit.

SEPTIMA PARS

noluit. Hoc sanè dictum magis urget, ut de uictu
nulla eos tangat sollicitudo. Nam illis auditores,
que est eorum gratitudo & prudentia abunde
que necessaria sunt, profsident. Itaq; cupit, ut
non sint auari, non sint de uictu anxii: & ratio-
nem Christus subdit, Nam dignus, inquit, est
operarius mercede sua. Quare & apud Lucam
discipulos rogat. Quando, inquit, ablegauis
sine sacculo, & pera, & calceamentis, num quid
defuit uobis? Responderunt nihil. Quod uero
ex Matthæo illud, Ne possideatis, afferunt. Fallus
tur plurimum. Siquidem nihil possidere est idem
apud Marcum & Lucam, nihil in uicem tollere.
Neq; admodum ullum Pauli factum mouebit, qui
sibi manibus uictum queritbat, quod est non sit
indecorum, si propter indesatigabile studium
commodè fieri posset, tamen idem apostolus
suum ius in stipendijs numeratione retinuit, uelut
cum apud Corinthios laborauerat, & ab iisdem
nihil receperat, sed mox alibi: Alias inquit, de-
predatus sum ecclesiæ, accepto ab illis stipen-
dio, quo uobis inscruirem. Et cum apud nos
(Corinthijs loquitur) essem & egrem, nos sumus
onerosus cuiquam. Nam quod mihi deerat, supra
leuerant fratres, qui uenerant ex Macedonia.
Item ad Thessa. Non inordinate, inquit, gessum
nos

us inter nos, neq; gratis panem accepimus à quoquam &c. Laudandus igitur Constantinus imperator, dum res ecclesiarum dispositus, uniuscivitati proficeret, ut cleris sufficientia emolumenta perciperet, & id ipsum lege confirmavit. Contra detestandus est et Julianus & Deo, qui clericis omnia priuilegia, honores & consuetudines substraxit, leges positas pro eis soli, & virginibus atq; uiduis que in tanta penitentia inter clericos alebantur, in publicum collas bona exegit, ornamenta sacra, pecunias, templis à Constantino & Constantio fundata abravit, scholas extirpavit. Quare populus Christianus non parum sub id tempus uexatus est. Huius loci sunt regum donationes, principum & nobilium fundationes, decimae & alia igitur donaria, ut ministerium ecclesiae prodigante conservaretur, ut schole piæ iuxta cum bibliothecis amplioribus instaurarentur. Hoc autem impij Flamines sese principes faciunt, iuncta bona ecclesiae concoquunt, etiâ> fidelibus & prudentibus ministris fame percutiunt.

POLITICA.

Damagistratus officium.

Hic

SEPTIMA PARS

Hic sit & pius & bellicosus. Pius quidem, ut negocium ecclesiae Christianae a deo munus & datum, diligenter conficiat, & si quid depravatae doctrine immisum fuerit, sedulò Christianorum episcoporum iudicio tollat. Bellicosus uero, cum suos defendit, ut in pace sine iniuria uiuant, ut sit euangelica, id est, iusta legum constitutio, quia fontes & flagitiosi puniuntur, & innocentes honorantur. Is enim uerus est gladius, quem & Alexander magnus novisse videtur, qui cum Homeri poesin gemmato scrimio, quod a Dario acceperat, considerat, semper in ore habuit uersum Homeri, non tantum Agamemnoni conuenientem, sed etiam fibi ipsi.

Αμφότεροι οι στρατηγοί, κατηγόροι ωχράτις. Hoc est, pius sit magistratus & bellicosus. Sic enim erit dei minister in bonum. Quare ueteres principem τῷ πρεσβυτερῷ τῷ νολή τῷ προτρόπῳ καθέμονα appellare soliti sunt, uidelicet, ut curam & religionis purioris, & societatis ciuilis habeat. Itaque in sacris literis dij salutantur, praesertim cum datus munus idq; delegatum faciunt. Nominantur patres, cum suos subditos non minus ad amorem, atq; parentes suos liberos. Student enim reges unicè, ut in pace cursus euangelij non impediatur.

trū, & ita olim ἐιρηνικοὶ, ἐιρηνοποιοὶ, ἐιρηνοποιοὶ vocabantur. Gladio sanè utuntur, unum Tyrannico, sed paterno, non ut qualiter causa bellum inferant, sed ut suos defensent, omnemq; impetum & vim arceat. Nota est Traiani vox, que dextre intellecta, non parum magistratum officij sui commonefaciet. Ipse enim tulens magistro equitum gladium, dixit, Si in imperabo pro me utaris, si in iniusta, contrans utaris. Huc afferenda sunt exempla pietatisq; quibus sacrosancta biblia pañim reseruunt, & in his subinde hæc duo officia remittunt, & quasi in tabula depinguntur, ueluti Davidis, Solomonis, Iosaphat, Ezechiæ, Iosicæ, Constantionorum, Theodosiorum. Quare Esaiæ 49. scriptum est: Et erunt reges nutricij tui. Nam magistratus est potestas à deo ordinata, certi legibus subditos regendi, et consceleratos puniri propter societatis hominum tranquillitatem. Hic enim improbitatem coercet, honestatum puram religionem ornat, rectè facta probat gladio, id est poena corporali punit. Itaque iudicium concessa & precepta est, cum sit publica. Deus enim gladiū & ordinationem etiam genitium magistratum approbat, Porro hoc loqueritur, Liceat ne magistratui hereticos

O exureret

SEPTIMA PARS

exurere? Respondendum est, si non latrocina-
tur, si non furantur, si nemini uim inferant, sed in
externis rebus pacatiissime suum officium faciunt,
non sunt trucidandi. Hi enim suppicio post
hanc uitam destinati sunt. Quare Christus suis
discipulis præcepit, ne xizania eradicarent, sed
usq; ad tempus messis eadem excrescere sineret.
Item, Linum fumigans non est extingendum.
Paulus ad Titum, Hæreticum, inquit hominem
post unam atq; alteram correptionem deuita.
Verum si factiosus fuerit, & aliquot motus in
republica excitauerit, tunc iure à magistratu
castigandus & puniendus gladij potestate efficitur.

Redde & subditorum functionem.

Sunt quibus displaceat principibus prouinciam
procurandæ religionis iniuncta esse, Ignorantibus
ut sit primæ & secundæ tabulæ custos, quatenus
externa scelera prohibeat, fontes puniat, & bo-
na exempla proponat. Quare in altero Psalmo
magistratus officij sui admonetur. Et nunc reges
intelligite & erudimini qui iudicatis terram.
Item Psal. 33. Aperite principes portas uestras,
& eleuamini portæ mundi (hoc est, uos reges &
imperia per translationem) ut introeat rex glo-
rificans.

Psal. 101. Dum conueniunt reges &
populi seruiant domino. Item Psal. 148. Re-
gum, & omnes populi laudant nomen do-
mini sae 49. Et erunt reges nutritores tui, et
reges nutrices. Quid multis? multo plura &
eximonia, & exempla passim inueniuntur.

Da subditorum officia.

Quae sunt præcipua, quorum primum est
obedientia, quæ est licita diuinitus ordinata, &
conferma propter necessitatem & utilitatem.
Rebellis, factiosi & seditiosi, non tantum
magistrati resistunt legitimo, sed & ordina-
tione diuine, quæ & leges, & constitutiones
complectitur. Hæ enim nullæ sunt nisi magistra-
tus, quæ lex loquens direxerit. Quare probè
conuenit hic Senarius:

Ιηροπόδιονος ἡμέρας Χονταῖχος.

Quid si non nihil præciperet puræ religioni
contrarium obediendum ne est? Nam tragicis sen-
tentiis non est approbanda, qua obedientiam
exigit, etiam si magistratus impia mandaucrit,
cum hi sunt uersus:

Ἐλλόποδόλις σάστε, τοδε χρή κλύειρ
μηδικρά, ηχή Δίκουα, Κτενάντα.

Nisi quis ὑπερβολῇ quadam à poëta sum-

O 2 manz

SEPTIMA PARS

man morigerationem notatam esse statueret.
Est. n. hic regula tenenda tum à Christo tradita,
cum phariseis de censu percunctantibus respon-
derat, Deo quæ dei sunt. Cæsari que sunt cæsaris
danda esse, tum alijs uerbis in Actis repetiu,
Oportet deo magis obedire, quam hominibus,
Sic Ioseph in Aegypto potius deo morem gesit,
quam regi. Sic Daniel in lacum leonum coni-
maluit, quam ut impio edicto Persico pareret.
Sic Phrygiae præfectus Adactus contra Dioce-
tiani sententiam omnem superstitionem sustulit,
et Christi doctrinam diligenter excoluit, sic
nobilis uir in urbe Nicomedea in populi conspe-
ctu eiusdem imperatoris literas religionem
Christianam diffamantes concerpit. Sic Valen-
tinianus, adhuc tribunus militum, nondum impe-
rator creatus, sacrificulo aquam lustralem in-
spergenti etiam inspectante Iuliano imperatore,
alapam impegit. Sic Ionathas Dauidem uel inui-
to patre et rege, defendit. Sic Abdias sacerdo-
tes accepit, quos Iesabel imperfectos cupit. Ne
multa, in rebus pietatis Christianæ non reludan-
tibus, summa diligentia principibus mos gen-
dus est. Conducit quoq; talis obedientia propter
multas promissiones, sicut inobedientiam pena
horribiles sequuntur. Est enim suæ ordinatio
nisi uincit

gij index & conservator. Quare qui magistratus resistunt, iudicium sibi acquirunt, sicut Core, Dathan, Amelech, & Absoloni accidit. Alterum est officium eorum, ut principem timeant, ne edicta & constitutiones eius, aut negligant, aut parvifaciant. Timendum autem est, quatenus conscientias nostras impijs mandatis non obstruat, alias dictum Christi hoc quadrabit, Non timebas, qui corpus occidunt &c. Nam priuati hominibus magistratui resistere non licet, immo constanti confessione fidem suam testari, & se promissionibus dei contra uim iniustam consolari oportet. Itaq; Solomon Time, inquit, deum filii mi, ac regem, & seditiosis te non adiungas, quia subito peribunt. Quid si iniuria tibi ab eodem illata esset, utiq; vindicta tibi est probita, etiamsi per summos ordines tanta licentia istius tyranni refrenari posset, tamen tibi missandu[m] est, & iudicium deo committendu[m] est. Is enim suo tempore tyrannos punire nouit, & regna sicut constituit, ita et transvert, quemadmodum in omnibus monarchijs multa exempla & mutati imperij, & tyrannidos punite proposita sunt. Tertium est honor, qui tantus esse debet, non solum, ut quis caput aperiat, & genili quadam consuetudine manus de oscula-

O 3 tur,

SEPTIMA PARS

tur, sed etiam ut deum pro illius incolumente
gubernatione, & administratione secundare
preceatur, atque in ea ordinatione dei bonitas
sapientia & clementia in homines perspiciunt.
Quotusquisque igitur est, qui suum magistratum
non summo honore prosequeretur? Nam deigna-
tia perpios principes uera religio, leges, iusti-
cia, & pax conseruatur. Pro illo igitur oran-
dum est 1. Timo. 2. Hic damnandi sunt palpones
anlici, qui cuncta ad principum sententiam &
mutum tum dicunt, tum faciunt. Ultimum est in
pensione uectigalium & tributorum, quorum
appellatione canonem cum indictione breuerter
ordinarias & extraordinarias collationes pro-
pter communem defensionem uel in periculo
tempore superindictiones capimus, que ferenda
sunt, si probabilis ratio adducta fuerit, & iusta.
Nam res subditorum & magistrorum sunt di-
stinctae, & hic diuinae legi, que dolum, imposta-
ram & furtum prohibet, subiectus est. Pruden-
ter igitur Romae Tiberius a subditis tantum uel-
lus exigendum esse suavit.

OECONOMIA EX CONIVGIO.
Explica maritorum in uxori
res officium.

Ipso dilectio uxor, quæ et si adhuc com-
misit, tamē sua quædam opera habet cuiusmo-
dum, sanguine, nutritio, tutari, et defendere, atq;
succedit postulat, pro ea mori. Quæ cuncta
ex consuetudine orationis commodè colligun-
tur. Sit igitur ea uiri dilectio, non tantum ex-
terna, quæ gesticulationibus nonnullis, & sape
sorribiliter significatur, sed & quæ sit corde con-
sentiente. Primum exemplum Christi cœu in spi-
rituali connubio nobis maritis proponitur, qui
se eccliam suam dilexit, ut pro eius salute
et perpetua comparanda mori uel in cruce
inter prophetarum uaticinia non sit reueritus,
ut si esset gloriosa, quippe sancta, & irrepre-
hensibilis. Quare baptismo eadē sic abluitur, ut
nō sit neq; pruga, neq; macula conspicua. Ita mari-
tuam rugosam uxor euideat, cum eandem mor-
bos deprehendat, non protinus de separatio-
ne repudio, sed de medela cogitabit, eaq; non
tyrannica. Sæpe tamen iuxta Solomonem rebel-
li, urecalletranti asino baculus paratur emen-
dationis tantum gratia. Mox utilitas dilectionis
quemlibet maritum moueat, Nam se diligit, qui
suum ipsius uxorem diligit. Ratio est, quoniam
sæparem diligit, Est enim caro uiri uxor ipsa,
& obliter ad matrimonium fit allusio. Siquidem

O 4 deus

SEPTIMA PARS

deus per propagationem genus humanum conseruaturus, certo modo opus generationis ita ordinavit, ut masculum & fœminam ex illius latere & oīsibus natam, indissolubili vinculo coniungeret, & in paradiſo decreuit, ut duo essent in carnem unam, hoc est, indissolubiliter copulam. Itaq; matrimonium est legitima & perpetua maris et fœminæ a deo ordinata, cum ad uitandam fornicationem, tum ad sobolis propagationem, coniunctio. Itaq; duorum instituitur coniugium, & omnes uagæ libidines prohibentur. Nam si talis coniunctio coniugum sit diuina, quis namibi permitteret, ut eam nimis indissolubilem sciungeret, ut iustum inter coniuges, dilectionem non promoueret & confirmaret? Deinde absurdum osores uxorum suarum mitigaret. Quotum quisq; enim, qui uxorem tanquam aut suparet, aut suam carnem odio haberet? Profectio nemo nisi mentis parum compos. Postea dignitas & precium uxoris ad dilectionem impellebat, cum præ illa & ipsi parentes etiam iuxta dei constitutionem, maximè si illud vinculum aut dissoluere, aut disturbare conarentur, postbendi essent. Quis igitur suam uxorculam non diligit? Tum ipsa creatio urgeret eam dilectionem. Nam ex Adam costa Aeuia prognata

quod est præcipuum dilectionis symbolum, tum in loco geniali cordi, tanq; eiusdem scaturientia modum vicino, tum ex labore. Siquidem ut corporis, potissimum tamen pectoris cratis costarum, & durior & robustior pars est, ita ut uxoris robur censemur, nimis ut sic eadem diligit, quo eandem uel capitis periculo uterum dubitaret. Postremo sicut in connubio spiritu, quod est inter Christum & ecclesiam, tanquam magnum mysterium, est summa dilectionis uirtus. Cur igitur non sit inter coniuges et equi & candida dilectio? qualis inter Adamum & Eouam, qualis inter Abramum & Saruam fuit?

EX FRVCTV CONIVGII,

Explana liberorum
functionem.

Est in obedientia, & honore parentum. Obedientia quidem, cum etiam ex animo, non tantum externo quodam gestu parentibus filij obsequuntur, & corundem iussa diligenter exequuntur, si nihil contra dei mandatum præceptum fuerit, obsequendum est iisdem in domino, quod est, aut candidè, abq; fuso & simulatione, quod eo odiosissima est, aut iuxta Domini præceptum,

O 5 ceptum,

SEPTIMA PARS

ceptum, Itaq; eiusdem ratio à decoro seu iusto subditur. Nam sic Deus præcepit honorandos esse parentes, tam corporales quām spirituales, sicut & supra in decalogo planum fecimus. Præterea & ius naturæ exigit, quod est in iconi
Δαύτιπελαργη. Vrget & pietatis in parentes gradus, Vrget & gratitudo propter multa in se beneficia: Vrget & dignitas cum utilitate coniuncta. Nam promissiones tam corporis, quām animæ adiiciuntur. Siquidem honorantib. parentes, tum benè erit, id est, omnium rerum in vita successum deus fortunabit, tum longeus erit. Sunt enim impij liberi ut plurimum brevioris uite. Malè enim Chaino, malè Absoloni, male & alijs compluribus flagitiosis filiis cedidit. Laudabilis est hic Senarius uel apud gentiles scriptores.

Ἴνωνος Ειώστες γνηροβοσκῶν τοις τοῖς.
Viuax eris scnes parentes confouens. Vnde
& Homerus μινυνδασιον finxit, qui est &
μικρόσι, qui nutricandi parentes officium
neglexit, Iliad. 2. & 5.

Διδὲ τοκευστὶ Δρέπας οἰλοις ἀπέδωκε.
Aristoteli sanè sunt νόμοι πελαργικοὶ, leges
quibus liberi suos parentes, aut etate ingraue-
scente minus ualentes, aut per iniquam foru-

amparriimos alcre cogebantur, Vnde est
Platone magnopere collaudatum à cico-
nepietatis in parentes natura sumptum δὲν-
τιλαγγη. Debentur enim illis premianu-
tria, Grecis dicta, Θρηπτίγια η Εοφθα.
Gentiles tamen legislatores alendos parentes
esse affirmabant, si liberi sic instituti & edocli-
erent, ut per artem aliquam alcre licuisset. Au-
thore & Vitruuius, Alexis ait, Athenienses
illoportere laudari, quod omnium Græcorum
leges cogunt parentes ali à liberis, Athenicna-
sium non omnes, nisi eos, qui liberos artibus cru-
dissent, quibus suffragatur & Plutarchus in So-
lone, q[uod] ex his lex in XII. translata est, cuius
in fragmentis exemplum etiamnum per ini-
riam temporis extat: **FILIVS ARTE CA-
RENS PATRIS INCVRIA EIDEM
NECESSARIA VITAE, SVBSIDIA
NE PRAESTATO.** Sicut & Cicero lib. 2.
de legibus eiusdem meminit.

Subde & parentum in libe- ros functionem.

Educationis opus parentibus imponitur,
civitatis hic numerantur officia, quorum pri-
mæ equitas seu moderatio animi, Solent
enim

SEPTIMA PARS

¶nīm ferē parentes, aut lenes, aut asperi, & im-
mītes. Quare hic nimia lenitas, & securitas pa-
rentum in educatione prohibetur, & atque si-
cūt nimia indulgentia filios corrumpit, ita securi-
tas animos discentium obtundit. Exempla sunt
in Terentio, Demea & Mitio. Vtrinq; iuste edu-
cationis uera ratio desideratur. Nam ut Demea
rusticus, durus, & morosus est in liberos, ita Mi-
tio nimium mitis, lenis, & nihil non indulgens.
Hic igitur ab adolescentibus alioqui à labore ad
libidinem propensis & procliibus adamatur,
Ille uero cunctis odiosus erat. Itaq; Paulus à pa-
rentibus filios ad iracundiam prouocandos esse
rennuit, Id. n. est μὴ παρογύγεια ut pote ne
per morositatē quandam & inclemētū paren-
tes sua autoritate in illos abuterentur. Alterum
officium est contra lenitatem τοῦ θεοῦ, que in-
stitutionem tam sacram, quam prophanam com-
prehendit. Erudiendi autem sunt pueri in Cate-
chesi Christiana, uel in prima etate, deinde pri-
marum artium dicendi elementa & mathemata,
ut ad altiores disciplinas felicius aspirarent,
probè condiscant. Ultimum est uocatio contra
parentum morositatē, que est admonitio,
sed amica, non aspera, non dura. Nam hic animis
liberorum quæ necessaria & commoda sunt, ceu
angustis

ingitis uasculis instillantur, ne seuis dictis praes-
teritum adobruantur, sed ut lubrici eorum
ores oportunis & tempestiis admonitionib.
sponde corrigitur, Vcrum hic institutio sancta
erigitur, cum uox Domini adiiciatur, ut ea-
dem sit Christiana, & Christianis discipulis di-
gna, & quaquam longe non tantum uulcus dis-
ficiunt, res ipsa loquitur, sed & doctorum tur-
bulari gratiora sunt iura & medicamenta, qui-
bus corpus tantum alitur, & diuitiae accumulan-
tur, quae Theologie sacrosanctam, quo anima
excolitur atque perpolitur, studium. Huius loci est
iudiciorum Plutarchi, Erasmi Roterodami
& diorum complurium.

EX POSSESSIONE ET FAMILIA.

Afferto & seruorum officium.

Vnum est principi, utpote obedientia, quae mo-
bile fidelis esse & decora, cum timeant solli-
citudinibus nihil sinistri & mali cogitent, & nihil
remurarent, sed fideliter & simpliciter cum
gudio, & animo consentiente iussa herilia exe-
quuntur. Etiam si interdum domini sint morosi
Opini, tamen iisdem parentum esse Petrus
iubet

SEPTIMA PARS

iubet simplici animo, qui nihil grauare facit, sed placide in officio suo pergit. Modo sit candida non fucata, absq; fraude & malo dolo, quales ferè sunt ὁ φῶνας ἀληθῶν, qui dominis praesentibus strenue laborat, sed illis absentibus, sunt ignauissimi. Modo sit ultronea cum deo precipienti morem gerunt, non obmurmurantes, non male heris suis precantes, sed absq; flagris & conuictijs, sua sponte iussa domini perficiunt. Ratio adiecta est nunc ab honesto. Nam dominus uestræ seruitutis author, spectator, & remunerator est, ex emplo sit Iacob Gen. 30. Ioseph, et Pauli Onesimus. Nunc ab utili, Nam illis & can didè & ultro inferuientibus, deus præmium sua gratia remunerabit, præsertim si crediderit, & hic et in cœlis suum præmium habebit, si minus crediderit, præsente uita secundiore fruetur. De præmio autem seruorum nulla hic sit mentio, cum que seruorum erant, domini esse iudicabantur apud Romanos, Hebræos & quosdam Græcos.

Adsit & dominorum officium.

Est minarum remissio, qua tyrannis, & secum imperium in mancipia prohibetur, & res quiritur,

quoniam, ne serui suam seruitutem aut detestentur profugi defranciant, ut domini illis sint tum. epi, cum multum de suo iure remittunt, et nihil immo iure contra eosdem agant, tum boni & benefici, quorum unicum studium est, ut seruis tanquam in familia sua subditis benefaciant, & beneficis illiciantur & obstringantur tum benevoli, cum seruorum commoditatibus studeant. ratio est à comminatione, Dominus enim est in pectora tyrannidis et duri imperij, heros puniet, seruos iudicabit. Confirmatio eius est, ut deus eodem loco & discrimine tam heros quam seruos habeat, nihilq; prærogatiæ propter personas quid deum sit.

EX AETATE IN VTRORUM

QUE SEXV.

Quales nam essent senes?

Sunt sobrij contra temulentiam. Est enim scilicet familiare uitium bibacitas, Sunt grauitate incontinentiam & impudentiam. Decet enim illos vacivitatem quod Oratio est iuuenari, id est iuueniliter lasciuire, & vixitatem autem et dignitas quedam, qua adolescentes ad uincendiam concitantur, & coguntur, Sunt moderati

SEPTIMA PARS

derati & modesti, tam gestu quam sermone & habitu ad iuuenum libidinem refrenandam: Sunt sani tum fide in deum, tum dilectione in proximum, & sicut ad prioris tabulae præcepta fides, ita dilectio ad posteriores uirtutes referuntur. Vtriusq; autem condimentum est patientia, quæ afflitti deum inuocant, & alia pietatis opera exercent.

Quales nam essent adolescentulæ?

Temperantes potissimum sint, Nam iuxta platonem temperantia totam hominis mentem sanat. Quare eosdem uult esse & bene compostos, & rationi obtemperantes. Huc afferenda ex Ciceronis & aliorum Philosophorum scriptis iuxta etatem personarum decora.

Quidnam deceat anus?

Decet, ut se sanctas atq; pias ipso habitu contestetur. Solent enim matroneæ etate prædictæ lascivius se colere, & aliquid in uestitu superstitiosum habere. Sit igitur habitus qui deo & religione congruit. Decet, ut non sint caluma

amatrices. Est enim loquacitas morbus mulierum, quem senectus adauget dicax, garrula, et sedica. Decet, ut sint abstemiae. Siquidem mulieres sunt, unde fit ut modestia & grauitatis esse indecenter proteruiant. Decet ut adolescentes ad honestam & pudicam uitam inueniant, tanquam Christianæ scholæ doctrices trahentes.

Quot nam sunt decora
adolescentularum?

Quinq;: quorum uum est, ut amore coniugal, & pia liberorum educatione retineantur. Alterum est, ut sobrie & continenter domum suum gubernent & administrent. Tertium, ne publico uagentur, et domestatim ultro citroq; ueniant. Quartum, ut sint pure, castæ & temperantes. Ultimum est, ut modeste uirorum imponentur, nullumq; ferociendi occasio- nes corripiant, qua parum morigeræ essent. Ratiōne euangelica doctrina propter prausiuorum mores apud maritos infideles, quales & subid tempus erant nonnulli male audiat. Nam non tantum eiusmodi mariti, sed & bona eisdem pars offenditur.

P

Quenam

SEPTIMA PARS
Quænam uiduarum sunt
officia.

Multa sunt. Oratio tamen, fides, spes, caritas, patientia & cognatae virtutes maximilis competit, Verum quænam uidue ex officio ecclesiastico alendæ sunt, Paulus ad Timotheum satis distinctè explicat,

FINIS.

it
es, ca
meil
erario
noa

CATECHISMI TABVLA VI. ET VLTIMA
DE PIBTATE VITAE VEL DE BONIS
OPPERIBVS.

THESES.

PIETAS uitæ, est nouæ uitæ iuxta Dei voluntatem, propter
fidei exercitium, & obedientiam, & propter Dei præceptum, & re-
rum temporalium atq; æternarum promissionem, institutio.

It salua sit Dei Opt. Max. proprietas.
vt uenerando Diuine Majestatis nomine
non abutamur.

Fides cum spe
vt requies sabbathi diuinis meditationibus,
et p[ro]i[er]i exercitiis impendatur.

luctu Dei p^{ro}ce^{ssu}re
cepta in quib. est *Innocētia aut*
charitas.

ut pietas in parentes eorumq; uicarios.
ut nulla sit occidionis nota.
ut nemo adulterij et stupris cōtaminetur.
ut omnia sine fraude & sine dolo fiant.
ut ueritas in proximi salutem affruatur.
ut nulla nos alienē rei uel mobilis uel immo^{bi}lis capiat affectatio.

Jsobrius, Hospitallis.
Justus propt^{er} honestatē, cū si *Potius maritus q̄ scortator.*
Episco^{pus} p^{ro}ut fit *Vigilans, &c.*
Docet constanter, fideliter,
Dignus propter eruditio^{nem} q^{uo}d *prudenter.*
Coniunctit aduersarios & re^{te} s^os i^{nt}er nos & ueritas.

100
SODI/STOCRAC/STVRA

Prioris Sic facias cum beneficis ecclesiasticis. prefatis.
Ecclesiastici. prius ut In ista pauperum ratione habeat.
Sicut Sic per quodcumque, hoc est, bo-
nitate monij, et specie pbitatis uir.
Postea in sacra scriptura summa-
rio. operam ponat. Hinc est se-
cundum. ges episcoporum.

Diconi generis Vitium et amictum, id est, que corpora-
Ecclesiastici. ri et familie sunt necessaria.
cum. Obedientia. Est enim hic
tribuant episcopis. potestas ordinis ecclesie.
Reuentiam Cia.
subqua sunt clericalia.
Communia dilectionis offi-

Parte ^o	culare	Magistratus cu. rabit negotia	Prætoria, ut in iure dicendo, in tutela insonantium, in puniendis flagitiosis.
			Consularia, ut curans religionis habeat, ut conservaretur Euvo- mia, id ē iusta legū, cōstitutio-
VITA PIA	INSTITV ITVR,	civile seu forensē.	Obedientia.
			Subditorum officia sunt Timor. Honor.
ex con- fligio.			Pensione et ligium et tributoru- m Maritorum est, ut uxores suas, quales quales sint, honorent.
			sponsans ecclesiastis.

Obeyant <i>hunc</i> <i>pro</i> <i>domini</i> .	Valent <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .
Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .
Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .
Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .
Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .	Obeyant <i>hunc</i> <i>Yahweh</i> .

Dominorum, quorum virtutes sunt
equitas, bonitas, benevolentia,
Ex possesso- et beneficentia in seruos.
ne et familia. Seruorum est Decora et fidelis,
obedientia Exquisita.

Candida absq; dolo malo
Senum ut sint vñphæλio, id est, vigilans-
tes et sobrij, graues, honestatem præ-
ferentes, ne turpiter iuuentur
σωφροves moderati, modesti, ne sint
Demeæ, hoc est, securi et morosi,
ueri Christiani.

Ex etate
in utroq;
sexu.

Adolescentum, ut sint pudici mente, cor-
pore, opere, cogitatione. Hic nulla
fit turpitudinis sufficio.

luctu
offici
um

Ex opere, cogitatione. Hic nulla
sit turpidius iugicio.

Admodum abstinentes, non calumniantur
ut finit Doctrines honestatis & religi-
onis Christianae.

Adolescentiarum, mirrorum suorum am-
ates liberos uere adocentes, custodes
domos oix & pau. (tuo orat, etc.)
Viduarum, ut pferent in Deum, perpe-
tuius Christianae.

(clefie uisum.)

Dilectione proximi

Collationibus in pauperum, scholarum, & ministrorum cœ-
lum

Vniuersitatis sit in officio.

sale & Litanij aut iusta nobis sit ualrudo.

est in supplicio. Bona & temporalia et eterna nobis contingant
nibus, ut puritas religionis Christianae conseruetur.

EX PRIORI LI
BRO DE FORMANDO STY.
DIO CA. III. IODO CI
VVILLICHII.

De sacrarum literarum
compendio.

PORRò si quis ordinem, quo cùm in quibuslibet rebus, tum in discendorum hil est præstantius, spectarit, meritò à sacris literis, ut salutis cœlestis comparadę modū teneret, initium faceret. Quis enim studiorum usus esset, si uitæ immortalis nulla haberetur ratio? adeoq; recte in se descenderet, si se ipsum, suam & dignitatem & indignitatem, aut natuā, aut aliunde acceptam melius cognosceret. Siquidē theologie Christianæ compendium in hominis & Dei statione potissimum consistit. Et enim homo aut integer aut depravatus, aut renouatus, seu redintegratus. Integer quidem est, cùm uenit sanctus.

LI
S T V.
C. I
m
linem,
s liber
ndo ni
specta
salutis
teret,
udio
lis nul
e in se
& dig
atiuā,
cogno
ristiane
Deim
it. El
prau
tegra
n uer
nctus.

SACRA. LITERARVM.

sancus, iustus, uerax, Deum cognoscens, illum timens, & in eunde in confidens absq; omni labe fuerat, et non tantum libertatem, sed etiam facultatem faciundi, & exequendi iusta Dei cum iusta obedientia habuit. Quare propter has uirtutes talis homo ad imaginem Dei & similiitudinem factus est, et post mundum conditum tanquam dominus rerum quarumlibet a Deo uno & trinocreatus, rationis capax, mente acretypa, nempe Deum ipsum quodammodo referens. Deprauatus uero est, cum sua ipsius uoluntate ambitionis, tum insidiatoris Satanæ impulsione legem Dei fixam, & sanctam fregit, & hac de causa condemnationis perpetuæ notam subiit. Hinc aut ueluti ex protoplasti, sed præuatoris semine, atq; propagatione posteritas, immo totum humanum genus ita deprauatum est, ut ne bonum quidem animo conciperet, tantum abest

C O M P E N D I V M

abest ut suum opificem nosceret, diligenter, & suo honore coleret, adeo ut ex traduce hominis natura sic corrupta & labefactata sit, ut satanæ mācipium uerè iudicatum sit. Atq; de illo actum fuisset, nisi deus Opt. Ma. sola sua misericordia adductus (qd enim boni uitiata natura promeret;) propitiatorem homini ad extremum deprauato promisisset, qui serpentis caput, quod est, Satanæ, in cuius seruitutē iste adiudicatus erat, uirtutem & robur contereret. Is autem est IESVS CHRISTVS Deus & homo propter redēptionis facultatem. Deus quidem est, cūm dei filius sine matre sit, cūm ex Spiritu sancto conceptus sit. Homo uero est, diuinitate utiq; necq; explosa neq; confusa, cūm ex Maria uirgine natus sit, ut hominem indueret, id est, peccatum pro peccato iuxta prophetam fieret, cūm variis suppliciis affectus sit, ut cruci chirographum nobis

SACRA. LITERARVM.

infestum suffigeret, mortuus
siquipultus est, ut nos ab æterna mor-
tali liberaret & emanciparet. Descen-
dit ad inferos, ut tyrannis inferorum
menaretur, & pessundaretur. Ter-
tiū die resurrexit, ut de morte uicta
& subiugata triumpharet, suamq;
nobis iusticiam largiretur. Ascen-
dens ad superos à dextris Dei sedet,
um ut æquali maiestate & honore
immaculatum Deo patre regno iam in-
auguratus & unicus mediator nobis
perditantibus patrocinaretur, De-
umq; tanquam summus pontifex
pro nobis interpellaret, tum ut dona
spiritus nobis in ecclesiæ & fra-
trum nostrorum usum, & commo-
diatem impartiret. Huius enim au-
xilio iam iusti propter Christum pro-
nuntiati ecclesiæ Christianæ ceu cor-
poris mystici membra sumus, quib.
gratitudo cuncta peccata condonata
sunt, & sacramenta tanquam illius
beneficii signacula & testimonia q;
certis

COMPENDIUM

certissima contra fidem vacillantem
appensa sunt, ut in corporum no-
strorum rediuiuorum resurrectione
circa extremum Christi iudicium
uite coelestis participes essemus. Hac
igitur ratione homo perditus, & co-
demnatus renouatur, instauratur, &
sic redintegratur, ut iam propter
Christum reconciliatorem filius non
iræ, sed Dei sit, Christi frater, & eo-
hæres, atq; iuxta Dei uoluntatem uel
in hac perpetua carnis & spiritus lu-
cta, nostraq; infirmitate non affecta-
ta, sed ingenita, & subinde propter
corpus peccati in nobis habitans, ut
Paulus loquitur, labascente, non ta-
men dominante, per uirtutem Spi-
ritus sancti obsequentissimus esset.
Hoc sanè compendium sacrarum li-
terarum, etsi nimis contractum sit, ta-
men adolescentuli semper sibi ob-
oculos ponent, ut inde prima nostre
religionis capita uel tenera ætate im-
bibant, & postea tam lecta, quam au-
dita

SACRA. LITERA.

diuveluti in suum nidum referant,
nihilq; aliud qualecunq; tandem fu-
erit, ab illo utiq; diuersum ag-
noscant, & recipiant, nisi
suæ salutis iacturam
facturi essent.

F I N I S.

Francophordij ad Viadrum Iohann
Eichorn excudebat, Anno
M. D. LI.